

magazin istoric

IN SUMAR: Izvoare istorice ale
ileniului I ● Teatru între baio-
ete ● Kendall, Moisil, Schnei-
er: istoria în ecuație matema-
ică ● Manevră diplomatică cu
ect de bumerang ● Secretarul
olon al lui Matei Basarab ●
angsterii legionari la putere ●
cultul Cavalerilor danubieni.

ANUL IV

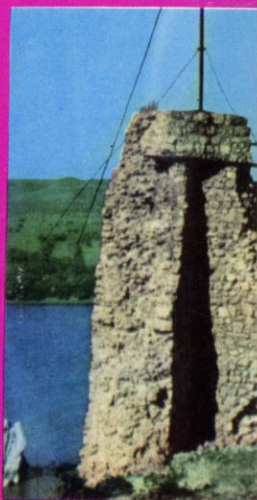
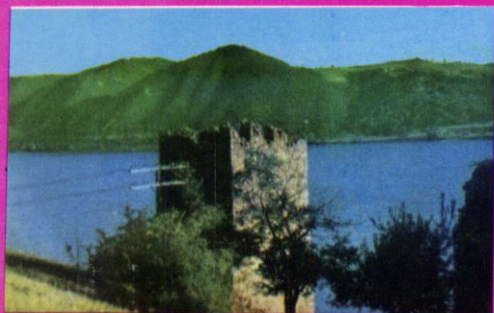
Nr. 12 (45)

DECEMBRIE

1970

Ave, Caesar ! Morituri te salutant ! Pentru un gladiator,
fiecare „joc“ însemna jocul cu propria lui viață

Pe o lungime de 80 de kilometri
tind ruinele unor puternice
(Cronica de piatră de la Por-
Fier, p. 58)

— REDACTOR ȘEF —

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP,
VIRGIL CÂNDĂ, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU,
NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU,
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA,
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

Izvoare istorice ale mileniului I 2

● O lume tumultuoasă și în agitate prefaceri văzută de 78 de autori bizantini
● 95 de istorii, scrisori, note de călătorie, itinerarii geografice, portrete reunite într-o singură carte.

Getica 5

sau file din istoria celor dintii strămoși ai poporului român. Autorul: un eroncar din secolul VI.

C. Z. ALEXANDRU: Teatru între baionete 10

RADU CRETEANU: Zugravii din Teiuș 14

Acei izvoditori de frumos, care, în limbajul culorilor, aminteau de creația literară a lui Anton Pann.

Interviul nostru cu:

DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER: Istoria în ecuația matematică 20

● Milioane de informații și cheia lor
● O profesiune nouă la interpenetrarea celor două științe? ● Marea calitate a tinerilor este că nu sînt încă bătrîni
● Ce orizonturi deschide folosirea computerelor în știința istoriei?

DUMITRU TUDOR: Cultul Cavalerilor danubieni 26

O stranie religie păgînă care a suscitat pasiunea și fantezia multor cercetători.

Cîteva proiecte pe anul 1971 37

TITU GEORGESCU: Procesul de la Nürnberg (IV) 38

● „Dialogul” dintre instanță și locuitorii lui Hitler ● Cum și de ce a fugit Hess în Anglia? ● Goering fața în față cu propriile-i crime ● Verdictul ● Ocupanții celulelor se „spovedesc” psihiatrului Gilbert ● Sentința a fost executată.

ȘTEFAN ANDREESCU: Clopotul Cotmonei 52

O veche cititorie își dezvăluie vîrsta.

ION STANCIU: O manevră diplomatică cu efect de bumerang 54

● „Aveți misiunea de a-l sonda pe președinte” ● A. Zimmermann nu poate nega ● Telegrama cifrată nu mai reprezintă o enigmă ● 403 voturi contra 13.

THEODOR N. TRĂPCEA: Cronica de piatră de la Porțile de Fier 58

magazin istoric

Nr. 12 (45) — decembrie 1970

P. H. EYDOUX: Septimius Severus — imperatorul african 60

● „Am fost totul, dar asta nu slujește la nimic” ● Un caracter dur, format în tabere militare ● Drama lui Domna ● O replică la Forumul din Roma.

VASILE NICORESCU: Colosseum — amfiteatrul cruzimii și al frumuseții 64

O imagine poetică și o istorie tristă a pieturilor de singe din nisipul celebrelor arene.

PAVEL CHIHAIA: Secretarul polon al lui Matei Basarab 70

VIRGIL COSTIN: Ultimele zece minute ale cruciadei lui Indianapolis (II) 74

Microarhiva „Magazin istoric”:

AUGUSTIN Z. N. POP: Tiparul — armă a pașoptiștilor 78

TEODOR POPESCU: În acele zile pe fronturile Gaetei și Messinei 80

SANDA RACOVICIANU: „Nu vom rămîne străini de ceea ce se petrece în Europa” 81

AL. GH. SAVU: Gangsterii legionari la putere: jaful la ordinea zilei 83

Din istoria celor 140 de zile și nopți de teroare a cămășilor verzi.

ION SPĂLAȚELU: Firele duceau spre centrul nazist 84

Jara a spus: NU! 91

Evocări din lupta condusă de Partidul Comunist Român împotriva dictaturii fasciste.

Poșta redacției 93

Sumarul sumarelor 95

ÎN NUMARUL VIITOR

● Colonii romani în Dacia ● 1929-1933: Uraganul crizei devastează lumea capitalistă ● P.C.R. în apărarea intereselor clasei muncitoare ● Evenimente cruciale în destinul Europei: asaltul Constantinopolului ● Neobișnuitul destin al submarinului Orzel ● Dicționar istoric: Mari dregătorii din Tara Românească și Moldova ● Localizări controversate ● La izvoarele actualității: Vulturul, o milenară navă cosmică ● Manuscris celebru la Oxford: Gavril Uric, primul artist român identificat ● Horia Sima pierde puterea: rebeliunea legionară ● Masa rotundă: contribuția istoricilor — anedotico, informație sau plus de înțelegere? ● Concursul nostru: Cine? Unde? Cînd?

nizsp
istoric
(2) — decembrie 1970

EDITORIALA

IZVOARE ISTORICE ALE MILENIULUI I

● 78 de autori bizantini consemnează, în limbile latină și greacă, evenimente petrecute de la anul 300 la anul 1000 e.n. în spațiul carpato-dunărean și balcanic.

● 95 de titluri — istorii, scrisori, note de călătorie, itinerare geografice, codice juridice etc. — înmănunchează izvoarele istorice ale mileniului I.

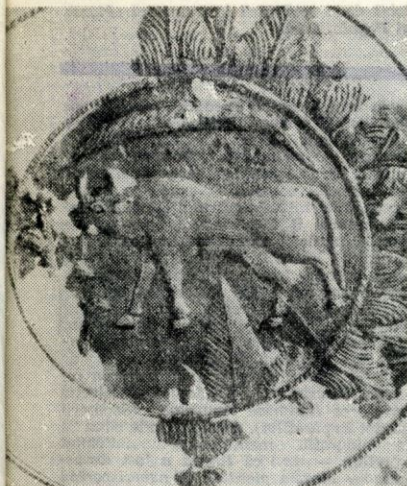
● Un portret literar al lui Traian și o mult dezbătută expresie din secolul al VI-lea.

Aflat sub tiparul Editurii Academiei R.S.R. (și îngrijit de un colectiv de filologi și istorici, Gheorghe Ștefan, H. Mihailescu, V. Hîncu, V. Ilescu și V. Popescu) noul volum din monumentală colecție de izvoare privind istoria României FUNDAMENTA HISTORIAE DACOROMANIAE PERTINENTES, ab anno CCC usque ad annum M (de la anul 300 până în anul 1000), împlinește un deziderat al cercetătorilor istoriei poporului nostru, punându-le la îndemână, în limbile originale și în traducere, texte și extrase din izvoarele grecești și latinești: miilor de pasionați ai istoriei le oferă relatările — nu o dată subiective, dar totdeauna cu un plus de autenticitate, datorat faptului văzut sau auzit —, ale autorilor antici.

Lumea tumultuoasă și nestatornică a așa-zisului „mileniu întunecat” — cea

vînturare de neamuri efemere — neliniștită și intimidată de prezența și bogăția Bizanțului, tulburată și modelată de abilitatea militară și politică a acestuia, ne este înfățișată, mai mult sau mai puțin iscusit de autorii epocii: istorici, geografi, dar și generali, ambasadori, oameni de curte ori slujitori ai bisericii.

Dar ceea ce conferă o valoare deosebită acestei realizări editoriale este faptul că, prin izvoarele reunite în paginile sale, sînt prezentate faptele și evenimentele ce corespund uneia dintre cele mai frămîntate — și nu mai puțin interesante — perioade din istoria poporului nostru: de la anul 300 până la 1000 e.n., mai precis de după retragerea administrației romane din Dacia nord-dunăreană (anul 271 e.n.) și pînă în a doua jumă-

Fragmente din învelișul metalic al unui scut dacic descoperit în vestigiile cetății de la Piatra Roșie și datind din sec. I î.e.n.-I e.n.

tate a secolului al X-lea cînd, la Dunărea de Jos, se restaurează din nou autoritatea Bizanțului, iar populația de la nord de Dunăre — românii — încep să fie menționați în izvoare cu numele de *vlahi*.

Povestind, în majoritatea cazurilor, faptele cele mai violente — scrierile predominante fiind „istorii” ale războaielor — petrecute în spațiul nord și sud-dunărean textele prezentate în acest volum ne dau posibilitatea înțelegerii condițiilor în care și-a continuat existența populația autohtonă de la nord de Dunăre, contextul — geografic și politic — în care s-a desfășurat procesul de formare a limbii și poporului român. Lucrările cu caracter narativ (cele mai multe și cele mai ample) sau geografice (itinerare și liste administrative, cum sînt, *Notitia Dignitatum*, *De edifiiciis* a lui Procopius din Caesarea, *Cosmografia* anonimului din Ravenna) extrasele din textele juridice (se află aici fragmente din celebrul *Corpus juris civilis* bizantin și este reprodușă în întregime *Novella a XI-a* a lui Iustinian în care sînt date amănunte asupra situației administrative a teritoriului de la nord de Dunăre) fragmente din corespondența curiei papale cu împăratul din Constantinopol etc., etc. ne oferă știri prețioase asupra lumii nord-dunărene, a cărei evoluție — economică și politică — s-a aflat într-o strînsă conexiune cu cea sud-dunăreană cu care alcătuia monolitul romanității orientale.

Deși lucrarea reunește texte elaborate de-a lungul cîtorva secole, începînd cu secolul al IV-lea e.n., cititorul nu trebuie

să se mire dacă va găsi numeroase mențiuni asupra evenimentelor petrecute cu două-trei sute de ani mai înainte. Avem doar de-a face cu... istorii. Izvoarele narrative datînd din secolele IV-VI ne povestesc astfel, în rezumat, istoria romană (vezi *Cronica* lui Eusebius din Caesarea, *Breviarile* lui Eutropius, Rufius Festus și alții), consemnînd evenimente și creolînd profiluri. Astfel Flavius Claudius Iulianus, născut în anul 331 și ajuns împărat pe tronul Bizanțului la vîrsta de 20 de ani, ne-a lăsat într-una din scrierile sale un interesant portret literar al cuceritorului Daciei. „Îndată întră Traian, purtînd pe umeri trofeele getice și partice [...] După aceasta i se dădu lui Traian puțința de a vorbi. Acesta, cu toate că era priceput să cuvînteze, dar lenea îl făcea de obicei să încredințeze lui Sula grija de a pune în scris pentru el cele mai multe, mai degrabă strîgînd decît vorbind, începu să arate zeilor trofeele getice și cele partice. Acuza bătrînețea că nu i-a îngăduit să sfîrșească războiul cu partii. Atunci Silenus: «dar îngîmfatul, zise, ai domnit douăzeci de ani și Alexandru acesta de aici [a domnit] disprețueze. Pentru ce, așadar, în loc să învinuiești moliciunea ta, învinuiești scurtimea vremii ?». *Miniat de zeflemistre* (căci nu era străin de retorică, dar faptul că-i plăcea să cam bea îi slăbea uneori puterea de a înțelege), zise: «Eu, Jupiter și zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorțit și descompus din cauza tiraniei care dăinuise mult la noi în țară, și din cauza silniciei geților, singur am eutizat să merg împotriva neamurilor care locuiesc cîncolo de Istru și am nimicit neamul geților care au fost mai războinic decît oricare dintre oamenii ce au trăit cîndva — și aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar și pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zamolxis. Crezînd că nu mor, dar că își schimbă locuința, ei sînt mai porîniți pe luptă decît ar fi înclinați să întreprindă o călătorie. Am făcut această expediție în cinci ani» [...].”

Tot autorilor din această perioadă le datorăm știrile asupra evenimentelor ce s-au petrecut în timpul succesorilor lui Traian. Cele mai importante privind istoria poporului nostru sînt, firește, cele cu privire la părăsirea Daciei. Acest eveniment este reținut de șase autori: Sextus Aurelius Victor, Eutropius, Rufius Festus, Aurelianus, Orosius, Iordanes cît și de autorii anonimi ai celebrei colecții de bio-

Nobil dac: sculptură în marmură (Piazza del Popolo, Roma)

grafii, *Historia Augusta*. Totuși nici unul nu ne dă suficiente amănunte asupra evenimentelor respective, ceea ce a dat naștere, în istoriografia modernă, cunoscutei controverse dacă din Dacia s-au retras numai autoritățile militare și administrative sau și populația autohtonă romanizată. Eutropius, în a sa istorie romană în zece cărți, alcătuită la îndemnul împăratului Valens, *Breviarium ab Urbe condita* (Scurtă istorie de la întemeierea Romei) spune: „După moartea lui Traian a fost făcut împărat Aelius Hadrianus [...] el a rechemat armatele din Asiria [...] A încercat să facă același lucru și în Dacia, dar l-au oprit de la aceasta prietenii săi, ca nu cumva să fie dați pe mîna barbarilor o mulțime de cetățeni romani, deoarece Traian, după cucerirea Daciei, adusese o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane pentru popularea orașelor și cultivarea ogoarelor: căci Dacia fusese secătuită de bărbați în urma lungului război al lui Decebal”. Și mai departe... „După acesta (Claudius — n.r.) a luat puterea imperială Aurelian, de loc din Dacia Ripensis; ... acesta a învins cu multă vitejie pe goți. Datorită diferitelor sale războaie norocoase, el a restabilit puterea romană în vechile ei hotare”. Iar mai departe, același autor ne spune că... „deoarece toată Illyria și Moesia erau devastate, și nu mai spera s-o mai poată păstra, el a părăsit provincia Dacia pe care o crease Traian, dincolo de Dunăre. Romanii pe care i-a scos de pe ogoarele și din orașele Daciei i-a așezat în partea de mijloc a Moesiei. Și astfel provincia

Dacia este acum în dreapta Dunării, pe cînd înainte fusese în stînga ei”...

Aceasta era Dacia (de fapt Daciile) Ripensis (de pe mal) și Mediterranea (de mijloc), Dacia... oficială care făcea parte din Imperiul roman. O evacuare totală a populației nu se confirmă. De altfel, însuși autorul îi menționează doar pe romani ca părăsind Dacia. Tot în timpul împăratului Valens, folosind probabil ca sursă aceeași istorie imperială anonimă, care îi servise și lui Eutropius, un *magister memoriae* notează astfel același eveniment... „dar în timpul împăratului Gallienus ea (Dacia — n.r.) a fost pierdută, iar Aurelian, după ce i-a mutat de acolo pe romani a creat două Dacii în regiunea Moesiei și a Dardaniei”... Colecția *Scriptores Historiae Augustae* (Scriptorii istoriei împăraților), care cuprinde circa 30 de biografii, menționează: „...Văzînd Aurelian — n.r.) că Illyria a fost devastată, iar Moesia pierdută și nemaisperînd să mai poată păstra Dacia transdunăreană, provincia pe care o crease Traian el a părăsit-o și a retras armata” [...]

Prin urmare, nici unul dintre autorii amintiți aici, indiferent de sursele de inspirație, nu afirmă părăsirea totală a Daciei. Și dacă existența, în continuare, a unor grupuri importante de autohtoni a intrat prea puțin în atenția autorilor antici, aceasta se explică prin aceea că cei mai mulți dintre ei erau slujbași împărației ori acoloși ai cercurilor palatine romane. Istoria pe care o scriau nu putea fi decît a lumii romane și a tot ceea ce venea în atingere cu ea. În plus, prin retragerea autorităților — administrative și militare — din Dacia Traiană, provincia de la nord de Dunăre devenea, în optica oficialităților romane, un teritoriu aflat în afara imperiului. Așa se explică de ce autorii din secolele următoare vor numi acest teritoriu cînd Götia, cînd Gepidia ori Scлавinia, în funcție de numele populației alogene dominante. Întîlnim, însă, de foarte multe ori, în textele reunite în acest volum, denumiri acordate locuitorilor de la nord de Dunăre care n-au nici o legătură cu originea etnică a populației, ci mai curînd cu amintirea istorică a numelui teritoriului. Pentru Priscus Panites, solul bizantin la curtea lui Attila în anul 448 e. n., locuitorii care-l adăpostesc noaptea și-l cîntesc cu *mied*, nu cu vin, sînt scii, deși în secolul al V-lea, după chiar descrierile ambasadurului bizantin, este limpede că avem de-a face cu o populație cultivatoare de cereale și crescătoare de vite, o populație sedentară, băstinașă.

Această confuzie i se întâmplă deci chiar și lui Priscus, unul dintre oamenii politici de vază ai curții de la Constantinopol, care mai purtase ambasade și în alte provincii ale imperiului și care nu poate fi acuzat de lipsă de informație. Din acest punct de vedere, Iordanes (și nu numai el) ne oferă exemplul cel mai concludent. Deși își intitulează lucrarea *De origine actibusque Getarum (Getica)*, deși povestește evenimente care nu pot fi confundate, el îi numește adesea pe geții cu numele unuia dintre triburile germanice care au trecut pe teritoriul țării noastre — goții.

Considerate în acest context, și nu luate *ad litteram*, informațiile pe care autorii acestor secole ni le oferă sînt deosebit de valoroase pentru înțelegerea și cunoașterea evenimentelor petrecute pe teritoriul patriei noastre în răstimpul de la anul 300 la anul 1000. *Istoria romană*, în 31 de cărți a lui Ammianus Marcellinus, din care cincisprezece s-au pierdut; *Istoria contemporană* a lui Zosimos, din secolul al V-lea, care ne dă ultimele mențiuni asupra carpilor și dacilor învinși de Teodosius și siliți de acesta să treacă Istrul și să se întoarcă la locurile lor; *Războiul goților* unde, povestind despre falsul Childebrius — prizonierul care, deși trăise peste Dunăre, la sclavini, știa latinește — autorul ne arată că în epoca lui Iustinian, la nord de Dunăre, continua să se vorbească o limbă romantică; *De edificiis*, lucrare prin intermediul căreia cel mai mare istoric din timpul lui Iustinian, Procopius din Caesarea ne dă prețioase știri asupra situației cetăților și fortificațiilor de pe malul stîng al Dunării, în fond asupra extinderii dominației bizantine la Dunăre;

Strategiconul, atribuit unui anume Mauricius cu interesante observații despre arta militară a vremii; în plus, povestind o întâmplare hazlie din timpul luptelor de la sfîrșitul secolului al VI-lea între bizantini și avari (într-o noapte, la strigătul unuia dintre oamenii armatei bizantine: *torna, torna*, adresat cuiva ale cărui bagaje erau gata să cadă de pe animalul de povară, s-a produs o panică nemaipomenită, deoarece cuvintele au fost interpretate în limba băștinașilor drept un semnal de întoarcere), autorul ne dă primele informații asupra limbii băștinașilor, care, evident, erau romani. Expresia a fost mult discutată de specialiști, unii interpretînd-o ca fiind printre cele dintîi elemente de limbă românească.

Extrasele din izvoarele geografice, juridice, eclesiastice aduc și ele o multitudine de informații prin intermediul cărora lumea tumultuoasă — și nestatornică — a „mileniului unu” își definește suferințele și coborîșurile. În lumina acestor știri, cărora arheologia le dă un plus de soliditate și adevăr, evoluția societății de la nord de Dunăre își conturează tot mai clar dimensiunile.

Publicăm — în avangardă editorială — un fragment din monumentală lucrare *Getica* a lui Iordanes, și anume din capitolele referitoare la geți. Extrase mai ample din această lucrare vor apare în volumul aflat în pregătire la Editura Academiei și pe care vi l-am prezentat.

Elisabeta PETREANU

Getica sau file din istoria glorioasă a celor dintîi strămoși ai noștri

.....Goții au lozit mai întîi în Scitia, lângă lacul Meotida [Marea de Azov — n.r.] și au avut conducător pe Filimer. În cel de al doilea popas făcut de dînșii, adică în Dacia, Tracia și Moesia, au stat sub ascultarea lui Zalmoxe [confuzia pe care o face Iordanes aici este deosebit de evidentă. Se înțelege că este vorba de geți — n.r.], despre care cei mai mulți is-

torici spun că era un înțelept cu o știință vrednică de admirație. Geții au avut mai întîi pe învățatul Zeuta, apoi pe Deceneu¹ și în al treilea rînd pe Zalmoxe, despre care am vorbit mai sus. Prin urmare, la ei trăiau oameni

¹ Asupra rolului lui Deceneu în istoria Daciei, vezi și articolul lui Radu Vulpe, *Deceneu, sfințitul apropiat al lui Burebista*, „Magazin istoric” nr. 6/1970 — n.r.

Iordanes s-a născut în jurul anului 500 e.n., undeva în Dobrogea (Scythia Minor), poate la Tomis. Bunicul său fusese secretarul regelui aian Candac, care — după năruirea imperiului hunilor, în urma morții, în anul 453, a regelui lor Attila — primise de la romani ținuturile dintre Dunăre și Marea Neagră. Tatăl istoricului se numea Gunthex și era general în armata romană.

Alanii erau de origine iraniană: aparțineau ca limbă familiei indoeuropene, fiind înrudiți cu grecii, romanii, germanii și slavii. La început locuiau pe un spațiu întins, situat între Don, Ural, Caucaz și Marea Caspică. Mai târziu, sub presiunea migrației popoarelor, unitatea lor s-a destrămat și o parte dintre ei a ajuns sub stăpânirea hunilor. Când au început certurile între urmașii lui Attila, o parte s-au deplasat spre vest, iar alta spre est, ajungând în Dobrogea. În a doua jumătate a secolului al V-lea e.n., regele lor era Candac. Unul dintre nepoții de soră a lui Candac a ajuns rege al

alanilor din Dobrogea. Iordanes a slujit ca secretar la curtea acestui monarh, în a cărui cancelarie se folosea, ca limbă oficială, limba latină.

Toate acestea se petreceau pe la anul 530 e.n., când pe tronul împăriei bizantine se așază Iustinian și Teodora. Conjunctura politică pleda pentru o colaborare între alanii din Dobrogea cu stăpînitorii din Bizanț. Iordanes a îmbrățișat și a sprijinit această idee. În opera sa, el vorbește la un moment dat de o *conversio*, adică de o conversiune de natură religioasă, despre care nu știm bine în ce a constat. O convertire de la arianism la credința oficială din Imperiul bizantin sau o părăsire a lumii laice și o trecere în rîndurile monarhilor? Probabil că Iordanes a părăsit indeletnicirea de secretar și s-a retras undeva într-un loc mai liniștit, unde și-a redactat opera sa, în anul 553. Această operă cuprinde două părți: prima este o cronică universală, fără o valoare documentară deosebită

și se numește *Romana*, iar a doua se ocupă de istoria goților și poartă numele de *Getica*.

Capitolele privind istoria goților sînt reproduse după istoricul Dio Crisostomul. Prin intermediul lor Iordanes ne transmite o serie de informații despre istoria, geografia și etnografia Daciei din timpul secolelor IV-VI e.n. În ansamblul ei, *Getica* este inspirată — sau poate un rezumat — al istoriei goților în douăsprezece cărți a lui Cassiodorus, scrisă în jurul anului 550 și astăzi pierdută. Altfel Cassiodorus, cît și Iordanes — așa cum se va vedea și din extrasele ce le prezentăm alăturat — confundă adesea pe goți cu geții, încurcînd chiar evenimente memorabile din istoria poporului de la nord de Dunăre. În epocă, așa cum am arătat, fenomenul era frecvent. Cu ajutorul trimiterilor și al notelor din textul care urmează, sperăm că cititorul va ști să înțeleagă cum se cuvine informațiile pe care ni le dă Iordanes în *Getica* sa.

înțelepți, care se ocupau cu filozofia, de aceea s-au ridicat mai sus decît toți barbarii și aproape pînă la aceeași înălțime cu grecii, după cum ne mărturisește Dion, numit Gură-de-Aur, care a scris în limba greacă despre istoria și cronicile lor. El ne povestește că cei mai vestiți dintre dinșii se numeau la început tarabosti, apoi pileati [„purători de căciuli — n.r.], iar din numărul lor se alegeau regi și preoții. Geților li se dădea atîta cinste, încît se

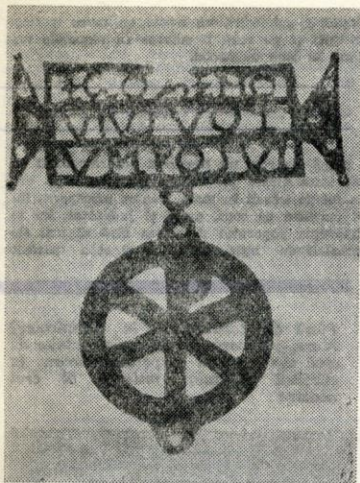
zicea că Zeul Marte, pe care poeții și-l închinău ca stăpînul războarelor, s-a născut la dinșii. Virgiliu îl cîntă în felul acesta: „Părintele care pășete în luptă și face să crească semănăturile e stăpîn în cîmpile getice“. Goții, în tocmă ca și alți barbari, s-au închinat întotdeauna lui Marte, iar jertfele lor erau oameni prinsi în lupte, deoarece socoteau că zeul războiului trebuie împăcat cu singele luptătorilor. Îl aduceau prias cele dinții prăzi, pe care le atîrnau pe trunchiurile arborilor, iar evlavia, spre deosebire de cea fată de alți zeli, pornea de la credința că închinătorii îl chemau în ajutor pe părintele lor. Îndeletnicirea cea mai de seamă era mînuirea arcului, după cum ne spune Lucan, un istoric mai mult decît un poet.

Tomira—regina legendară

Cu multă vreme în urmă, Cyrus, regele persilor, a pornit un război fără noroc împotriva Tomirei, regina geților. Acest Cyrus era setos de mărire, după izbinzile sale din Asia și dorea să subjuge pe geții aflați sub conducerea Tomirei. Aceasta putea să-l oprească pe Cyrus la trecerea riului Abraxes, dar l-a lăsat să treacă, deoarece dorea să biruie mai degrabă cu armele decît să-l îndepărteze prin așezarea prietnică a locului; și a izbutit. Izbînda a fost mai înții de partea persilor pînă într-atît, încît au măcelărit pe feciorul Tomirei împreună cu o oaste numeroasă. Dar în cea de-a doua luptă, geții și Tomira i-au bătut pe persi. I-au răpus cu desăvîrsire și i-au zdrobit, apoi au luat de la ei o pradă bogată. Atunci, pentru înfrîna data a văzut poporul geților corturi de

Traian pe malul Dunării la sfîrșitul primei campanii împotriva regatului lui Decebal (metopă de pe Columna Traiană)

Celebra piesă cu inscripție latină de la Biertan, Mediaș, datată în secolul al IV-lea e.n.

Vas de lut aparținând repertoriului ceramic al populației protoromâne de la nord de Dunăre

mătase... După această izbîndă, regina Tomira a trecut în ținutul Moesiei care se numește Scythia Minor, după numele împrumutat de la Scythia cea Mare, și a întemeiat aici, pe țărmul Pontului Euxin, cetatea Tomis, care s-a chemat așa după numele ei.

După aceea, regele perșilor Darius, fiul lui Histaspes, a cerut în căsătorie pe fata lui Antyrus, regele geților. L-a rugat și amenințat să-i împlinească dorința, dar geții au respins orice înțelegere cu dînsul și au spulberat nădejile soției. Darius s-a făcut foc de minie și a ridicat împotriva lor o oaste de șapte sute de mii de oameni, căutînd să răzbune rușinea pățită de dînsul, cu singele supușilor săi. După ce a înjghebat un pod de vase peste mare, din Calcedon pînă în Bizanț, a pătruns în Tracia și Moesia, apoi a durat un pod asemănător peste Dunăre, dar a fost hărțuit mereu timp de două luni, a pierdut opt mii de oșteni și, de teamă ca podul peste Dunăre să nu fie distrus de dușmani, a fugit în Tracia fără să se mai oprească în Moesia.

După moartea lui, feciorul său Xerxes a vrut să răzbune insulta adusă tatălui său și a pornit din nou cu război împotriva geților, luînd cu el o oaste de șapte sute de mii de ostași și trei sute de mii de alte ajutoare, mai avînd, pe deasupra, o mie două sute de corăbii și trei mii de vase de transport. Dar n-a izbutit în încercările sale, fiind biruit de bărbăția și dîrzenia geților; și precum a venit, așa s-a întors cu oștile sale, fără să fi dat vreo luptă. Filip, tatăl lui Alexandru cel Mare, a legat prietenie cu geții și a luat în căsătorie pe Medopa, fata regelui Gudila, așa încît a ajuns mai puternic prin această rudenie și a întărit regatul Macedoniei. În vremea aceasta, după spusele istoricului Dion, Filip ducea mare lipsă de bani și s-a gîndit să jefuiască cetatea Odessus [Varna de azi — n.r.] din Moesia, care era vecină cu Tomis și se afla în stăpînirea geților. Preoții cucernici ai geților au deschis în grabă porțile cetății, au îmbrăcat strale albe și i-au ieșit înainte cîntînd imnuri de slavă și înălțînd rugăciuni în cinstea zeller strămoșești, ca să le vină în ajutor; și în felul acesta i-au îndepărtat pe macedonenii. Cînd au văzut macedonenii că le ies în cale cu atîta încredere, au rămas ulmiți; nu mă veți crede, dar vă spun că cei cu armele în mîini s-au înspăimîntat de niște oameni fără arme. Au slobozit fără întîrziere oștenii rînduți în linie de bătaie și n-au dărimat cetatea, ei le-au înapoiat pînă și pe cei prinși în luptele de mai înainte. Au încheiat pace cu dînsul și s-au întors acasă. Nu mult după aceea, geții și-au adus aminte de această înfruntare, au strîns o armată de o sută de mii de oșteni sub conducerea vestitului rege Sitalces și au pornit cu război împotriva macedonenilor, aflați sub ascultarea lui Perdicas, pe care Alexandru cel Mare îl lăsase moștenitor cu drepturi depline asupra macedonenilor și atenienilor, atunci cînd a băut otravă în Babilon, la uneltirea unuia dintre căpitani săi. Geții au dat o bătălie mare și au ieșit biruitori, iar pentru nedreptatea suferită odinioară în Moesia au năvălit în Grecia și au prădat întreaga Macedonie.

Dar pe geți n-a putut să-i înfrîngă

Mal tîrziu, pe vremea cînd domnea peste geți Boerebista, a venit în țara geților Deceneu, în timp ce la Roma

se afla la putere Sulla. Boerebista l-a primit cu cinste pe Deceneu și l-a dat o putere aproape regească. La sfatul acestuia, geții au început să pustiască ținuturile germanilor pe care le stăpînesc acum francii. Caesar a ajuns cel dintîi stăpîn absolut în statul roman, a adus sub puterea sa lumea întreagă și a subjugat toate neamurile pînă într-atît încît a pus mîna și pe ostroavele așezate departe în sînul Oceanului, apoi a făcut să plătească tribut romanilor pînă și pe cei care nu au ziserică nici odată de numele romanilor; dar pe geți n-a fost în stare să-i înfrîngă, cu toate că a încercat. Pe tronul împărăției se afla acum Caius Tiberius, cel de-al treilea împărat al romanilor, însă geții au rămas neatirnați și în timpul domniei lui.

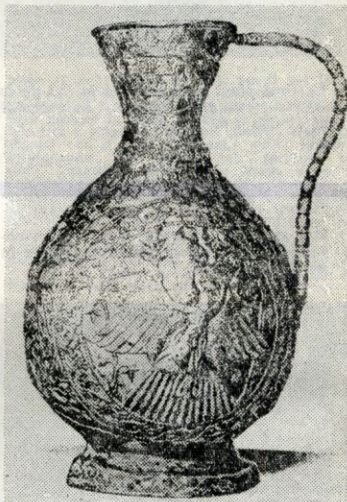
Norocul, fericirea și singurul lor gînd era să împlinescă pe orice cale învățătura sfîntului lui Deceneu, socotind că numai așa vor trage foloase. Iar acesta îi vedea plecați spre ascultare în toate și înțelegători din fire și-i îndruma în toate ramurile filozofiei, căci la aceasta se pricepea de minune. I-a învățat cum să se poarte în viață și l-a dezbărat de năvaurile lor cele barbare. I-a pus în legătură cu știința naturii și l-a îndemnat să trăiască după legile firii. A însemnat în scris aceste legi pe care le păstrează și astăzi și le numește belagines. I-a deprins să judece bine și l-a făcut să aibă o minte mai ageră decît celelalte neamuri. I-a îndrumat spre înțelepciunea vieții și l-a îndemnat să petreacă în fapte bune. Le-a descoperit rînduiala celor douăsprezece semne ale zodiacului și le-a arătat mersul planetelor și toate tainele stelelor: cum crește și scade luna, cu cît globul de foc al soarelui întrece măsura pămîntului și le-a descoperit sub ce nume și sub ce semne trec în drumul lor cel repede de la răsărit spre apus, cele trei sute patruzeci și șase de stele cînd se apropie sau se îndepărtează de osia cerului. Îi puteai vedea pe acești oameni viteji cu cîtă plăcere se îndeletniceau cu învățăturile filozofiei în puținele clipe de răgaz dintre războaie. Îi zăreai pe unul cercetînd așezarea cerului, pe altul scrutînd tăria ierburilor și ale fructelor, pe altul studiînd creșterea și scăderea lunii, pe altul urmărind eclipsele astrelor și felul în care soarele în roțirea lui atinge marginile răsăritului și apoi se întoarce spre apus; și cercetînd ei toate acestea își dădeau mai bine seama de mersul lumii și se linișteau. După ce le-a arătat geților, cu înțelepciunea sa, multe de felul acesta, Deceneu trecea drept o ființă dumnezeiască și a ajuns atît de departe încît îi conducea nu numai pe oamenii de rînd, ci și pe regi. A ales dintre ei bărbați cei mai de seamă și mai înțelepți și l-a deprins cu știința despre dumnezeire, apoi i-a sfătuit să cinstească anumiți zei și anumite lăcașuri sfînte și l-a numit pilleati („purători de căciuli“), deoarece după cît bănuiesc eu, acești oameni purtau pe capete un soi de căciulă cărora le ziceau pillei. Iar celorlalți din mulțimea de rînd le-a poruncit să se cheme

capillati „pletoși“, un nume cu mare trecere la geți și pe care îl slăvesc în cîntecele lor pînă în ziua de astăzi.

Galeria vitejilor

După moartea lui Deceneu, geții au slăvit cu tot atîta cinste pe Comosicus, pentru că era la fel de iscusit în toate. Pentru priceperea lui îl cinsteau ca rege, preot și judecător, iar el împărțea poporului dreptatea fără să mai fie urmărit de alții. După ce și el a părăsit

Piesă din tezaurul de la Sînnicolaul Mare, grăitoare sinteză a elementelor de artă din spațiul carpato-dunărean la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre

această lume, s-a urcat pe tronul geților regele Coryllus, care a condus timp de patruzeci de ani popoarele din Dacia. Prin Dacia înțeleg Dacia veche, stăpînită în zilele noastre de neamurile gepide. Această țară, așezată în dreptul Moesiei, dincolo de Dunăre, este înconjurată de o cunună de munți care au numai două intrări: una la Butae (în defileul Oltului — n.r.) și alta la Tapae (azi Poarta de Fier a Transilvaniei, pe valea râului Bistra, în depresiunea Hațegului — n.r.) Țara geților, pe care strămoșii au numit-o Dacia și care acum se

numește Gepidia, cum am spus, se mărginește la răsărit cu roxolanii, la apus cu Iazigii, la miazănoapte cu sarmații și bastarnii și la miazăzi cu fluviul Dunărea. Iazigii sînt despărțiți de roxolani numai de riul Aluta [Oltul — n.r.]

Fiindcă a venit vorba de Dunăre, cred că aici e locul potrivit să dau cîteva știri despre această apă atît de însemnată. Ea izvoarește din Cîmpia Alemaniilor și de la izvoare pînă la gurile sale, unde se varsă în Pontul Euxin, primește șazece de riuri din dreapta și din stînga, pe o întindere de un milion două sute cincizeci de mii de pași, avînd chipul unei spinări de pește în care se înfig riurile ca niște coaste. În genere vorbind, Dunărea este fluviul cel mai mare dintre toate. În limba besilor se numește Hister sau Ister și are în mijlocul albiei sale o adîncime de două sute de picioare. Dunărea întrece în mărime toate fluviile din lume, în afară de apele Nilului.

S-au îngrozit de lăcomia lui Domițian

După un răstimp îndelungat, pe vremea cînd domnea împăratul Domițian, geții s-au îngrozit de lăcomia acestuia, au desăcut înțelegerile de arme încheiate cu alți împărați și au început să prade împreună cu căpitaniilor lor malmurile din dreapta Dunării, care erau de mult în stăpînire romanilor, măcelărindu-le oștile și omorîndu-le conducătorii. În fruntea acestor ținuturi se afla pe atunci Oppius Sabinus, iar la geții stăpînea Durpaneus. S-a dat o luptă cruntă și romanii au fost învinși, iar lui Oppius Sabinus i s-a tăiat capul. Geții au năvălit în mai multe cetăți și locuri întărite și au jefuit ținuturile aflate sub stăpînire romanilor. În această sîrîmtorie a oamenilor săi, Domițian a pornit cu toate oștile spre Iliria, a încredințat conducerea întregii sale oștiri generalului Fuscus și cîtorva bărbați de seamă și le-a poruncit să treacă peste Dunăre împotriva oștirii lui Durpaneus, pe un pod de vase. Geții nu s-au lăsat bătuți, ci au pus mina pe arme și la cea dintîi lovire cu dușmanii i-au înfrînt pe romani, au ucis pe generalul Fuscus, au prădat bogățiile din tabăra ostașilor Romei și au luat averi în dreapta și în stînga. Pentru izbînzile dobîndite, pe căpitaniilor lor norocoși și biruitori îi numeau semize, adică anzi și nu oameni, ca pe toți ceilalți.

Istoricul Ablavius ne spune că în vreme ce se găsseau în Scitia, pe tărîmul Pontului Euxin, goții din părțile răsăritului, aflați sub conducerea lui Ostrogotha, s-au numit ostrogoți, adică răsăriteni [nu se știe dacă după numele acestuia sau după numele locului] iar ceilalți goți s-au numit vizigoți, adică goți apuseni.

După ce au trecut Dunărea, goții răsăriteni au trăit cîtiva vreme în Moesia și Tracia, iar unul dintre urmașii lor a fost împăratul Maximin [o nouă confuzie a lui Iordanes — Maximin era de origine tracă — n.r.] care a domnit după Alexandru, feciorul lui Mamaea. În cartea a cincea a istoriei sale, Symmachus pove-

stește în felul acesta: „După moartea lui Alexandru oștenii l-au ales împărat pe Maximin, născut în Tracia din părinți de jos. Tatăl său era un got cu numele Micea, iar mamă-sa o alană numită Ababa“. El a domnit trei ani, apoi a pornit război împotriva creștinilor și si-a pierdut împărăția și viața [a fost asasinat în timpul asediului orașului Aquileia, în octombrie 238 — n.r.] În timpul domniei împăratului Sever [193-211 — n.r.], pe cînd acesta sârbitorea ziua de naștere a fiului său, a venit de la țară un tînăr care pînă atunci pășcuse vitele pe cîmpuri. Împăratul tocmai dădea niște jocuri ostășești cu premii pentru cei mai buni luptători. Maximin era pe jumătate barbar, cum am spus, și a vorbit în limba părinților săi cerînd voie împăratului să lupte cu oștenii cei mai încrețați. Împăratul s-a mirat mult de mărimea lui, căci avea o statură înaltă de peste opt picioare [2,30 metri — n.r.] și l-a îngăduit să lupte cu ajutoarele oștenilor săi, pentru că să nu-i expună pe ostași la ocara unui om de jos. Maximin a trîntit la pămînt șaisprezece ajutoare de oșteni și l-a doborât pe fiecare cu ușurință, fără să-i mai dea nici o clipă de răgaz. A luat premiul și a primit îngăduința să intre în oaste. A făcut cele dintîi servicii în rîndurile oștenilor călări, apoi a fost lăsat să facă parte din cetele de strajă ale împăratului. Sub Antonius Caracalla [211-217 — n.r.] a trecut prin mai multe trepte, și ca preț al silințelor sale a ajuns sutas, apoi căpitan de stol. Sub împăratul Eliogabal [218-222 — n.r.] și sub fiul acestuia Antonin, a luptat cu bărbație împotriva parților, iar după moartea lui Alexandru, feciorul lui Mamaea [în anul 235 — n.r.] a fost ales împărat de către oastea sa, fără să fie nevoie de o hotărîre a senatului.

Gepizii au cucerit cu forța ținuturile hunilor și au pus stăpînire pe tot teritoriul Daciei, dar n-au cerut nimic de la romani decît pace și daruri anuale. Împăratul a încheiat bucurios o înțelegere cu dînsii și le trimite daruri pînă în ziua de astăzi. Goții au văzut că gepizii păstrează pentru ei ținuturile hunilor, iar hunii ocupă locurile lor de odinioară, de aceea au preferat să ceară pămînturi de la împăratul romanilor decît să lupte cu primejdie în alte ținuturi. Ei au primit Pannonia, care se întinde într-o cîmpie largă și se mărginește la răsărit cu Moesia superioară, la miazăzi cu Dalmația, la apus cu Noricum și la miazănoapte cu Dunărea. Țara lor are multe cetăți înfloritoare, dintre care cea dintîi este Sirmium [azi Sremska Mitrovica, în Iugoslavia — n.r.] și cea mai depărtată este Vindobona [azi Viena, capitala Austriei — n.r.]

Scirli, sadagerii și unii dintre alani, împreună cu conducătorii lor Candac, au primit Scitia Mică și Moesia Inferioară. Bunicul meu Parla, adică părintele tatălui meu, a fost notarul aceluia Candac, feciorul lui Alanoviliamuhis, cît timp a trăit Candac. Iar eu Iordanes am fost notarul feciorului surorii lui Candac, generalul roman Gunthex, care se mai chema și Baza. Înaintea trecerii mele la creștinism n-am avut multă știință de carte...*

Traducerea: A. MIHĂESCU

* Titlul și substituirile aparțin redacției.

TEATRU ÎN TRE BAIONETE

C. Z. ALEXANDRU

O carte memorialistică puțin obișnuită va apare în curînd în colecția Mica bibliotecă de istorie, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Autorul ei — muncitorul C. Z. Alexandru — evocă o seamă de momente din activitatea cultural-artistică desfășurată sub îndrumarea comunistilor, în anii ilegalității.

Muncitori pe scenă, spectacole în fața unui public entuziast, agenți de Siguranță intervenind cu brutalitate în timpul reprezentațiilor, repetiții ținute în case modeste, jandarmi călări oprind publicul să vină la teatru... Despre toate acestea povestește unul dintre „actorii” de atunci.

La început, programele erau modeste: coruri, cîteva recitări, o scenetă sau două... Cu timpul însă experiența s-a îmbogățit, gustul pentru astfel de acțiuni s-a dezvoltat și față-i pe pasionații artiști amatori punînd în scenă lucrări tot mai îndrăznețe și jucînd cu succes piese din repertoriul teatrelor profesioniste. În acea grea perioadă, muncitorii au căutat să facă din artă o armă de luptă. Și au reușit, în ciuda multelor și marilor greutăți.

Gh. VELCESCU
St. NEAGOE

Piesa „Azilul de noapte”, a lui Maxim Gorki, era cea mai apropiată de vederile noastre, din tot ce cunoșteam noi atunci în materie de teatru. Și, ce mai vorbă, ni se realiza și vechea noastră dorință. Cine știe — ne făuream noi visuri — dacă vom reuși cu „Azilul de noapte”, poate că vom putea prezenta și alte piese în săli mari și pline. Așa vom aduce mai mult folos mișcării decît cu șezătorile sărăcuțe, înghesuite ca vai de ele în cămăruțele sindicatelor noastre.

În căutarea „Baronului”

După ce s-au distribuit rolurile, călîndu-se o cît mai apropiată potrivire a interpretelor cu eroii lui Gorki, ne-am lovit de greutatea din totdeauna a muncii noastre: locul unde să ținem repetițiile. Tot timpul am avut de luptat cu această problemă; tovarășii noștri nu aveau case în care să încapă aproape douăzeci de interpreți, cîți necesită „Azilul de noapte” sau unde să poată intra și ieși atîția oameni fără să fie văzuți de cineva.

Ca să nu devenim suspecți, după ce făceam două-trei repetiții într-un loc, ne mutam în altă parte. Și mutatul ăsta ne producea multe încurcături, pentru că nu cunoșteam toate străzile de la periferie, pe unde eram nevoiți să ne întîlim. Eram noi copiii mahalalelor, dar ne mai rătăceam cîteodată.

Ne-am strîns de cîteva ori la N. Gălățeanu, în niște chilioare pe Calea Călărași, lîngă Bariera Vergului, apoi în strada Nisipari, pe Calea Dorobanți și nu mai știu unde. Dar cele mai multe repetiții le-am făcut în Șoseaua Vitan, la tovarășul Gh. Niculescu, care era proprietarul casei, și unde nu deveneam așa de curînd sus-

Ștefan Dumitrescu și C. Z. Alexandru, doi dintre muncitorii „actori”

O MANIFESTARE DE ARTĂ PROLETARĂ

Prima trupă teatrală muncitorească organizată de Sindicatele Unitare și-a inaugurat activitatea cu „Azilul de noapte” de M. Gorki.

Entuziasmul cu care a fost primită ideea teatrului proletar a fost pe deplin îndreptățit.

Proletarii transformați pentru o seară în actori au jucat cu o artă desăvârșită, impresionind puternic prin talentul și simțul lor artistic nu numai pe muncitorii spectatori, ci chiar și pe cronicarii burghezi care în articolele lor n-au precupețit laudele.

Un joc natural, lipsit complet de artificii, a redat „Azilul de noapte” în toată mărețea lui frumusețe.

„Viața muncitoare” salută prima trupă de teatru muncitoresc și îndeamnă la muncă mai intensă pentru afirmarea artei de clasă a proletariatului.

(„Viața muncitoare” nr. 13, martie, 1929)

pești ca în altă parte. De altfel, în casa acestui tovarăș ne-am adăpostit noi cel mai mult activitatea din ilegalitate.

Până aici, toate bune. Munca începuse, tovarășii căutau să intre în roluri, dar ne lipsea un personaj — **Baronul**. Și nu găseam un interpret potrivit pentru acest rol. Toți cei pe care i-am încercat s-ar fi potrivit în alte roluri din piesă, dar pentru **Baron** le lipsea acel aer de distincție, de noblețe decăzută dar autentică, care caracterizează personajul lui Gorki. Și regizorul nostru, B. Lebli, ținea foarte mult să găsească un astfel de interpret, cu toate că timpul trecea și **Baronul** pe care-l căuta nu apărea de nicaieri.

Într-o zi ne pomenim că Lebli vine la repetiție însoțit de un tovarăș tânăr, înalt, slăbuț, cam brunet și cu un început de mustăcioară neagră, dacă mai țin eu bine minte. Un tânăr mai subțire, după cum se vedea, îmbrăcat curat dar cam sărăcuț, cu un palton negru vechi, cam ușurel pentru frigul care începuse, și mai mare decît trebuia. Tânărul se numea Ion Popescu. Era foarte zgîrcit la vorbă, schimba doar din cînd în cînd cîte un cuvînt cu regizorul. După ce s-a dezbrăcat de palton a rămas în niște hăinuțe tot negre și vechi și atît de

roase că ne-a scutit să mai căutăm, în seara spectacolului, haine uzate pentru **Baron**. Mai tirziu am aflat că noul nostru tovarăș se eliberase de curînd din închisoare. **Baronul** său a fost una din izbînzile noastre, iar în timpul repetițiilor Ion Popescu a contribuit mult la cizelarea celorlalte roluri din „Azilul de noapte”.

Distribuția era acum completă.

Am făcut repetiții, în condițiile arătate, toată iarna anului 1929. Învătasem piesa pe de rost, chiar dacă, un timp, perspectiva unui spectacol nu se vedea. Știam că aveam de îndeplinit o sarcină și că partidul va găsi o posibilitate pentru prezentarea piesei.

Ceea ce s-a și împlinit. Succesul a fost peste așteptări. Publicul din sala „Barașeum” a răsplătit din plin dăruirea și abnegația „actorilor”.

Am reluat „Azilul de noapte” în toamna anului 1931 în sala Roxy din Lipsani, unde se află astăzi Teatrul U.G.S.R. Trecuse un timp destul de lung fără să mai organizăm un spectacol de mai mare amploare, căci nu căpătăm autorizație. Din această cauză, gruparea noastră se cam răzlețise. Trecem prin anul de vîrf al celei mai mari crize economice de care suferise lumea capitalistă pînă atunci.

MUNCITORII ÎN TEATRUL LOR

Iată o inovație fericită care nu aparține nici marilor regizori și nici celor de pe la teatrele noastre. Un grup de muncitori de la Sindicatele Unitare a izbutit să reprezinte într-un teatru de cartier (sala Barașeum) capodopera lui Gorki: „Azilul de noapte”. Deși lipsită de reclamă, premiera a izbutit să aibă o sală neîncăpătoare. Acest spectacol pentru muncitori, dat de muncitori, constituie un frumos succes. E una din cele mai rodnice stăruințe pentru cultură și seriozitatea alegerii piesei dovedește că nu se urmărește o simplă distracție, ci că muncitorimea înțelege să lucreze și cu gândul, acceptând entuziastă bucuria muncii intelectuale.

Dar spectacolul nu merită să intereseze numai pe muncitori, ci și pe artiști, pentru că interpretarea aducea ceva cu totul nou, era trăită de oameni care pot cunoaște mult mai de aproape mizeria și suferința omenească [...]

Muncitorii au avut bunul simț să aleagă o piesă omenească în care strălucește adevărul suferinței și iată de

ce au deșteatalizat piesa de rutină cabotiniară și au redat-o pură în durere așa cum a formulat-o Gorki, lucrătorul vagabond de odinioară.

De aceea piesa a căpătat accente de frumusețe sălbatică — nu mai era jocul actorilor mari care îmbătați de glorie se joacă într-o seară de-a săracii — piesa își câștiga o frumusețe nouă care niciodată nu o va avea pe o scenă oficială.

O vibrație nouă străbătea opera de artă.

O clipă vream să întrezăresc sufletul acestor smeriți interpreți și să subliniez folosul mare omenească al acestei piese.

Muncitorul care într-o seară pe scenă a trăit rolurile de suferință nu se pregătește el astfel mai bine la înțelegerea suferinței aproapei său? Dacă în ceea ce privește arta, spectacolul muncitoresc este chemat să fie un adevăr nou, ei bine, și în ce privește morală sînt convins că aduce puteri noi sufletului [...]

Lucrătorii care au jucat în „Azilul de noapte” au adus și cea mai frumoasă cînstire lui Gorki și cea mai inteligentă întrebuintare a unor ceasuri în care odihna s-a sfîșit prefăcîndu-se în învățătură.

(„Rampa”, 20 martie, 1929)

Din ordinul Siguranței

Aceasta era situația, cînd a venit la mine Lebli și m-a anunțat că avem sarcina să organizăm un spectacol cu „Azilul de noapte”. Cum timpul era foarte scurt, trebuia să pornim imediat la treabă. Era nevoie, în primul rînd, să găsim interpreți, sarcină ce îmi revenea mie. Dar de unde să-i iau? Am dat o raită pe la cei vechi, care jucaseră în 1929 la „Barașeum” și am constatat cu îngrijorare că nu mai răspundeau la apel. Actorul era grav bolnav de tuberculoză. Baronul fusese din nou arestat. Nastia plecase din București, într-o muncă de partid, iar Medvedev murise. Aproape jumătate din vechii interpreți ai „Azilului de noapte” lipsau. Totuși, după oarecare alergătură, distribuția a fost alcătuită.

Primele repetiții le-am făcut, ca de obicei, pe ascuns, la Gh. Niculescu — vechia noastră gazdă de pe Șoseaua Vitan. Apoi pe strada Labirint și în alte părți. Cînd s-a anunțat ziua spectacolului, am început să repetăm pe scena teatrului unde urma să aibă loc reprezentația. Dar de la primele

repetiții făcute în sală am început să curgă și persecuțiile stăpînirii.

În primul rînd, am fost anunțați că, din ordinul Siguranței, trei dintre interpreții noștri principali nu aveau voie să joace în spectacolul pe care-l pregăteam: Gh. Velcescu, Elena Popescu-Doreanu și B. Lebli. Vîna lor? Erau comuniști. După părerea zbirilor Siguranței, piesa lui Gorki care se juca chiar atunci pe scena Teatrului Național din București, devenea periculoasă pentru statul burghez, dacă era interpretată de membrii de partid. Era limpede că autoritățile primiseră ordin să oprească spectacolul.

Ne-am văzut dintr-o dată irosite toată truda, toate eforturile noastre. Ni se interzicea în mod abuziv, fără nici un temei legal, o manifestare culturală la care munșim din greu. Ce puteam face? Cu cine să ne batem? De unde și cum să găsești în cîteva zile trei interpreți ai rolurilor principale? Timpul trecea și toate încercările noastre păreau sortite eșecului. Ne-am luat adio de la „Azilul de noapte”.

După cîteva zile, însă, cînd nimeni dintre noi nu se mai aștepta, am fost anunțați că se obținuse ca trei actori de la Teatrul Național să joace cu noi, în locul celor puși la index de Siguranță. La început nu ne ve-

„Azilul de noapte” de Gorki

Muncitorii în teatrul lor

de ADRIAN MANIU

nea să credem. La repetiție am văzut însă că oamenii ne așteptau. Cum s-a asigurat participarea lor, nu am putut afla niciodată. Actorii de la Național erau: Cristache Dutulescu (**Moș Luca**), Nicolae Brancimir (**Vasca Pepel**), Silvia Colberti (**Vasilisa**).

Totuși, ceva ne făcea să bănuim că nu e încă totul în regulă. Indivizi suspecți, care asistau la repetițiile noastre sub pretext că erau prieteni cu actorii de la Național, se comportau în așa fel încât era limpede că aveau de-a face cu agenți ai Siguranței.

A sosit și seara spectacolului. Pentru orice eventualitate, înainte de a pleca de acasă, soția mea, care juca pe **Ana**, și cu mine ne-am lăsat copilul, pe atunci în vîrstă de zece luni, la văduva lui Nicolae Gălăteanu. După cele ce se petrecuseră la repetiții nu eram siguri că ne vom întoarce acasă.

Și, într-adevăr, surprizele abia aveau să urmeze. Prima am avut-o înainte de a ajunge la Piața Sf. Gheorghe, în drum către sală: o patrulă de jandarmi se îndrepta spre strada Lipscani prin fața bisericii Bărbăției, o alta venea dinspre Piața de Flori. O a treia — dinspre strada Smîrdan. Atunci am înțeles că tot cartierul era înțesat de forțe polițienești, cu scopul de a intimida publicul care voia să vină la spectacolul nostru.

Dar surpriza cea mare ne aștepta în interiorul teatrului. De cum am intrat în holul de jos al clădirii, ne-a întâmpinat un cordon de jandarmi înarmați. Iar de aici,

pe lângă pereți și pe scenă, erau înșirați, din doi în doi pași, comisari de poliție puși să mențină o ordine pe care nu o tulbura nimeni.

Cu toate aceste măsuri, publicul a venit în număr atît de mare, încît a rămas și în stradă. Între timp, am aflat că în sală se aflau și mulți actori de la Național, care veniseră să vadă cum joacă muncitorii piesa lui Gorki. Dar noi ne gîndeam cum să o scoatem mai bine la capăt cu acel spectacol atît de chinuit, mai ales că ne lipsea și regizorul: B. Lebli plecase prin ușa din spate, cu o jumătate de oră mai înainte de a veni poliția.

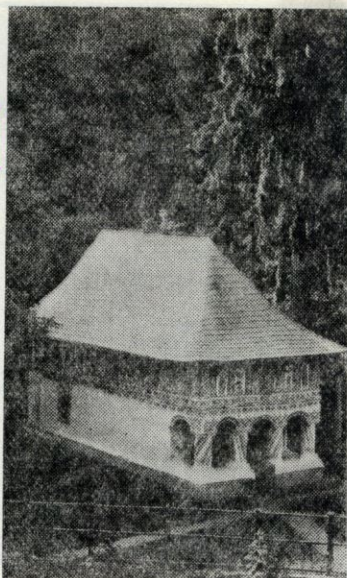
Cu cîteva minute înainte de a se ridica cortina, ne-am pomenit pe scenă cu un grup de poliști, care s-au năpustit cu furie prin cabine, sperînd probabil să găsească ceva ca pretext pentru a opri reprezentația. N-au găsit însă nimic și s-au postat de o parte și de alta a scenei, în iculise.

Aceste ultime șicane, ca și nervozitatea publicului, au ridicat starea de tensiune în care ne aflam. Dar atunci cînd a început spectacolul și cînd am intrat în acțiunea piesei ne-am mai liniștit.

Lucrurile au mers neașteptat de bine. Cu toate că se loveau la tot pasul de comisarii de poliție, tovarășii noștri și-au interpretat rolurile cu multă convingere și căldură, iar publicul ne-a răsplătit din belșug cu aplauzele lui.

Zugravii din Teiuș

RADU CREȚEANU

Prăbușirea lui Constantin Brîncoveanu și a Cantacuzinilor, urmată de instaurarea domniilor fanariote, a inaugurat în Țara Românească o eră de slăbire a autorității domnești, neprielnică ctitoriilor de oarecare importanță. Încet, încet, mai cu seamă în cursul celei de-a doua jumătăți a veacului al XVIII-lea, inițiativa în materie de construcții este preluată de către noile categorii sociale ce se ridică: negustorimea, mica boierime de țară și țărănimea liberă. Se construiește mult, în special în mediul rural, de unde înmulțirea și afirmarea pe plan social a meșterilor, printre care și aceea a meșterilor zugravi. În anul 1765, Alexandru Ipsilanti îi organizează pe zugravi într-o breaslă de sine stătătoare, iar în 1785 se înființează o școală de zugravi la mănăstirea Căldărușani și alta la Rimnicu Vilcea.

Cu sau fără școală — mai mult însă cu meseria „furată” de la meșterii mai bătrâni — zugravii de țară de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și de la începutul veacului următor imprimă picturii murale din Țara Românească o amprentă rustică, ce se caracterizează prin prospețimea limbajului artistic, prin dezvoltarea spiritului narativ al compozițiilor și, mai cu seamă, prin introducerea în temele religioase a

unor elemente desprinse din viața de toate zilele.

La început, tendința de laicizare a picturii bisericești se manifestă timid, fiind frînată de însuși caracterul edificiului și de programul iconografic corespunzător. Un pas uriaș în această direcție este făcut atunci cînd, către începutul veacului al XIX-lea, unii zugravi dau o nemaicunoscută amploare decorației exterioare a bisericilor, agrementînd-o și cu scene profane de sine stătătoare și lipsite de orice conținut religios, ca: reprezentări de animale reale sau fabuloase (de cele mai multe ori fără semnificație simbolică), scene de vînătoare, de luptă și altele ce redau aspecte din mediul înconjurător sau sînt luate din cărțile populare, care cunoșteau atunci o foarte mare răspîndire. Interesul unor asemenea reprezentări nu stă numai în cotitura pe care o marchează în procesul de laicizare a picturii românești, ci și sub raportul expresiei artistice, prin spontaneitatea, prin sinceritatea rustică a unor realizări descătășate de canoanele bisericești și de recomandările erminiilor (manuale de pictură bisericească) moștenite din Bizanț. Aici, zugravul putea să-și exprime mai bine personalitatea, avea toată latitudinea să „se joace” — și din acest joc au

ieșit uneori mici capodopere de artă populară. Preoțimea tolera introducerea acestor fantezii pe fațadele lăcașurilor, cît timp însă pictura interioară respecta canoanele.

Izvoditorii de frumos

Printre promotorii acestui fel de a picta se numără și zugravii din satul Teiuș, județul Vilcea. În această parte a Olteniei, unde densitatea monumentelor istorice este deosebit de mare, apar deseori, pe fațadele pictate ale monumentelor sau în cuprinsul inscripțiilor votive, numele a doi zugravii care atrag atenția prin calitatea lucrului și prin originalitatea viziunii lor artistice. Ei se numesc Ioan și Ilie din Teiuș — sau Teiușanu. Le-am căutat urmele în pitorescul lor sat de bătănie, așezat pe înălțimile ce despart către apus depresiunea Ocnelor Mari de valea Govorei. Frumoasa biserică din Teiuș nu păstrează însă vreo mărturie directă a activității celor doi fii ai satului care au decorat atâtea lăcașuri din împrejurimi, căci ea a fost pictată — cu cheltuiala lui Nicolae ieromonah, călugăr la schitul Iezer, dar de fel din Teiuș — mult înaintea lor, în 1735. Totuși, pictura exterioară, adăugată ulterior în tempera, dar nedată și nesemnată, vădește maniera celor doi meșteri teiușeni, aceeași predilectie pentru teme profane. Ea pare a fi opera unor ucenici ai lor. Așadar, și în satul lor natal, amintirea lui Ioan și Ilie din Teiuș este prezentată tocmai prin ceea ce au dat ei mai de preț, prin arta și învățătura lor.

Activitatea zugravilor din Teiuș s-a desfășurat neîntrerupt timp de peste patru decenii, datele-reper mai importante fiind următoarele: în anul 1796, „Ioan zugrav ot Teiuș” pictează singur biserica din satul Cheia de lângă Olănești. Bineînțeles, această primă atestare documentară a lui Ioan din Teiuș nu poate reprezenta chiar începutul carierei sale, căci desigur nu i s-ar fi încredințat din capul locului decorarea de unul singur a unui monument. Fapt este că despre anul lui de ucenicie nu se știe nimic: nici cînd a început să lucreze, nici cine i-a fost dascăl. Oricum ar fi, în 1802 Ioan din Teiuș ajunsese meșter cu renume, căci îl aflăm semnînd icoanele împărătești ale bisericii Domnești din Ocnele Mari.

Prin 1809 sau 1810, pe lângă Ioan Teiușanu apar ca zugravii ai bisericii din Birsești și ucenicii acestuia, Ioan, Ilie și Costandin; Ilie este viitorul meșter Ilie din Teiuș. El zugrăvește, în 1826 — pentru prima oară singur — biserica din Olari. Ioan este atestat pentru ultima oară în 1829-1833 pe lângă Ilie, la zugrăvirea bisericii din Coasta. În sfîrșit,

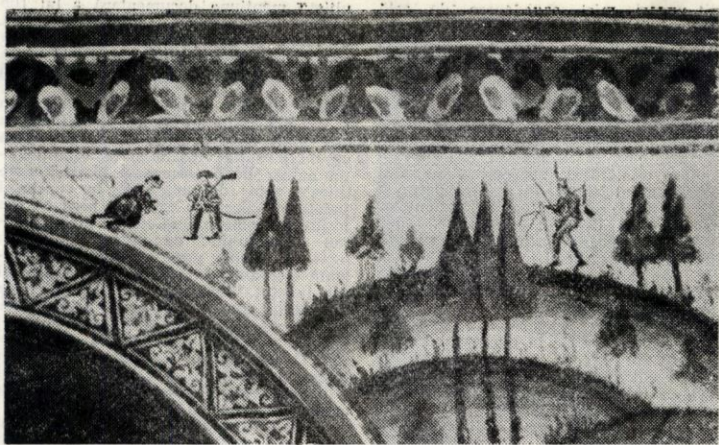
ultima mențiune documentară a lui Ilie datează din 1841: este vorba de o icoană de lemn, pictată pentru biserica Bradu din Ocnele Mari, după un izvod „din Viena Austriei, în lespede de piatră tipărit”.

În răstimpul dintre 1796 și 1841, Ioan și Ilie din Teiuș au decorat — primul, cu mai mult simț artistic, cel de-al doilea cu un plus de vigoare și de erudiție — un număr de douăsprezece biserici identificate sigur de noi, toate în cuprinsul județului Vilcea cu excepția bisericii din Mijlocul-Cremenari, aflată pe malul argeșan al Oltului); de asemenea, ei au pictat un număr mare de icoane de excelentă calitate, păstrate în diferite biserici din județul Vilcea cu excepția bisericii din aceeași zonă. Bineînțeles, realizările lor trebuie să fi fost mult mai numeroase) cuprinzînd poate și decorarea unor case din Ocnele Mari, localitate situată în imediata apropiere a satului Teiuș și odinioară centru economic înfloritor. Din acestea însă nu s-a păstrat nimic.

Să încercăm, așadar, să conturăm arta celor doi zugravii teiușeni, examinînd unele din realizările lor mai caracteristice.

O figură familiară în lumea satelor vilcene: ursarul (detaliu din pictura fațadei sudice a pridvorului bisericii Sf. Ioan din Olănești)

Un Anton Pann al picturii

La biserica din Olănești-sat (cartierul Valea de Casă), izbește din primul moment înfățișarea fațadei principale a pridvorului, foarte bogat decorată și cu o admirabilă prospețime a coloritului. Se remarcă îndeosebi cele patru grupuri mari de ornamente florale, de un puternic efect decorativ, ce despart reprezentările de pe registrul superior: icoana Sfinților Voievozi — hramul bisericii — încadrată de sfinții Gheorghe și Dimitrie, călări, strivind, primul, balaurul, iar cel de-al doilea, pe împăratul Maximian. De o parte și de alta a icoanei hramului se citește semnătura zugravului: „Leat 7318 (1810) iulie în 24, de Ioan zog(rav) ot Teiuș”. Se remarcă, de asemenea, sub briul puternic conturat, motivele florale ale arhivoltelor arcadeelor, cu o înfățișare amintind pregnant perioada brincovenească. Motivele florale se împletesc armonios cu peisajele cu dealuri și pomi stilizați, pictate în spațiile dintre arcade.

Privind cu atenție aceste porțiuni ale fațadei, observăm că ele cuprind mai multe mici scene de un gen cu totul neașteptat la un edificiu religios. Astfel, deasupra arcadei din dreapta, într-o parte un cioban aleargă ținind în mână o bită (?), iar în partea cealaltă un pandur se pregătește să lovească cu patul pustiilor pe un ture purtând șalvari, care își aruncă armele: o pușcă, o sabie, un iatagan și un pistol. Faptul că pictura a fost executată în timpul războiului ruso-ture din 1806-1812, când pandurii lui Tudor luptau vitejește împotriva turcilor, conferă acestei scene o valoare de document. Mai

Așa arată peisajele stilizate de mână artiștilor țărani din Teiuș

la dreapta, un ostaș — care, după chipul înalt cu egretă, pare a fi austriac — se pregătește să-și așeze crâcana pentru a trage cu arma. Deasupra arcadei centrale, o vulpe, al cărei mers specific este foarte bine redat, se îndreaptă spre un cocoș cocoțat pe virful unei stîngii.

Viziunea artistică a lui Ioan din Teiuș, în care lumea înconjurătoare este redată cu o acuitate totdeauna impregnată de poezie și deseori punctată de o notă de umor, evocă creația literară a lui Anton Pann care, tocmai prin anii 1826-1828, când zugravii din Teiuș erau la apogeul artei lor, bătea drumurile vilcene, compunând, versificând, mai făcînd și cite o pozna pe la mănăstirile de maici.

Sibile și ursari

Să trecem la o altă biserică, pictată tot de Ioan zugravul Teiușanu în anul 1809 (după anii erei noastre): biserica din Bîrsești, căreia în 1809 i s-a „înnădit” un nou pronaos, precum și pridvorul. Inscripția ce menționează pe autorii picturii nu este prea „explicită”: „...leat 7318, 1809, luna lui iunie în 30, fiind zografi aceștia: Ion zograf, učen(ici), Ion, Ilie, Costandin”. O simplă privire aruncată asupra fațadelor pridvorului înălțată însă orice îndoială în ceea ce privește identitatea zugravului. Mai cu

Scenă de vânătoare deosebit de expresivă: un vânător și un ogar porniți în urmărirea unui iepure

seamă ornamentele florale care, pe registrul superior, despart panourile cu proroci, filozofi păgini și sibile, sînt aproape identice cu acelea de la biserică din Valea de Casă. Pe registrul inferior al laturii de sud se remarcă, pe fondul aceluiași peisaj, stilizat în felul celui descris la monumentul sus-menționat, redarea realistă a unui ursar, care cu o mină ține cirja pe care ursul se sprijină pentru a juca și cu mina cealaltă ridică bita, pe cînd un lanț leagă inelul prins în botul animalului de cîngătoarea țigănelui. Mai la dreapta, la o scară foarte mică, un om urmărit de un lup s-a suit într-un copac.

Ioan din Teiuș a fost nu numai un remarcabil meseriaș, dar și un bun dascăl. Într-adevăr, din cei trei ucenici ai lui de la Bîrsești, doi au ajuns la notorietate: Ilie din Teiuș, despre care vom vorbi pe larg mai departe și Costandin, pe care l-am identificat cu viitorul meșter „Costandin ot Vel Ocnă” (adică din Oenele Mari), cunoscut prin mai multe lucrări, printre care și biserica din Negreni.

Inorogi și vînători

Zece ani după pictarea bisericii din Olănești, Valea de Casă, o altă biserică din Olănești — Sf. Ioan-Cornorosești — a fost decorată, de data aceasta de Ilie și de Ioan din Teiuș. Nu există, este drept, nici

o inscripție privitoare la pictura murală; însă icoanele împărătești executate în anul zidirii bisericii: „1820, de Ilie și Ioan ot Teiuș zugravi” și, mai ales, stilul lucrării, indică cu certitudine pe aceștia ca autorii picturii murale. Noi scene de vânătoare și animaliere, pline de viață și totodată de fantezie artistică, ocupă, pe același fond de peisaje stilizate, spațiile dintre arcadele pridvorului: barza și căprioarele, vînătorul cu ogarul și iepurele, vulpea și cocoșul, huhurezul — pe fațada principală, iar pe latura de miazăzi același ursar ca la biserică din Bîrsești, numai că, de astă dată, ursarul are lanțul trecut împrejurul mijlocului.

Cu prilejul renovării bisericii din Negreni, efectuată în 1814, a fost refăcută și pictura interioară. Nu se menționează autorii acestei lucrări. În schimb, o inscripție aflată pe latura sudică a pridvorului ne informează că „s-au început acest lucru al amvonului la aprilie 24 și s-au săvîrșit la mai 24 leat 1824. Costandin zug(rav), Ioan, Ilie, Ioan, Gheorghie”. Zugravul principal este acel Costandin din Oenele Mari, ucenic al lui Ioan din Teiuș la Bîrsești și care și-a asociat, pentru a putea săvîrși lucrarea într-o lună de zile, pe fostul său maestru cu echipa sa. Acești meșteri au executat, fără îndoială, toată decorația exterioară a edificiului, care este deosebit de bogată, acoperind întreaga suprafață a fațadelor: portrete de proroci și de sibile pe registrul superior, motive decorative pe registrul inferior, o mare scenă de vânătoare pe latura sudică a pridvorului, iar pe latura nordică a aceleiași încăperi un superb inorog, precum și un alt animal fabulos. În

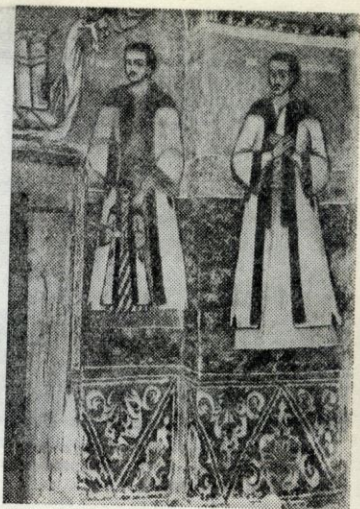
imaginația poporului, inorogul se confunda cu Duchipal, calul năzdrăvan al lui Alexandru Machedon, bine cunoscut oamenilor vremii prin mult citita *Alexandrie*, și ca atare deseori înfățișat la intrarea bisericilor, pentru a le feri pe acestea de duhuri rele.

În anul 1828, patru zugravi olteni trec Oltul pentru a zugrăvi, în satul argeșan Mijlocul-Cremenari, biserica ridicată de mai mulți clerici și boiernași locali. Aceștia sînt: „Ilie zugrafu ot Teiuși, Anghel d(iaconu) ot Dolzăști zugrav, Ilie zugrafu ot Craiova, Ion zugrafu ot Teiuși”. Este vorba de cea mai puternică echipă întîlnită în Vilcea în perioada respectivă, căci în afară de cei doi zugravi din Teiuș, ea mai numără doi meșteri renumiți: pe Anghel diaconul din Dozești (sat din Valea Cernei Vilcene), cel mai activ zugrav vilcean al vremii după Teiușeni, și pe Ilie din Craiova, tovarăș obișnuit de lucru al lui Anghel din Dozești și autor, singur, al picturii din Tătăroaia. Ilie din Teiuș, ajuns acum la apogeul renumelui său, este conducătorul echipei, deoarece inscripția îl citează în primul rînd pe dînsul și tot el semnează frumoasele icoane împărătești. La biserica din Mijlocul reține mai mult atenția pictura interioară, remarcîndu-se îndeosebi, în pronaos, portretele boiernașilor ctitori ai bisericii, valoroase, cu tot hieratismul specific acestui gen de pictură, precum și accentul pus pe elementul decorativ, trăsătură caracteristică a marelui zugravor din Teiuș.

Un zugrav cărturar

Într-o poiană scăldată de lumină, la poalele muntelui Buila, schitul Jghiabu strălucește ca un giuvaer sub veșmintul de scumpe culori așternut în anul 1823 de „Ilie zugravul din Teiuș”, al cărui nume se poate citi pe peretele sudic al edificiului, sub cornișă. Aici, talentatul zugrav face dovada posibilităților sale multilaterale, evitînd cu grijă orice reprezentare profană — acele jocuri obișnuite ale fanteziei sale artistice — care nu s-ar fi potrivit unui lăcaș mănăstiresc, și acoperind întreaga suprafață a fațadelor, afară de registrul inferior al zidurilor laterale, cu o bogată rețea de subiecte religioase alternd cu motive decorative de o mare fluiditate.

Marele pridvor rustic al bisericii din Olari-Horezu, sprijinit pe stâlpi de lemn, fără parapet, a fost cum nu se poate mai potrivit pentru veșmintul pictural al lui Ilie din Teiuș, care îi acoperă în întregime peretele vestic și fațadele. Identificarea zugravului — lăsînd la o parte criteriile stilistice și iconografice — am făcut-o după inscripția fragmentară de pe zidul de miazănoapte „sep(temvrie)... Ilie zug(rav)...“ (restul lipsește, tencuiala

Chipurile de ctitori din pronaosul bisericii Mijlocul-Cremenari vădesc îmbinarea tradiției reprezentării hieratice a personajelor cu tendința introducerii unor elemente realiste

fiind căzută), la care scrisul și parafa sînt identice cu acelea ale zugravului nostru. Biserica a fost construită în anul 1826, deci lucrarea lui Ilie din Teiuș se poate data, cu probabilitate, în anii 1826-1828. Printre temele mai demne de interes, semnalăm: o frumoasă horă cu muzicanți; o reprezentare heraldică pe care nu am putut-o, din păcate, desluși; o variantă a scenei ursarului, îmbogățită prin introducerea și a unui toboșar; în sfîrșit, ilustrarea fabulei lui Esop „Moartea și unchiușul”, talmăcită prin următorul dialog:

— „O, moarte, unde ești să mă iei, că nu mă poci“ (seris în stînga unchiușului).

— „Iacă-tă-mă, unchiășe, am venit la ce mă chemi.

— Te-am chemat să-mi ajuți să ridic această sarcină de lemn“ (scris în dreapta unchiușului).

„Viața și pildele prea înțeleptului Esop“ — *Esopia* — este, alături de *Alexandria*, cel de al doilea izvor literar pe care-l aflăm în opera lui Ilie din Teiuș. Aceste două cărți, care s-au bucurat de un număr mare de ediții, au constituit decenii de-a rîndul lectura de

Haziul chip al morții zugrăvit în exteriorul bisericii din Coasta, nu departe de Rimnicu Vilcea

predilecție a localnicilor. Din **Esopia** s-a inspirat și Anton Pann pentru fabulele sale.

La biserica din Coasta, în afară de sibilele alternând pe registrul superior al fațadelor laterale cu filozofii antichității, de un iad deosebit de bogat atît din punct de vedere plastic cît și lexical, de portretele de ctitori țărani, extrem de numeroase, ce ocupă în întregime trei pereți ai pronaosului, trebuie menționată, pe zidul exterior de nord al pridvorului, o amplă reprezentare a „Nunții din Cana Galileii” în care, pe lângă lăutarilor și surlașii în costume medievale, nunul mare și nuntașii de seamă poartă giubea și ișlic. Biserica din Coasta, zidită în 1826, a fost pictată de Ilie și de Ioan din Teiuș, cu ucenicii lor, în anii 1829-1833. În anul 1832, Ilie a executat și icoanele împărătești, precum și pomelnicul ctitorilor: o cărticică legată, frumos caligrafiată și cu un frontispiciu miniat reprezentînd biserica. Pomelnicul este interesant și prin faptul că ne informează despre persoanele care au ajutat la ridicarea bisericii; protopopul de la Ocenele Mari care „au tirnosit biserica fără de nici o plată”, un „jupin Costandin cantaraگی ot Oena” care a dăruit șindrila, cuiele și diferite odoare — și alții.

„Moartea” o mai aflăm, înfățișată ca temă de sine stătătoare la biserica din Coasta (comuna Păușești-Măglași) și, călare, la aceea din Fîrtătești (comuna Dozești), unde, în anul 1839, Ilie din Teiuș i-a întors lui Anghel din Dozești vizita făcută de acesta la 1828 în fiicul său. În aceste două reprezentări, deși zbrîncită și groaznică la vedere, purtînd în mîna dreaptă un arc, în mîna stîngă coasa, iar la sold o tolbă cu săgeți și alta

cu un arsenal întreg de scule, moartea nu izbutește să fie înfricoșătoare, ci este pur și simplu comică, vîdîndu-se o dată mai mult acel simț al umorului nelipsit în creația celor doi zugravii teiușeni.

Tendința de laicizare a picturii murale din Tara Românească, ale cărei prime începuturi pot fi descifrate încă din epoca marilor realizări ale școlii de zugravii de la Hurez din vremea lui Constantin Brîncoveanu, face un pas decisiv — după evoluția destul de lentă din cursul veacului al XVIII-lea — în ultima parte a acestui veac și la începutul veacului următor, prin integrarea fațadelor exterioare în decorația edificiilor. Un rol major în această etapă esențială a evoluției picturii românești le revine celor doi meșteri țărani din Vilcea, Ioan și Ilie din Teiuș.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Barbu Brezeanu

Rudimente de învățămînt artistic la „zugravii de subțire” din Moldova și Tara Românească, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1/1982, pp. 79-105.

T. G. Bulat

Inscripții din bisericile Olteniei, în „Arhivele Olteniei”, 1922, p. 244.

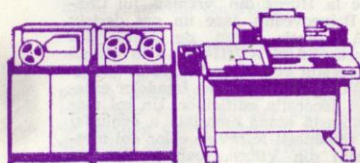
Andrei Pănoiu

Pictura votivă din nordul Olteniei, București, Ed. Meridiane, 1983.

Teodora Voinescu

Elemente locale realiste în pictura religioasă din regiunea Oltenia, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1-2/1954, pp. 61-77.

ISTORIA ÎN ECUATIE MATEMATICĂ

Istoria și matematica s-au întâlnit — în ultimul deceniu — tot mai des. Primele succese ale folosirii mașinii de calcul în istorie, dificultățile întâmpinate, perspectivele mereu mai largi care se deschid sînt dezbătute astăzi frecvent de specialiști din toată lumea. O asemenea discuție, cu rezultate deosebit de fructuoase, a avut loc în luna septembrie, în decorul modern al Mamaiei, unde s-a desfășurat conferința anglo-română Matematica în arheologie și științele istorice. Pe de altă parte, la Moscova, la cel de al XIII-lea Congres mondial al științelor istorice, utilizarea metodelor mecanice și matematice în cercetarea istorică a constituit o temă importantă, căreia i s-au consacrat mai multe comunicări. „Magazin istoric”, preocupat continuu de progresele înregistrate în acest tînăr domeniu al științei, a fost prezent la ambele reuniuni internaționale. Redăm, în cele ce urmează, convorbirile redactorilor noștri purtate la Mamaia cu David Kendall, profesor la Universitatea din Cambridge și membru al Societății Regale de Științe din Londra și cu acad. prof. Gr. C. Moisil, precum și — la Moscova — cu prof. univ. Jean Schneider din Nancy.

Milioane de informații și cheia lor

— Cum s-a produs, după dv., apropierea dintre cele două discipline care au făcut obiectul dezbaterilor de la Mamaia?

— Cînd două ramuri ale științei ajung să conlucreze, lucrul acesta se produce pe baza unor acumulări de necesități și, mai ales, de posibilități. Interferența acestor două condiții s-a produs acum. Înzestrați cu mijloace rapide de investigație și calcul, matematicienii au început să se intereseze de arheologie și istorie.

— Ce v-a determinat să vă îndreptați atenția spre istorie?

— În 1961 lucram la Oxford. Acolo aveam o serie de colegi istorici. Potrivit unei tradiții, ne consultam adesea asupra unor probleme care prezentau interes comun și pentru care existau posibilități să le rezolvăm împreună. Îmi amintesc că în anii aceia un coleg arheolog m-a întrebat cum ar putea fi întocmită și verificată o serie de datele acumulate pe criterii de calcul. Atunci nu l-am putut ajuta cu nimic, dar aș putea spune că, prin această solicitare, rămasă atunci neîndeplinită, s-a născut preocuparea mea pentru aplicarea matematicii la studiul științelor istorice.

Pentru început m-au interesat cîteva aspecte privind Egiptul antic. După cum se știe, preistoria Egiptului se bazează pe cronologia obiectelor — vase, obiecte de cult, de podoabă — din morminte. De foarte multă vreme, cred că de pe la începutul secolului, cercetătorii vechiului Egipt încearcă așezarea acestor obiecte într-o ordine cronologică corectă. Împreună cu colegul meu, dr. Hodson, de la Institutul de arheologie al Universității din Londra, am pus la punct o metodă proprie pentru cronologia mormintelor egiptene.

— Materialul pe care-l au la îndemîna istoricii, îndeosebi arheologii și cei ce se ocupă de ciberica textelor, este adesea fragmentar; prin urmare, informația este incompletă. Credeți că prin in-

termediul matematicii această spinoasă problemă poate fi rezolvată?

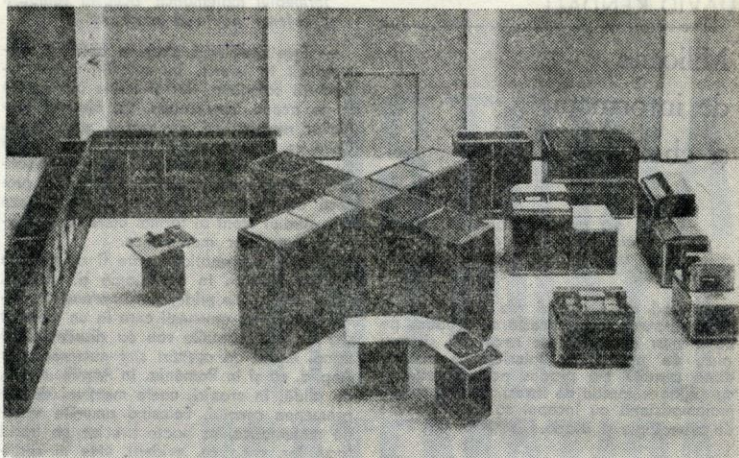
— Este problema cheie a aplicării matematicii în istorie. Într-adevăr, există informații complete, dar și multe incomplete și de aceea inutilizabile. Cu ajutorul tehnicilor matematice, ele pot fi valorificate. Ceea ce spun poate fi foarte bine ilustrat cu lucrările cercetătoarei române Alexandra Ștefan, care a studiat inscripțiile grecești de la Histria, reușind să le dateze prin studiiu atent al formei literelor, cu ajutorul metodelor matematice.

Desigur, matematica poate fi aplicată în diferite moduri, în arheologie și istorie. Mulți istorici, de pildă, sînt interesați în studiul așezărilor omenеști care la un moment dat au fost părăsite sau au dispărut fără urmă. Astfel de așezări sînt numeroase în Anglia, ca și în România. În Anglia, există, de pildă, în cronici, unele mențiuni despre asemenea așezări. Folosind anumite metode matematice, se poate preciza pe hartă locul lor, ceea ce, evident, vine în sprijinul arheologilor. Personal m-am ocupat de o asemenea problemă și, la conferința de la Mamaia, am prezentat o hartă asupra cîtorva localități dispărute din comitatul Oxford.

— Întîlnirea matematicii cu istoria va duce, credeți, la schimbări în profilul profesional al istoricului și matematicianului? Ar putea apărea o profesiune nouă?

— Cred, mai curînd, că munca va trebui dusă în colaborare. Mi se pare necesar ca doi oameni, fiecare pregătit în profesiunea lui în matematică și istorie, pentru a obține cu adevărat rezultate remarcabile, să depună eforturi ca să înțeleagă aria de explorare a colegului său. Spun toate acestea bazîndu-mă pe o experiență personală. În cercetările mele asupra introducerii matematice în istorie am fost foarte mult ajutat de faptul că dr. Hodson, care este arheolog, și-a petrecut un an și jumătate lucrînd cu mine în laboratorul de statistică de la Cambridge, învățînd mai întîi cum să lucrez pe un calculator electronic și utilizînd tehnicile statistice și apoi colaborînd cu noi, matematicienii.

— Sînteți pentru a doua oară în România, de data aceasta ca unul dintre principalii organizatori și participanți ai conferinței de la Mamaia. Care sînt, după dv., principalele rezultate ale acestei întîlniri?

Mașini de calcul cu utilizări multiple

— Nevoia de a cuprinde, cu mijloace noi, milioanele de informații pe care le oferă istoria, nevoia de perfecțiune, de precizie — deziderate primordiale ale epocii noastre — înving scepticismul multor arheologi și istorici. Specialiștii prezenți la Mamaia și-au arătat dorința de a discuta și, totodată, de a-i asculta pe matematicieni, de a verifica programele matematice, metodele care le-ar putea fi de folos. Ca matematicieni, noi am profitat foarte mult de pe urma confruntărilor de la Mamaia, descoperind noi zone în care se pot aplica cu succes metodele științei de care ne acupăm.

GRIGORE C. MOISIL

Oricine a trasat limite științei s-a înșelat

— Ce părere aveți despre stadiul actual al colaborării dintre matematică și istorie ?

— Mi-aș îngădui să spun că se conturează un nou domeniu al științei sau, dacă vreți, o nouă ramură științifică : istoriometria.

— *Momentul reflectă o dezvoltare a matematicii, a instrumentelor ei sau, mai curînd, rezultă din necesitatea completării metodelor clasice ale cercetării istoriei ?*

— Istoria, mai precis arheologia, nu a fost niciodată străină de matematică. Orice arheolog face și puțină statistică, deci matematică. Și asta nu de ieri, de azi. Prin urmare nu matematica este nouă pentru istorie și arheologie, ci metodele pe care le oferă ea azi. Aceste metode țin de apariția și dezvoltarea calculatoarelor electronice, deci de perfecționarea instrumentelor matematicii. Grație calculatoarelor electronice, s-au putut începe cercetările asupra cărora am discutat în conferința de la Mamaia. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, aplicarea matematicii moderne în alte științe sociale și înrudite (sociologie, demografie, antropologie etc.) a făcut posibilă dobîndirea unei deprinderi. Astăzi a lucra cu șiruri de informații statistice e un lucru curent. Istoria este una dintre ramurile științelor sociale care prezintă un număr foarte mare de date, — mii, milioane de informații — și cunoașterea, sintetizarea lor

întrec puterile fizice ale omului. Calculatoarele electronice devin astfel tot mai mult o necesitate. În plus, s-a observat că, prin utilizarea lor, informațiile devin mai exacte, se realizează o aprofundare a cunoașterii fenomenelor studiate.

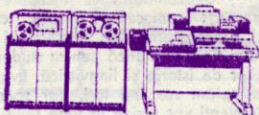
Așa stau lucrurile în toate domeniile unde a fost aplicată matematica modernă. Hotărît, tot așa se va întâmpla și în istorie.

— Cum și când au început la noi preocupările pentru introducerea matematicii moderne în studiul istoriei?

— În 1964 am aflat că în arheologie se întrebuințează unele metode care au legătură cu științele exacte (prospecțiuni seismice, electrice și magnetice). Modalități folosite în geofizică, ca, de exemplu, ridicările fotogrametrice din avion, care fac să se utilizeze bătrîna geometrie descriptivă a matematicienilor, începuseră să fie aplicate și în arheologie. Îmi amintesc că, pe atunci, directorul Institutului de arheologie al Academiei R.S.R., academicianul Emil Condurachi, a încercat să introducă și la noi această metodă mult dezvoltată în Italia. În același an, am asistat la o ședință, unde doi tineri — un matematician, Aristide Deleanu, și un arheolog, Alexandru Vulpe — au prezentat o expunere privind cercetările asupra introducerii matematicii în arheologie întreprinse în Uniunea Sovietică și S.U.A. Ideea și-a făcut loc în preocupările matematicienilor.

În 1968, la un colocviu organizat la Brașov de Academia R.S.R. asupra teoriei calculului probabilităților au fost prezentate lucrări deosebit de interesante. Două titluri mi-au reținut atenția: primul — cel al comunicării lui Mircea Malița asupra aplicării teoriei jocurilor la studiul unei decizii istorice a lui Mihai Viteazul, și al doilea — cel al comunicării matematicianului englez David Kendall asupra utilizării metodelor matematice în studiul unor probleme arheologice. La colocviul franco-român de istorie din iarna trecută, Aristide Deleanu și Alexandru Vulpe au prezentat rezultatele obținute în cercetările lor cu ajutorul calculatoarelor electronice.

Problema m-a interesat îndeaproape și, în urma discuțiilor avute la Brașov cu domnul David Kendall, ne-am hotărît să organizăm un colocviu anglo-român asupra aplicării matematicii la studiul istoriei. Conferința anglo-română de la Mamaia Matematica în arheologie și științele istorice a însemnat o concretizare a acestei colaborări.

— Este un lucru știut că acordați o deosebită atenție tinerilor.

— Da, așa este. Marea calitate a tinerilor este că nu sînt încă bătrîni. O studentă la Facultatea de matematici s-a hotărît să studieze în lucrarea sa de diplomă aplicarea matematicii la studiul istoriei. Ea a și ținut un seminar pe această temă la Institutul de matematică. Ileana Kivu-Sculy, căci despre ea este vorba, a reușit să facă mai mult decît atît, și anume să o convingă pe Alexandra Ștefan, tînără cercetătoare la Institutul de arheologie, să se ocupe împreună de utilizarea metodelor matematicii în arheologie. Este, cred, formula ideală în ceea ce privește aplicarea matematicii în istorie. Alexandra Ștefan a știut să aleagă un tip de teme din arheologie care pot fi studiate cu metode matematice în condiții deosebit de bune și care nu fuseseră abordate pînă atunci în acest mod; este vorba de o problemă de epigrafie greacă, mai precis de seriarea cronologică a unor inscripții nedatate. Aplicarea acestei metode a făcut-o pe un bătrîn de inscripții de la Histria. Calculatorul întrebuințat a fost al Centrului de calcul al Universității din București. Lucrarea Alexandrei Ștefan a avut meritul de a convinge asupra interesului și eficacității acestei metode și pe un arheolog clasic, profesorul Dionisie Pippidi, pe care îl consider un prieten al utilizării metodelor matematice în arheologie. Precum se vede, oamenii pot fi tineri la diferite vîrste.

La Centrul de statistică matematică — de sub conducerea acad. Gh. Mihoc — dr. C. Tăutu și Marius Iosifescu au pregătit, împreună cu tînăra cercetătoare Silvia Savu, o lucrare privind clasificarea vaselor grecești. În fine, la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, V. Liveanu a abordat, cu ajutorul calculatorului electronic, studiul unei probleme de istorie agrară. Sîntem, evident, la început, dar avem mindria că acest început a fost făcut.

— Ce se întreprinde pentru a dezvoltă în continuare preocupările în această direcție?

— Deocamdată, cu începere din acest an organizăm cursuri despre calculatoare și programarea lor, predând și unele noțiuni de matematică pentru studenții facultăților de istorie și lingvistică. Evident, nu ne așteptăm să vină toți, dar sperăm că cei înțelepți vor sesiza la timp felul cum evoluează științele.

— Credeți că, datorită matematicii, munca arheologilor și a istoricilor se va schimba?

— Cred că da. Calculatoarele electronice vor efectua, în locul lor, uriașul volum de muncă necesar culegerii și, mai ales, clasificării miilor și miilor de informații. Eliberați de această corvoadă, istoricilor și arheologilor le va rămâne esențialul: comentarea datelor obținute, formularea concluziilor.

— Dar matematicienilor preocupați de studiul fenomenelor istoriei?

— Matematicienii se vor ocupa de teoremele care sînt necesare, de limbajul necesar, de programele pentru calculatoare. Vor rămîne matematicieni, dar vor fi mai aproape de istorie.

— Pînă unde credeți că poate ajunge matematica în studiul fenomenelor istorice?

— Oricine a trasat limite științei, s-a înșelat. Și oricine a trasat limite întrebuirii matematicii în studiul numeroaselor fenomene existente, de asemenea s-a înșelat. Dă-mi voie să nu mă-nșel decît cînd nu știu că o să mă înșel.

— Concluziile dv.?

— Pentru un om de știință, mai ales cînd lucrează într-un domeniu foarte nou, e foarte important să știe că nu e singur. Faptul că la întîlnirea de la Mamaia au participat cercetători din foarte multe țări sugerează ideea că, în toate aceste țări, există oameni de știință care întrebuintează metodele matematicii, calculatoarele electronice pentru studiul problemelor de istorie și, în special de arheologie. Acest fapt va da curaj și altora să persevereze pe această cale. Conferința de la Mamaia este începutul unui șir lung de întîlniri internaționale, fiindcă știința nu se face într-o singură țară, ci în toate țările lumii.

JEAN SCHNEIDER

Perseverare, dar și prudență

— Care este aportul esențial pe care istoricul trebuie să-l aștepte de la mașină?

— Utilizarea mașinilor în cercetarea istorică a devenit necesară, mai mult, inevitabilă. Să nu uităm că o mare parte a arhivelor a început să fie organizată pe bază de benzi și de cartele perforate. În bibliotecă, păstrarea și clasificarea electronică a fondurilor, inclusiv a bibliografiilor, se impune treptat. Electronica oferă mari avantaje documentării. Concluzia: mașinile înlesnesc cercetarea bibliografică și documentarea; ele pot, de asemenea, să contribuie la o primă elaborare a unor date științifice. E drept, cercetările cu ajutorul mașinii de calcul sînt încă scumpe, ținînd seama de ansamblul operațiilor necesare. Utilizarea ei este indicată cînd e vorba de un mare număr de documente, care trebuie supuse unor operații complexe (este cazul trierii efectuate asupra mai multor argumente).

— În alte cazuri, deci...

— Atunci cînd asemenea condiții nu sînt îndeplinite, lucrul obișnuit, fără ajutorul mașinii, va rămîne soluția cea mai avantajoasă și chiar cea mai rapidă.

— V-ați referit, nu o dată, în lucrările dv., la prudența cu care trebuie utilizată mașina. Ne puteți preciza în ce sens?

— Desigur. În primul rînd, folosirea metodelor electronice implică o alegere inițială, operată asupra documentației; există, de aceea, riscul eliminării unor elemente semnificative. Stabilirea unui program obligă în mod necesar la conceperea unui model. Aceasta echivalează cu o ipoteză de cercetare care, transpusă în limbajul mașinii, are o anume rigiditate, îngreunînd în-lăturarea eventualelor erori. Aceste constatări nu sînt însă obiecții absolute și

n-aș vrea să fiu greșit înțeles. Ca și în alte domenii, întrebuintarea mașinii va da mai multă rigoare științifică cercetării istorice; de asemenea, va lărgi considerabil aria de lucru a istoricului.

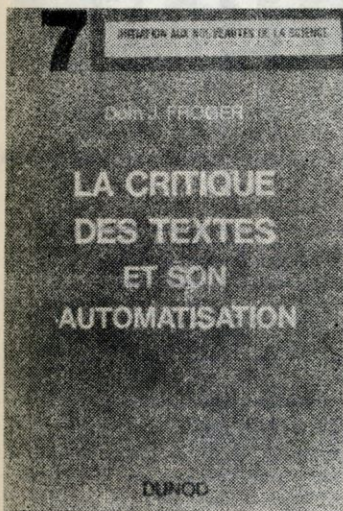
— Condiția istoricului se schimbă și ea?

— Într-o anumită măsură. Mașina de calcul favorizează și va impune, poate, munca în colectiv. Aceasta deoarece automatizarea documentării duce, în mod necesar, la concentrarea unor mijloace tehnice puternice în anumite locuri. Munca în colectiv se mai impune și fiindcă, în multe cazuri, istoricul va trebui să aibă alături de el lingviști, sociologi, psihologi, statisticieni, etc.

— Considerați că utilizarea electronicii va constitui un factor de progres pentru istorie?

— După părerea mea, atragerea mașinilor în cercetarea istorică va constitui un

„Critica textelor și automatizarea ei”
— lucrare apărută în colecția „Inițiere
în noutățile științei” (Franța)

factor de progres numai în măsura în care preocuparea metodologică va predomină asupra muncii propriu-zise. Este banal s-o amintim, dar e totuși necesar: mașina nu inventează; ea nu dă decît pe baza a ceea ce primește. Există deci probleme, dificultăți, limite. Să nu uităm însă că instrumentele și metodele bazate pe tehnica modernă trebuie de pe acum considerate indispensabile în istorie.

— Ne puteți vorbi despre unele rezultate mai semnificative obținute în Franța?

— Desigur. Mă voi mărgini la numai câteva exemple.

Pentru istoria ideilor sînt foarte importante lucrările efectuate în scopul reperrii citatelor. S-a realizat, între altele, un fișier microfotografic de texte antice, la care selecția citatelor se face pe cale electronică. S-a lucrat mult în domeniul automatizării bibliografiilor, ca și al utilizării mașinii de calcul pentru studiul monumentelor și obiectelor descoperite de arheologi. Numismatica, cercetarea mozaicurilor, a ceramicii au profitat de pe urma metodelor electronice. Numeroase documente scrise — antice, medievale, din epoca umanismului — sînt studiate în același mod. O echipă de cercetători care se ocupă de umanismul francez a pus la punct un chestionar care permite o descriere fidelă și minuțioasă a manuscriselor, corespunzătoare tratării cu mașina de calcul.

Evident, sursele statistice sau cele putînd fi prelucrate statistic s-au prefat cel mai bine la utilizarea noilor metode.

Înnouirea disciplinelor istorice s-a efectuat în secolul al XIX-lea prin tehnicile erudiției. Astăzi, istoria împrumută de la alte științe și ramuri ale tehnicii (matematica, informatica, electronica etc.) conceptele și metodele menite s-o îmbogățască.

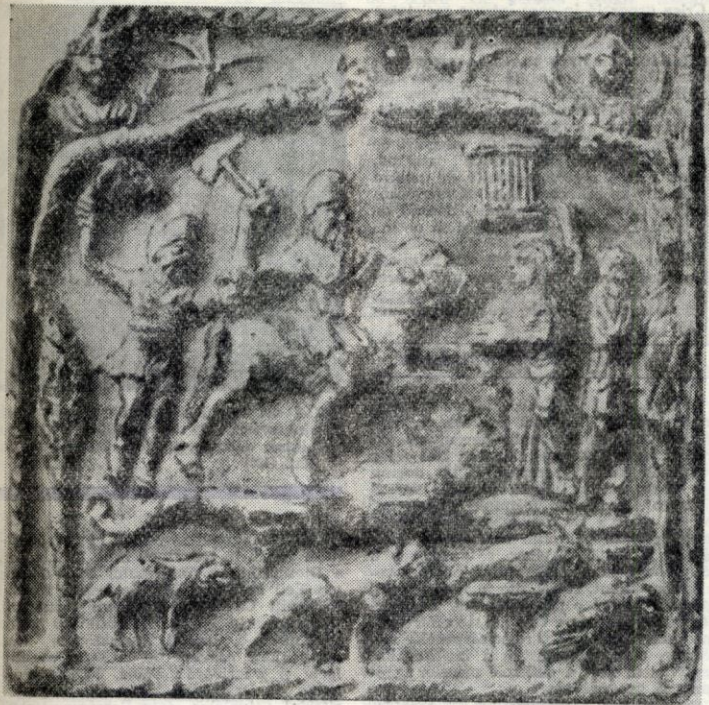
Interviuri consemnate de:
Elisabeta PETREANU,
Ștefan ANDREESCU
și I. M. ȘTEFAN

CULFUL CAVALERILOR DANUBIENI

O enigmatică religie păgînă

Prof. univ. dr. doc. DUMITRU TUDOR

• Ei învingeau totdeauna • plumbul îl credeau metal al magiei și infernului • cifra trei — cifră sacră • neofiții treceau probe de curaj și murreau simbolice • prinzul sacru : pîine, pește, lapte, miere și fructe • recuzita ceremoniilor : opaițe, pumnale, vase, cranii umane, dar și ciudate costume și măști • meșterii tăblițelor — pietrari modești de la Dunăre.

Placă din bronz de proveniență necunoscută reprezentând simboluri ale cultului

Una dintre cele mai misterioase religii păgâne a fost aceea a Cavalerilor danubieni. Studiul ei a suscitat pasiunea și fantezia multor cercetători renumiți, cum au fost Teohari Antonescu, Iozef Hampel, Mihail Rostovțev, Franz Cumont și alții. Pornind de la interpretarea unor sculpturi enigmatice, singurele documente rămase în legătură cu acest cult, ei au formulat diferite ipoteze. Astfel, Teohari Antonescu îi identifica cu zeli Cabiri — protectori ai navigației în lumea frigiană; Iozef Hampel îi asimila cu Dioscurii greci, și ei protectori ai corăbierilor, iar Mihail Rostovțev era de părere că e vorba de o contopire a cultului lui Mithras cu al Cavalerului trac, o divinitate pastoral-agricolă a triburilor trace. În repre-

zentările închinăte acestui cult, Iozef Hampel și Franz Cumont descopereau un complex de credințe legate de ritul a numeroși zei barbari ori greco-romani.

Autorul articolului de față studiază problemele acestei religii din anul 1931, stabilind că este vorba de un remarcabil exemplu de sincretism religios, pe care-l numește cultul Cavalerilor danubieni. Ipotezele sale — acceptate de numeroși savanți — le-a susținut, parțial, în diferite studii publicate în țară și în străinătate, luându-și și teza de doctorat cu această temă (Roma, 1937). Lucrarea a fost reeditată (prima ediție a apărut în 1937) anul trecut, în text englez, în două volume, la Amsterdam.

Criza generală în care intrase societatea sclavagistă romană în secolele II-III e.n. s-a manifestat puternic și pe plan religios. Exploatarea a adâncit starea de miserie, de demoralizare, de ignoranță și de superstiții în rândurile maselor de oameni care nu mai sperau o îmbunătățire a vieții de fiecare zi. A fost momentul de care au profitat atunci preoții și diferitele categorii de „proroci” ca să arate acestor mulțimi, stoarse prin impozite, secerate de molimi și hărțuite de „barbari”, cum că adevărata lor fericire se găsește numai... dincolo de mormânt. Dar ca să cunoască și să obțină această fericire era necesară, în prealabil, o inițiere a credinciosului pe cale religioasă-mistică, ceea ce puteau face numai preoții unor anumite culte, prin magie, ceremonii secrete și diferite speculații de credință.

Zei oficiali își pierdeau harul

În acel secol de declin, lumea nu mai credea orbește, ca mai înainte, în zeii oficiali greco-romani care deveniseră, cu timpul, divinități legate de fericirea celor bogați, în fața împăratului. În dogma lor, acești zei nu arătau clar ce va fi „dincolo”, gând ce-l frământa pe omul de jos, dornic de a-și asigura o existență fericită, cel puțin în lumea umbrelor. La această întrebare se ofereau a răspunde numai unele religii păgâne, venite din Orient, răspindite în tot Imperiul roman de către o preoție bine pregătită din punct de vedere teologic și neîntrecută în organizarea unor ceremonii publice sau secrete, care, prin fastul și ineditul lor, captivau mințile și sufletele maselor ignorante și superstițioase.

Cu excepția creștinismului — considerat anarhic față de tradiția și legile Romei — împărații nu au persecutat nici o religie din afara panteonului greco-roman. Zeii popoarelor supuse s-au putut răspîndi fără opreliști în tot imperiul și mulți au fost admiși chiar pe altarul cezarilor. În prima jumătate a secolului al III-lea e.n., în imperiu erau adorate atâtea divinități, încît se ajunsese la un adevărat haos și la o „concurență” religioasă. Ca să-i împace pe toți acești... nemuritori divini, împăratul Severus Alexander (222-235) a așezat în capela palatului său statuetele de cult ale tuturor divinităților venerate de supușii săi, printre care se puteau distinge chiar chipurile lui Iehova și Christos. Multe dintre aceste culte prezentau asemănări de dogmă, de rituri și de ceremonii, ceea ce a înlesnit în fond fenomenul sincretismului, urmat de contopirea sau asocierea unor zei cu bagaj teologic apropiat.

În această atmosferă religioasă avea să-și facă apariția una din cele mai cu-

*Cei doi Cavaleri danubieni victorioși
sint primiți de Marea Zeiță (placă de
plumb descoperită la Romula-Reșca,
jud. Olt)*

rioase și enigmatice religii păgâne, denumită greșit, în trecut, ca fiind a Cabirilor, a Dioscurilor, a Călărețului traco-mitriac etc. Zeii acestei religii sint astăzi unanim denumiți **Cavalerii danubieni** (dunăreni), deoarece aria lor de adorație (cu puține excepții) s-a limitat, geografic, la zona provinciilor romane de la Dunărea mijlocie și inferioară: Dacia, Moesia, Panonia și Dalmația, toate situate pe teritoriul actualelor state România, Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia. O asemenea răspîndire, limitată la o anumită zonă geografică, ne arată că avem de-a face cu un cult local, format inițial din credințele unui singur popor de pe valea Dunării. Față de alte religii păgâne contemporane, cultul Cavalerilor dunăreni s-a practicat într-o perioadă de timp destul de scurtă, limitată la secolele II-IV e.n.

Cunoașterea acestei religii se restrînge azi la interpretarea a 226 de reprezentări ale zeilor, întinlinite pe tăblițele de piatră (114), de metal (95), de teracotă (4) și pe câteva pietre gravate (13). Nu ne-a rămas de la autorii antici nici un fel de mențiune literară asupra lor și nu posedăm nici un fel de inscripție care să amintească de ei. În șapte cazuri întîlnim, pe reliefulurile dedicate acestor zei, scurte inscripții, dar sub forma unor criptograme executate cu caractere grecești, deci texte cu totul indecifrabile. Deducem, din această situație, că respectiva religie se învăluise într-o atît de

tainică practică, încât nu era îngăduit adeptilor ei de a rosti public sau de a scrie numele zeilor adorați. Natural, era cu totul oprit a povesti felul cum se desfășura ceremonialul religios, de a da informații despre învățăturile ce se comunicau de preoți și despre alte manifestări rezervate numai celor inițiați.

Dacia — leagănul celor mai vechi reprezentări

În comparație cu alte monumente de cult antice, se mai constată un număr foarte mare de basoreliefuri cu figurație — aproximativ 88 — din această religie, care au fost turnate în plumb, în credința celor vechi un metal al infernului și magiei.

După conținutul repertoriului sculptural, monumentele **Cavalerilor danubieni** se împart în trei clase: A) cu un singur Cavaler și o Mare Zeiță, B) cu o Mare Zeiță asociată cu doi Cavaleri și C) cu scena banchetului saeu oferit celor trei zei. S-a observat, de asemenea, că cele mai vechi reprezentări aparțin categoriei cu un singur Cavaler.

Până în prezent, pe teritoriul Daciei s-au descoperit 52 de exemplare din numărul acestor icoane; 56 s-au aflat în cele două Moesii (Dobrogea, nordul Bulgariei și nordul Serbiei); 67 provin din cele două Pannonii (Ungaria și teritoriul iugoslav dintre Dunăre și Sava), iar restul de 41 sînt din alte provincii sau au o proveniență necunoscută.

S-ar părea, potrivit acestor cifre, că Pannonia ar fi fost leagănul cultului **Cavalerilor danubieni**, urmată de Moesia și apoi de Dacia. Dacă analizăm însă aspectul **cronologic și sculptural** al monumentelor ajungem la o concluzie cu totul inversă. **Cele mai vechi și numeroase monumente din grupa celor cu un singur Cavaler**, datate din secolul al II-lea e.n., **au apărut în Dacia** (14 din 25 de exemplare); tot aici au fost lucrate independent, fără a fi turnate în serie, reprezentările cu doi Cavaleri (din categoria B). Exemplarele descoperite în Pannonia sînt datate toate din secolul al III-lea e.n., și în marea lor majoritate au fost reproduse în metal cu ajutorul aceluiași tipare; ele au apărut deci mai târziu decît cele din Dacia. În Moesia se numără numai 8 exemplare dintre cele mai vechi monumente (grupa A), iar cele cu doi Cavaleri sînt toate din secolul al III-lea (B-C). Deducem deci că acest cult **au apărut în provincia Dacia**, de unde s-a răspîndit mai apoi și în provinciile vecine, dar **numai în zone în care se constată, arheologic și istoric-geografic, prezența unor populații geto-dacice**. Toți principalii cercetători ai enigmatelor religiei **Cavalerilor danubieni** sînt

de acord că această religie trebuie legată de credințele geto-dacilor de pe ambele maluri ale Dunării. Se știe că geto-dacii aveau o religie politeistă și că nu ciopleau chip zeilor lor. Numai o dată cu venirea stăpînirii romane în Dacia acest cult a putut căpăta formă plastică, prin pietrării și meșterii turnători de metal, formați din rîndul coloniștilor.

Tăblițele sculptate ale celor mai vechi monumente înfățișează o Mare Zeiță ce primește un Zeu Cavaler, care calcă în copitele calului un dușman învins (grupa A). Mai apoi, în jurul Marelui Zeițe apar doi Cavaleri gemeni, care trec peste corpurile aceluiași dușmani (B). Aceasta constituie scena centrală a cultului. În jurul ei, dispuse de obicei pe zone orizontale, ni se prezintă diferite simboluri de cult (berbecul, taurul, cocoșul, peștele, șarpele, leul, corbul, vulturul); divinitățile solare asociate religiei (Soarele, Luna, Luceferii etc.); scene de sacrificiu; scene stranii din misterele cultului, banchetul saeu acordat celor inițiați; obiecte sacre (masa cu peștele, candelabre, opaite, pielea berbecului, piini, fructe, săbii etc.). Mai întîlnim asociate acestui cult și chipurile unor zei din panteonul roman ca: Mercurius, Marte, etc., adesea transformate în alocii ai **Cavalerilor danubieni** și plasați în urma cailor lor. Pe măsură ce cultul s-a maturizat și organizat, el a împrumutat multe asemenea elemente din domeniul unor religii mai vechi dotate cu mistere, ca ale lui Mithras (zeu persan), Cybele-Magna Mater, Dioscurii, Cavalerul trac.

Deoarece primele reprezentări ale **Cavalerilor danubieni** își fac apariția în veacul al II-lea, după cucerirea Daciei, putem conchide că religia aceasta s-a format la nordul Dunării, în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. Ea a atras concomitent pe coloniștii aduși de Traian, care i-au dat viață artistică, luîndu-se ca model schematic reprezentările mai vechi ale Cavalerului trac.

Simbolul binelui

În teritoriile locuite de triburile geto-dacice exista, legat de acești zei, un mit cu nume necunoscut, care, după cele ce ni se arată în scena centrală, reprezintă obișnuita temă a multor religii antice: lupta dintre **bine și rău**. Acest mit nu ne este cunoscut în toate detaliile acțiunii lui, dar îl putem reconstitui în linii mari după sculpturile tăblițelor. Cavalerii simbolizează elementul **binelui**. De aceea calcă dușmanul, adică elementul nefast, sub copitele cailor lor. După o faptă eroică, ei sînt primiți victorioși de către o Mare Zeiță, care le hrănește caifi ce au participat la această importantă acțiune.

Miezul acestui mit, modest la început, s-a îmbogățit treptat, de îndată ce la această acțiune au fost introduși doi zei: Cavalerii asociați Marei Zeițe. Pentru reprezentarea acestei triade, pietrarii au luat ca model schema heraldică mai veche a monumentelor Dioscurilor, asistați și ei de o zeiță. Marea Zeiță danubiană stă acum în centrul tabloului, are în fața ei o masă pe care se vede un pește, iar Cavalerii, pe lângă arme, mai poartă și stindardul denumit **draco**, format dintr-un corp de șarpe înfipit într-o lance. Se știe că această insignă fusese emblema națională și religioasă a dacilor din epoca lui Decebal. Pe Columna lui Traian din Roma apar multe scene de bătălie în care luptătorii daci în frunte cu acest stindard se avîntă eroic asupra legiunilor lui Traian.

Marea Zeiță asociată Cavalerilor a fost, la origine, o divinitate geto-dacică, dar, prin sincretism, a împrumutat o serie de atribuții ale zețelor Diana (zeița lunii și a vînătorii), Nemesis (zeița dreptății și a răzbunării), Cybele (zeița morții și a reînvierii în natură etc.), Epona (divinitate celtică, protectoare a cailor) ș.a.m.d. Prin asemenea procese de sincretism, ea a căpătat variate atribute și puteri religioase legate de cele trei lumi: pămînteană, celestă și subterană. Simbolul ei principal a fost peștele ce i se pune în fața pe o masă, element folosit și în scena banchetului sacru.

Cavalerii ce o însoțeau aveau totdeauna un caracter războinic, fiind luptători cu lancea sau securea dublă împotriva dușmanilor doborîți la pămînt. Imbrăcămintea lor (boneta, frigidula, hlamida, tunica) era de tip oriental. Atunci cînd acest cult a pătruns puternic și în panteonul soldaților romani (secolul al III-lea e.n.), unul dintre Cavaleri a îmbrăcat uniformă și armură militară, apoi i s-a pus în mîini și stindardul **draco**. În lupta eroică pe care o purtau, ei erau ajutați cîteodată de leu, de cîine, de șarpe și de delfin. Tot soldații le-au adăugat ca tovarăși de luptă și pe unii zei de natură militară, cum au fost Marte, și Nemesis. Marte era prin excelență zeul războiului. Nemesis personifica ordinea, cumpănirea, secretul și răzbunarea împotriva celor ce călcau legile dreptății etc. Figura acestei zeițe apare în diferite tablouri cu degetul dus la buze (mai ales în scenele de mistere), ca o recomandare în ceea ce privește păstrarea liniștei și a secretelor ce aparțineau numai celor inițiați.

Pămîntul, aerul, focul și apa

Din examinarea atentă a diferitelor scene înfîințate pe reliefurile **Cavalerilor danubieni**, ajungem la concluzia că cele

Aceleași simboluri într-o altă formulă (placă de plumb descoperită la Iloș — Iugoslavia)

trei divinități au constituit o triadă, căreia i se atribueau puteri divine în lumea pămînteană, în cea cerească (uraniană sau solară) și în cea din infern (ctonică). Simbolurile și scenele legate de credințele uraniene și astrale sînt totdeauna așezate deasupra scenei principale (care redă mitul „terestru” al cultului), iar cele privitoare la lumea din infern apar regulat dedesubt. Unele prezentări de elemente stranii (ca zeița Hecate, monstrul Abraxas etc.) dovedesc, de asemenea, că religia această avea multe legături cu unele practici magice și ocultе.

Pe fișile de sus ale reliefurilor apar Soarele (Sol) în față cu Luna, carul solar, tras de patru telegari conduși de Soare, ce poartă un glob, doi lugișeri în formă de stele cu șapte raze, vulturul — ca pasărea ce se înalță cel mai sus spre înaltul cerurilor — și corbul — anunțător al ploilor prin cronecînt; toate sînt simboluri legate de credințele uraniene, împrumutate de la reprezentările mai vechi ale zeului Mithras. Venerarea celor patru elemente din natură (pămîntul, aerul, focul și apa), luată tot din teologia zeului Mithras, apare redată alegoric pe tăblițele **Cavalerilor danubieni** în grupul: șarpe, cocoș, leu și vas, puse în opoziție unele față de altele. Tot din repertoriul sacru mitriac au fost împrumutate unele alegorii religioase, ca cele patru vînturi înfățișate sub formă de busturi masculine ce suflă în trom-

pete, apoi cele patru anotimpuri, identificate prin cununile de vegetație pe care figurile respective le poartă pe cap. Rezultă că în religia **Cavalerilor danubieni** existau și manifestări ale unor adorații naturaliste, legate de cele patru elemente ale naturii, de vânturi (bune sau rele), de anotimpuri etc.

Nu există monumente religioase contemporane lor (secolele II-IV), care să ne fi transmis un mai bogat număr de simboluri și obiecte de cult ca reprezentările **Cavalerilor danubieni**. Unele erau proprii acestei religii, altele au fost împrumutate. Dintre simboluri, atenția noastră se oprește asupra citorva. **Peștele** închinat Marei Zeițe se consuma la banchetele sacre de către cei inițiați în mistere, fiind considerat ca un aliment pur și sfânt. Un rol important avea, de asemenea, **berbecul**. Acest animal era sacrificat, pe altar, celor trei divinități, carnea lui se consuma la agapele ce nu aveau un caracter mistic, pielea lui acoperea corpul nud al neofitului în timpul inițierii, iar masca, în forma capului de berbec, se purta de către unul dintre gradele de inițiați.

De mare însemnătate pentru cei ce se înrolau în rindul adepților acestei religii apăreau așa-zisele **criobolion** și **taurobolion**, niște băi rituale.

Dacă preoții erau convinși că neofitul a dat dovadă de suficientă putere în timpul perioadei de inițiere în tainele cultului, candidatul participa la un banchet sacru, pe care și Marea Zeiță îl oferise cîndva celor doi **Cavaleri danubieni**, în urma învingerii de către ei a forțelor **răului**. Agapa mistică se desfășura în jurul unei mese rotunde. Se servea pește, pline, lapte, miere și fructe, carnea fiind cu totul exclusă. În timpul mesei, neofitul i se spunea de către preoți că prin consumarea peștelui alungă demonii din corpul său, că se unea, pe cale mistică, cu cei trei zei, că el capătă noi puteri în lupta ce trebuia dusă pe pămînt împotriva elementelor nefaste etc... Acest prînz a fost, de asemenea, împrumutat din practicile misterelor zeului **Mithras**.

Ucenicia neofitului nu se încheia însă cu acest banchet sacru. Odată proclamat mist (mystes), adică inițiat în misterele zeilor danubieni, îl trebuia să participe regulat la numeroase festivități secrete și să continue a învăța dogme și formule cu caracter religios. Pe măsură ce-și dovedea atașamentul față de religia îmbrățișată, preoții îl promovau pe diferite trepte de inițiere.

În locuri ferite de ochi indiscreți

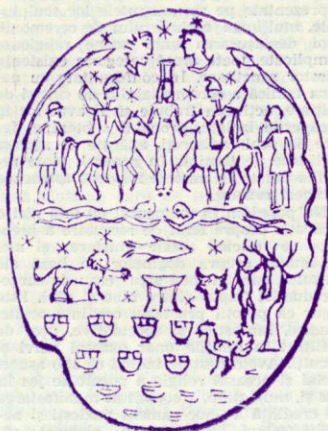
Cercetările de pînă acum nu au reușit să descopere temple sau locuri de cult special folosite de adoratorii zeilor danu-

bieni. Unele fațade de temple și sanctuare reprezentate pe monumentele lor sculpturale, mulțimea mobilierului de ceremonii, apoi desfășurarea unor scene religioase complicate, toate arată categoric existența acestor sanctuare. În conformitate cu natura tainică a ceremonialului de cult și de inițiere, acțiunea trebuie să fi avut loc în încăperile izolate, probabil subterane, ferite de ochi indiscreți, apărate de zgomet și lipsite de lumină. În general, toate religiile dotate cu mistere foloseau asemenea încăperi retrase.

Nu posedăm în momentul de față nici o indicație despre felul de recrutare a preoților ce oficiau aceste mistere și nici amănunte asupra dogmelor de bază ale cultului, care în mod sigur erau de caracter dualist (lupta dintre bine și rău). Este sigur că preoții practicau credințe oculte, magice, fantastice și speculative, ușor de infiltrat în mințile unor oameni naivi și incultii. Avem destule indicii că sub aspect social și această religie a pornit de jos în sus și, mult timp, a constituit manifestarea de credință a unor oameni modeste și ne-zăjiți (slavi, libeți, coloni, elemente sărace, soldați de rînd etc.). Cu toate că divinitatea principală a cultului era o zeiță, participarea femeilor la aceste ceremonii religioase nu este de loc dovedită. În ceea ce privește întreținerea preoților și suportarea diferitelor cheltuieli cerute de cult, acestea se îplineau din contribuțiile celor inițiați, repartizate probabil în funcție de gradul ce-l dețineau ca inițiați.

În catalogul reprezentărilor destinate **Cavalerilor danubieni** ne întîmpină în categoria de monumente cu doi călăreți (B) — deci în ultima fază de dezvoltare a credinței — numeroase tăblițe de mici dimensiuni, de formă ovală sau rotundă, turnate în plumb sau executate ca geme. Mărimile lor modeste este o dovadă că erau purtate de către credincioși ca talismane, filacterii și amulete. Se considera că ele posedă anumite puteri oculte, menite să-l ferească pe purtător de eventuale primejdii, să alunge demonii din jurul lui, să-i asigure sănătatea și să-l călăuzească pe calea cea bună. Fără îndoială că toate aceste credințe naive și speculative aveau la bază „șarlatanismul”, întreținut de către preoții cultului și de către meșterii de monumente, cei mai de seamă beneficiari materiali și morali ai religiei.

Din punct de vedere artistic, **reprezentările Cavalerilor danubieni** rămîn opera unor modeste meșteri din valea **Dunării inferioare** și mijlocii. Se lucra după scheme ce circulau de la un atelier la altul, reproduse adesea în chip mecanic, cînd clopitorul nu era inițiat în acest cult atît de secret ca să poată înțelege sensul scenei ce ieșeau de sub dalta sa. Piese de metal, bronz sau plumb se turnau în serie, cu ajutorul unor tipare de teracotă. În-

formațiile arheologice de care dispunem ne ajută să identificăm asemenea ateliere de turnat la **Sirmium** (Mitrovița, în Iugoslavia) și la **Sucidava** (Celei — Corabia, jud. Olt). Cît privește pietrele gravate se constată a fi existat ateliere pentru producerea lor la Romula (Reșca, jud. Olt), unde s-ar fi putut săpa și gemele cu reprezentări din repertoriul **Cavalerilor danubieni**. Pentru reproducerea unor scene de cult și de mistere, comune mai multor religii, meșterii se inspirau din repertoriul unor monumente înrudite.

Cultul **Cavalerilor danubieni** s-a stins înaintea ofensivei religiilor păgîne împotriva creștinismului. Dispariția lui treptată a fost, de asemenea, o consecință a crizei din Imperiul roman în perioada anarhiei militare (235-285 e.n.). Atunci (271 e.n.) a fost pierdută Dacia, leagănul și regiunea cea mai importantă pentru adorarea acestor zei. Invațiile barbare din secolul al III-lea e.n. au distrus tocmai acele mari centre civile și militare de pe malul drept al Dunării și Tisei în care harta descoperirilor arheologice ne indică adorarea pe o scară largă a acestor divinități, a căror răspîndire geografică a fost atît de restrînsă. Numai cîteva medalioane de plumb din seria celor produse în Panonia ar putea fi datate din prima jumătate a secolului al IV-lea e.n.

Trebuie avut în vedere și faptul că, dacă la început acest cult apărea modest, ca o expresie a credințelor țăranilor geto-daci din valea Dunării inferioare, prin contactul cu diferite religii, prin imaginația fecundă a preoților și prin unele creații plastice ale pietrarilor, el s-a îmbogățit și transformat treptat din punct de vedere religios și

Cu o remarcabilă capacitate de sinteză, meșterii pietrari au gravat scenele simbolice ale Cavalerilor danubieni (gemă gravată pe ambele fețe)

artistic. În perioada sa ultimă, preoții puneau accent mai mult pe partea mistică și magică, forme mai atractive pentru credincioși și, în același timp, corespunzătoare frămîntărilor lor spiritual-religioase.

*
*
*

Dincolo de interesul pe care existența cultului **Cavalerilor danubieni** îl relevă pentru studierea formelor religioase pe care le-a cunoscut conștiința socială a oamenilor secolelor de început ale mileniului întîi al erei noastre în regiunile amintite, aceste reprezentări fantastice, mistice, caracteristice epocii respective, conduc la ideea că dacii au conviețuit cu romanii în provincia Dacia și i-au influențat pe coloniștii aduși de Traian și din punct de vedere religios — așa cum dovedește acest cult.

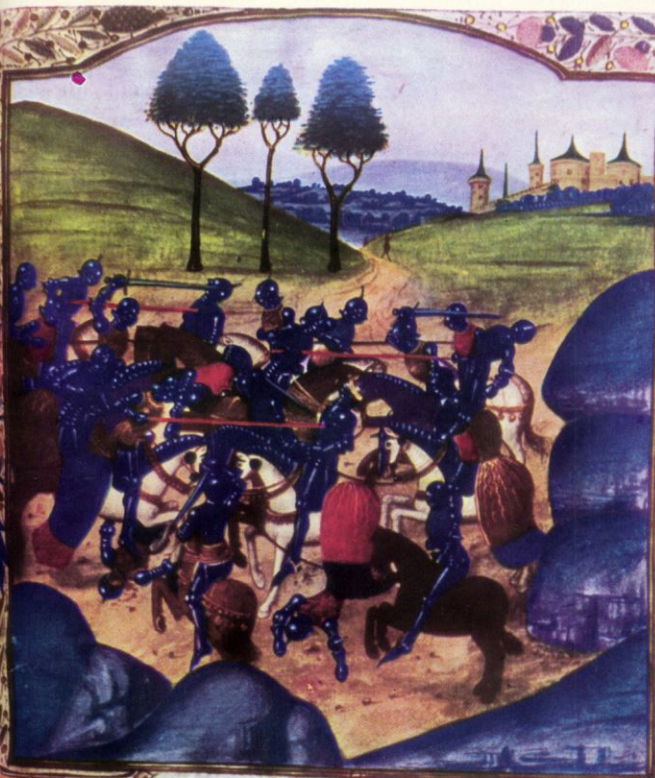
Prezența acestor divinități la nord și la sud de Dunăre atestă, în primul rînd, marea răspîndire a triburilor dacice în regiuni ce nu au intrat în atenția istoricilor și geografilor antici. În plus, ea se înscrie ca o dovadă a continuității elementelor daco-getice pe pămîntul fostului regat al lui Decebal, care nu au fost nimicite de către romani, ducîndu-și mai departe totalitatea de forme ale vieții materiale și spirituale.

Definirea cit mai completă a diferitelor epoci și a marilor personalități din istoria României — asemenea lui Ștefan cel Mare — se înscrie și în anul viitor în centrul preocupărilor revistei noastre. Pictura pe care o reproducem aparține lui Costin Petrescu și este încadrată cu ramă lucrată de călugării de la mănăstirea Căldărușani (*Cîteva proiecte pe anul 1971*, p. 37)

Soldați americani pe frontul de luptă din Europa, în primul război mondial. Detaliu dintr-un tablou de H. Dunn (**O manevră diplomatică cu efect de bumerang**, p. 54)

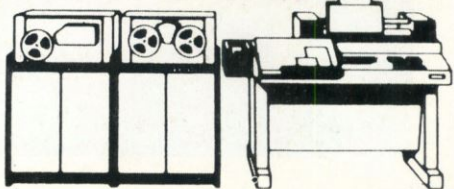

Et vaillant
et gentil
de behaigne
qui mesire
d'ance de lui

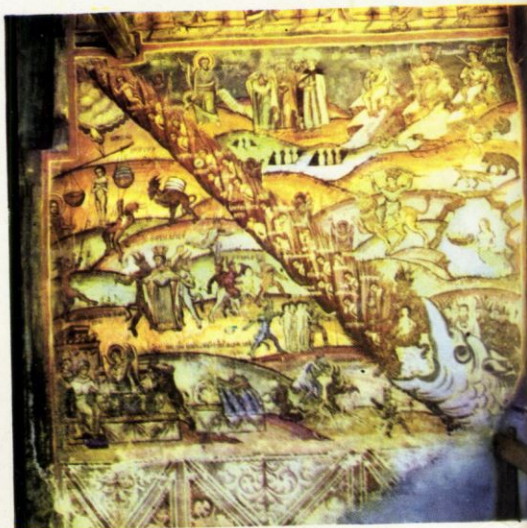
combout estoit a yvelle car
Nator filz de lemeveure leun
de luxembourg encendy par

les gens que la bataille estoit
commencie le quel combout
qui fust la arince a en grant
droy si ne vouit li goute car
li estoit auantier & y deman
di au arincier qui dulez
qui estoit comment l'ordon
nance de l'ame que se vouit

Oare cu ajutorul computerelor s-ar fi putut cunoaște dinainte soarta celei bătălii de la Crécy, din august 1346, dintre armatele engleze și franceze? Întrebări similare se pot formula, desigur, în legătură cu multe evenimente istorice (Istoria în ecuație matematică, p. 20)

Un iad în care forfo-
tesc „păcătoșii” satului :
„pizmătărețu”, „șelariu”
(adică „înșelătorul”), „pi-
rătariu”, „hulitoriu”, „be-
țiu”, „ciocoiu” etc.

Elemente realiste domină
și în scena zugrăvită pe
fațada nordică a bisericii
din Coasta : un praznic la
care lăutari în costume
medievale cîntă pentru
meseni îmbrăcați și ei
după moda vremii (Zu-
gravii din Teiuș, p. 14)

Cîteva proiecte pe anul 1971

Iată-ne şi la capătul lui 1970, cel de-al patrulea an de apariţie a revistei noastre. Alte douăsprezece numere s-au adăugat celorlalte 33 şi totalul paginilor publicate pînă acum a atins cifra de 4.500. Fireşte, nu toate au fost la fel de reuşite, deşi pe toate le-am fi dorit aşa. Dar aprecierile le fac, număr de număr şi an de an, cititorii care nu se sfîlesc să ne spună ce le-a plăcut şi nu ne menajează atunci cînd nu le satisfacem exigenţele. Ne revine doar menirea de a anunţa cîteva dintre proiectele noastre pentru apropiatul 1971.

Prima jumătate a anului se va afla sub semnul glorioasei aniversări a unei jumătăţi de secol de la crearea P.C.R. Acestui eveniment îi vor fi consacrate numeroase articole, evocări, amintiri şi reportaje, care vor scoate în relief eroica luptă dusă de partidul comunist pentru libertate naţională şi dreptate socială, pentru victoria socialismului în ţara noastră.

În centrul preocupărilor redacţiei vor continua să se afle problemele majore ale istoriei noastre: formarea poporului român, unitatea de nezdruincat a românilor din cele trei provincii istorice, gretele bătălii pentru independenţă purtate de Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, contribuţia acestor lupte şi a jertfelor, pe care ele le-au implicat, la apărarea continentului european, procesul de încheiere şi desăvîrşire a statului unitar naţional, luptele muncitorilor şi tîrînilor împotriva exploatarelor autohtoni şi străini, mişcarea de rezistenţă împotriva fascismului şi a ocupaţiilor naziste etc. etc. Vom acorda cuvenită cinstire împlinirii a 150 ani de la ridicarea maselor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, şi vom pune la dispoziţia cititorilor materialele corespunzătoare în întîmpinarea Congresului de bizantinologie, care va avea loc în septembrie 1971 la Bucureşti. Evocînd Comuna din Paris, vom vorbi şi despre românii care au luptat pe baricadele revoluţiei.

Iată şi cîteva noutăţi de altă factură:

— Articolele tratînd aspecte ale unor perioade istorice mai importante vor fi însoţite de **microportrete** ale respectivelor perioade — trăsăturile lor definitorii, cronologia evenimentelor, personalităţile care le-au ilustrat etc.

Unele numere vor cuprinde succinte **dicţionare de termeni istorici**, iar articolele mai ample vor fi însoţite de glossare explicative ale noţiunilor folosite în text.

— Pentru a contribui la explicarea unor

fenomene din viaţa politică, socială şi economică contemporană, rubrica **La izvoarele actualităţii** se va strădui să pună în lumină rădăcinile istorice ale acestor evenimente.

— Sub titlul **Polemice istoriei** vor fi prezentate versiunile divergente pe care le-au furnizat mai mulţi autori asupra unuia şi aceluiaşi eveniment.

— Începînd chiar cu numărul 1, un **concurs** dotat cu premii va pune la încercare pe cititorii noştri, care vor putea găsi răspunsurile la întrebări în numerele recente ale revistei noastre (detalii în p. 73).

Dar lista anticipărilor noastre nu se încheie aici.

...Socotit de mult patriarhal istoriograful occidental, Arnold J. Toynbee a cunoscut ca extrem de zgîrcit cu declaraţiile făcute presei. Totuşi, octogenarul autor londonez a consimţit să ne acorde în exclusivitate un amplu interviu. Tema: concluziile trase de pe urma experienţei sale ştiinţifice şi de viaţă, cu un accent special asupra răspunsurilor ce revin tineretului generaţiei în a discerne lecţiile istoriei. În 1971, pe aceeaşi linie de preocupări, revista noastră va face loc convorbirilor cu alţi istorici de seamă din ţară şi de peste hotare.

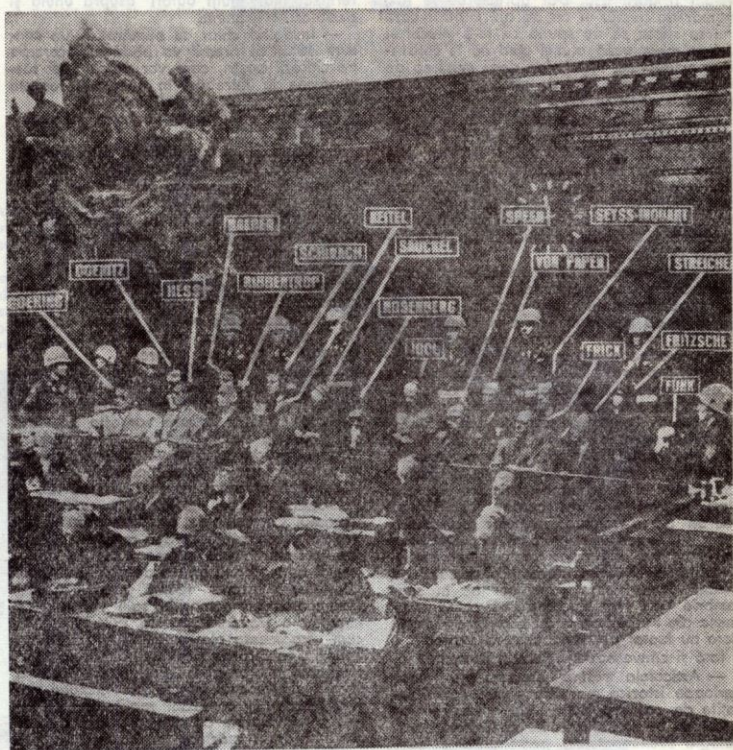
...Căsătoria morganatică cu Zizi Lambrino a dus la îndepărtarea principelui Carol Hohenzollern de la tron. Pretext de suprafaţă sau motiv real? Cititorii vor afla adevărul din diversele documente ale vremii, pe care le vom reproduce anul viitor, împreună cu o serie întreagă de alte documente ale unui trecut mai apropiat sau mai îndepărtat.

...Anthony Eden, ministru de externe în guvernul Chamberlain, era considerat drept arbitru elegant în Europa atebelică. Dar, sub înfăţişarea unui june-prim din Hollywood, se ascundea un om de stat lucid, care lui Hitler îi inspira teamă şi ură. Cîteva fragmente din memoriile sale vor oferi o imagine a frîntărilor anilor 1936-1939. Aşa cum fragmente ale memoriilor lui Albert Speer, principal criminal de război şi apropiat colaborator al lui Hitler, vor înfăţişa detalii din hidosul tablou al Reichului nazist. Situate în contextul realităţilor obiective şi confruntate cu ele, acele evocări vor servi şi drept mărturie a măsurii în care autorii respectă adevărul sau se abat pe căile lăutarnice ale autojustificării.

Şi pentru că am menţionat Germania hitleristă, să adăugăm că vom publica, sub forma unui serial documentar, din cronică

Continuare în pag. 53

Procesul de la

Banca acuzaților: cea mai celebră și cea mai odioasă garnitură de criminali

NÜRNBERG

Goering sau Hess? Care din cei doi adjutanți ai lui Hitler se situau în planul imediat următor cancelarului? Oricum Himmler, Ribbentrop, Goebbels, Bormann, Rosenberg se situau după aceste două figuri centrale ale politicii Germaniei naziste.

Hess — devenind din martie 1933 membru al Reichstagului, va fi numit, în aprilie, adjunct al fűhrerului. A deținut, în conducerea partidului nazist, această funcție, care-l recomandă clar cititorilor, pînă în mai 1941, cînd...

Goering — celălalt succesor al lui Hitler, se poate spune „numărul 1”, mai ales pe planul conducerii statului.

La 1 septembrie 1939 se stabiliseră mai clar, printr-un decret al lui Hitler, succesiunile:

„Îl numesc pe Rudolf Hess adjunctul meu și îi dau puteri depline să ia hotărîri în numele meu în orice chestiune aferentă conducerii partidului”.

În procesul de la Nürnberg, „episodul Hess” ocupă un loc aparte, care pune în lumină cîteva aspecte de fond ale politicii Germaniei hitleriste:

- Terorismul și răsismul;
- Planurile expansioniste: dominarea Europei;
- Atacarea Uniunii Sovietice și înaintarea pînă în Irak;
- Înțelegerea cu Anglia și refacerea imperiului colonial german;
- Atitudinea față de Statele Unite ale Americii.

Este concentrată, în „episodul Hess”, o grăitoare pagină a istoriei celui de-al doilea război mondial, în viziunea locțiitorului lui Hitler, viziune expusă în mai 1941...

Procesul are sute de pagini în care sînt cuprinse acuzele, mărturiile, „dialogul” apărare-acuzaare sau avocat-acuzat etc., etc. Au fost selecționate, pentru cititorii revistei noastre, acele pagini care dau imaginea complexă a personajelor. Pentru Hess a fost ales momentul mai 1941, iar pentru Goering, apariția sa la bara acuzărilor, cînd a trebuit să răspundă numeroaselor întrebări ale apărării și acuzații.

11 mai 1941. Posturile de radio și agențiile de presă din toate țările Europei transmiteau o știre senzatională. Omul din primul eșalon al lui Hitler a fugit din Germania. A aterizat pe teritoriul Angliei. Pilotînd singur avionul și terminîndu-i-se rezervele de benzină a apelat la parașută, coborînd la 14 km distanță de proprietatea din Scoția a ducelui de Hamilton. Întimplare? Nicidecum, oricît au încercat să acrediteze această idee unii gazetari și politicieni. Hess se cunoștea cu Hamilton încă din 1936. Tăranii care l-au surprins debarasîndu-se de parașută l-au dus acolo unde a cerut, la ducele de Hamilton. În castelul acestuia a început, a doua zi, convorbirea celebră, continuată apoi cu organele reprezentative ale autorităților britanice, și care dovedește natura „trădării” lui Hess.

Privit prin prisma politicii agresive a Reichului nazist, momentul mai 1941 este foarte aparte în istoria celui de-al doilea război mondial. Cu un an înainte, Franța fusese îngenuncheată, iar corpul expediționar englez azvîrlit peste Canalul Mîneei. Era în ajunul atacării Uniunii Sovietice. Toate pregătirile erau făcute. Se puneau la punct detalii. Hitler voia să fie sigur de o victorie fulger, care să-i asigure supremația nu numai în Europa. Planurile sale vizau departe. Armata engleză fusese înfrîntă pe continent, dar Anglia nu era zdrobită.

Anglia, Anglia care prin diplomația sa și forța sa și manevrele sale înșelase și dominase o lume, nu putea fi înșelată la scară mare? Hitler era obsedat de o asemenea întrebare. Renunțase să atace Anglia în insule, cu un an în urmă, spre a pregăti atacul contra Uniunii Sovietice, iar acum înțelegea că englezii nu fuseseră atît de cumplici slăbiți după loviturile din primăvara anului 1940.

Din partea Angliei, Hitler avea nevoie de liniște. Cine putea trata cu responsabili vîieji politici engleze?

Acum, Rudolf Hess cunoaște un subit șoc antihitlerist. Și fuge. Se decide de Hitler? Fugă cu un avion pe care-l pilotează singur, și care nu este atacat de nici un avion al escadrilelor germane, și nici un tun an-

tiaerian nu se cutremură. Ciudat că nici artileria de coastă engleză nu l-a deranjat. Să nu fi fost reperat? Pină în Scoția?

O fugă a unui personaj atît de mare — în acele condiții de sufocare din partea agenților de informații și contrainformații, cu servicii secrete pretutindeni, plus stăpînirea solului și văzduhului Europei de către armata și aviația germană, fără un culoar aerian pregătit, mai ales în 1941 — era de domeniul fanteziei. Și, totuși, Hess a ajuns în Anglia. Nu ca un trădător, nu ca un oarecare fost nazist, ci ca o personalitate care, deși în detențiune pe tot timpul sederii sale în Anglia, s-a întreținut cu personalități de înalt rang.

Unde începe adevărul și unde se termină mitul? Documentele procesului de la Nürnberg vin să clarifice o însemnată parte a misiunii lui Hess. În jurul rolului lui Hess aveau să se scrie multe versiuni, care cuprind cite ceva din adevăr și destule supoziții, laolaltă edificatoare pentru a înțelege complexitatea acestui personaj. Nu putem expune toate versiunile, nici argumentările pro și contra, dar de consemnat sumar o facem:

— Hess urma ca, avînd sprijinul Angliei, să devină conducătorul Germaniei și să încheie pacea fără a fi atinse interesele germane în dominarea Europei;

— Hess venea ca un mesager al lui Hitler, pentru a propune Angliei încheierea păcii între cele două state, convenînd laolaltă asupra problemelor mari, privitoare la soarta continentului, și nu numai a continentului european;

„Nevinovatul“ nr. 1 — Goering — își proclamă sus și tare „inocența“. Mai toți ceilalți l-au imitat. Președintele Lawrence nu s-a putut abține de la un comentariu ironic: „Înseamnă așadar că acesta este un proces al nevinovaților“

— Hess și-ar fi dat seama de marile greșeli care le-a săvîrșit Reichul nazist, iar abuzurile lui Hitler, crimele SS-istilor, necorespunzînd cu vederile sale „moderate“, s-a decis să rupă cu Berlinul și să ceară azil Angliei;

— Hitler nu era străin de acțiunea lui Hess, susțineau cei mai mulți gazetari ai vremii și destui istorici ulterior;

— Hitler era străin de acțiunea lui Hess, susțineau mai ales gazetarii naștiți în timpul războiului și puțini istorici după;

— Hess ar fi acționat în numele unei grupări din conducerea statului nazist, care, prevăzătoare în cazul eșecului lui Hitler voia să-și mențină puterea;

— Hess era subiectul unei diversiuni de mare anvergură care, prin avansarea propunerilor de pace făcute Angliei, trebuia să provoace disensiuni și dezacordul cercurilor conciliatoriste britanice față de Churchill, partizanul continuării războiului cu orice sacrificii: deci înlăturarea lui Churchill;

— Hess a acționat din proprie inițiativă, au scris destui. Ziaristi ai Reichului scriau că era iresponsabil mintal, folosind o în-

chipuită misiune încredințată de Hitler etc. etc.

Oricite s-au scris și s-au spus în anii războiului, și după aceea, se poate judeca pornind de la cele mai concrete date că acest „conducător de rezervă” al celui de-al III-lea Reich, crescut, format, îmbibat de nazism, nu putea reprezenta alte interese decât pe cele ale politicii hitleriste, în ajunul unui moment de maximă importanță în scara agresiunilor Germaniei — care precedea atacarea U.R.S.S. Două forțe ostile Germaniei hitleriste, în rășărit pe uscat, și în apus pe mare, era prea mult. Hitler făcea o tentativă a cărei reușită ar fi creat sumbre perspective; pentru o asemenea acțiune politică de amploare nu s-a dat în lături să-și sacrifice pe unul din cei mai fideli consilieri la distrugerea popoarelor.

Hermann Goering. Socot că sînt prea puțini cei care să nu aibă cît de sumare cunoștințe despre acest personaj sinistru din anturajul cel mai intim al lui Hitler. Cel care a incendiat Reichstagul în 1933, pentru a învinovăți pe comuniști de atentat la parlamentul și legile țării, spre a-i putea zvîrli în temniță și lagăre, avea să-și capete un trist renume situîndu-se printre principalii criminali împotriva umanității.

Nu există, în istoria de neguri a celui de-al III-lea Reich, moment sau acțiune de amploare la care Goering să nu se fi aflat alături de Hitler, printre promotorii terorismului și agresiunilor.

Spania Frontului Popular a cunoscut furia aviației diriguite de Hermann Goering. Nu o dată a fost felicitat pentru sprijinul pe care aviatorii Reichului l-au dat generalilor fasciști. Austria a simțit direct brutalitatea lui Goering în acele zile de groază din martie 1938 cînd trupele hitleriste se aflau gata să intervină. Încercărilor președintelui Austriei, Miklas, de a evita intervenția, de a lua unele măsuri de opoziție, Goering le-a răspuns în manieră fascistă: „Cancelar să fie numit Seyss-Inquart (hitlerist — n.n.). Dacă se opun, să se dea ultimatum!”

În fața tribunalului de la Nürnberg, Goering a negat această intervenție, încercînd să prezinte lucrurile ca și cum poporul austriac ar fi cerut anexarea Austriei la Germania. Inutil, deoarece se păstrau stenogrammele convorbirilor telefonice dintre Berlin și naștii din Viena.

Goering : „...Inviaza va începe în noaptea aceasta din toate direcțiile. Inviaza va fi oprită și trupele reținute la frontieră numai în caz că pînă la 7 și 30 de minute ni se va comunica că Miklas v-a numit cancelar... Dacă Miklas n-a putut să înțeleagă acest lucru în patru ore, îl vom obliga să înțeleagă același lucru în patru minute”.

La 11 martie, după ce termenul ultimatumului expirase, Goering îi comunica lui

Seyss-Inquart, care-l înștiințase de refuzul austriac :

„Foarte bine, voi ordona înaintarea; dumneata asigură luarea puterii. Comunicați oamenilor care se află la conducere următoarele: oricine va opune sau va încerca să organizeze o rezistență va fi predat tribunalului militar al armatelor noastre de invazie”.

Goering era încă îngrijorat de rezistența austriacă după ce împinsese Viena și celelalte orașe importante ale Austriei cu formații naziste autohtone.

După ce trupele hitleriste invadaseră Austria, obținînd prin forță Anschluss, Goering tot nu era mulțumit. Voia ca pe toate continentele să se știe că Austria a dorit anexarea la Germania, că armatele germane au fost chemate de guvernul anterior spre a-l ajuta la menținerea ordinii. Cînd la Nürnberg, Goering a fost acuzat de această mistificare de proporții internaționale, el a negat-o categoric. Din nou s-a apelat la o stenogramă. Goering devenise pămîntiu. Privirile lui tulburate și fața răvășită parcă voiau a spune: chiar știu adevărul?

Goering : „Guvernul austriac, considerînd drept sarcina sa restabilirea ordinii și liniștii în Austria, adresează guvernului german rugămînta urgentă ca acesta să-l sprijine în îndeplinirea acestei sarcini și să-i acorde ajutor pentru a evita o vărsare de sînge. În acest scop, el roagă guvernul german să trimită de îndată trupe germane”.

Ce era cu această cerere? Era textul telegrammei pe care Goering îl dicta de la Berlin agenturii hitleriste din Viena, spre a o supune guvernului austriac spre semnare și retransmitere la Berlin. Opinia publică internațională trebuia să știe că trupele germane realizau un act prietenesc.

Goering : „Vă rog arătați textul telegrammei și spuneți... De fapt, nici nu e nevoie să arătați telegrama. Tot ce trebuie să facă este să spună «sînt de acord»”.

Telegrama a făcut înconjurul lumii.

Goering a fost unul din pionii principali ai următorului act criminal la adresa popoarelor, care a precedat războiul mondial: „Acordul de la München”. Las pe publicistul sovietic A. Poltorak să relateze :

„...Decembrie 1945. Noaptea de Crăciun s-a lăsat asupra Nürnbergului. Orașul este aproape o ruină.

În aceste zile, Tribunalul militar internațional nu avea ședințe: era vacanța de Crăciun. Goering avea timp liber, își aducea aminte de multe...

...Erau amîndoi în celulă. Goering i-a oferit un scaun oaspetelui, psihiatrul închisorii, Gilbert. Iar el s-a așezat comod pe pat. Repeta parcă în gînd cuvintele pronunțate cu puțin înainte de acuzatorul american: „...Noi nu putem reface

istoria Münchenului». Într-adevăr, Goering, unul dintre puținii participanți la acest tirg imperialist, rămași în viață, înțelegea foarte limpede importanța lui.

...München. Ora 6 seara. Goering ține minte foarte bine cum s-au adunat Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier lângă marele cămin din holul casei lui Hitler.

Goering a sosit îmbrăcat în uniformă de paradă — mătăhălos, cu toate ordinele, cu o față surizătoare. Da, mătăhălos. Și cite n-a făcut ca să slăbească ! Dar totul a fost în zadar. Abia acum, aflându-se în celula închisorii de la Nürnberg, el constată, ce-i drept prea târziu, că și-a atins scopul : a slăbit la Nürnberg cu 30 kg. Dar nu cu ajutorul celelei închisorii visa el să devină mai elegant.

«În realitate, toate acestea s-au petrecut destul de simplu. Nici Chamberlain, nici Daladier, în ultimă instanță, nu erau interesați să sacrifice sau să riște ceva pentru a salva Cehoslovacia. Pentru mine acest lucru a fost limpede ca lumina zilei. Soarta Cehoslovaciei a fost hotărâtă, în esență, în decurs de trei ore. Apoi, timp de patru ore, ei au discutat despre garanții. Părea că pe Chamberlain această chestiune nu-l interesează de loc. Daladier, în general, nu prea acorda importanță acestui lucru. El stătea cum așa (Goering își întinse picioarele, se lăsa mai pe spate, cu o față fără nici o expresie). Nu făcea altceva decât să aprobe din când în când ceea ce spunea Hitler. N-avea nici un fel de obiecții. Am fost pur și simplu stupefiat văzând cu cât ușurință obținea Hitler tot ce voia. Ei știau prea bine că uzinele Skoda și alte uzine militare se aflau în regiunea sudetă și că acapararea lor însemna că Cehoslovacia va fi la cheremul nostru. Când Hitler a cerut ca unele uzine militare aflate în afara re-

lată o dovadă a „nevinovăției” lor : orașe în ruine

giunii sudete să fie transferate pe teritoriul regiunii sudete în momentul în care aceasta va fi alipită de noi, am așteptat o explozie de proteste. Dar nimeni nici n-a crâcnit măcar. Am impus tot ce am dorit. Am obținut totul cît ai bate din palme. Ei nici n-au insistat măcar ca cehii să fie consultați, cel puțin de formă. La sfârșitul ședinței, ambasadorul Franței în Cehoslovacia a spus : «Bine, acum trebuie să transmit comandanților sentința !» Asta a fost tot. Discuția îndelungată despre garanții a fost rezolvată prin aceea că lui Hitler i s-a dat dreptul să garanteze pentru restul Cehoslovaciei. Toți înțelegeau foarte bine ce însemnă aceasta» *.

În 1939 a fost declanșat războiul. Polonia era prima înfrîntă printr-o agresiune militară directă. Din nou aviația lui Goering s-a remarcat prin nimicioare bombardamente nu numai asupra concentrațiilor militare poloneze, ci și a celor civile, distrugînd școli, spitale, lăcașuri de cultură renumite.

Dar Goering era și un mare industriaș. Pretutindeni, unde armaia germană punea piciorul, firma H.G.W. — Hermann Goering Werke — se înființa cu participatii de regulă majoritare sau lua, pur și simplu, în stăpînire, uzine întregi. Când, în toamna anului 1940, în România s-a instaurat dictatura militară-legionară și după intrarea primelor unități hitleriste în țara noastră, de fapt semiocupată pînă la începutul anului 1941,

* De la München la Nürnberg de A. I. Poltorak, Editura politică, 1963.

H. Goering era prezent cu „participațiile” sale la marile întreprinderi metalurgice românești. Reșița devenise la un moment dat un fief industrial al firmei H.G.W. Dar nu despre aceasta s-a discutat la Nürnberg. Acolo, Goering a trebuit să răspundă și pentru contribuția sa la declanșarea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice. A mărturisit că, încă din 1940, s-a pregătit acest război. Deci, prin mărturia reichsmarschall-ului era încă o dată înlăturată teza războiului preventiv declarat ad-hoc în iunie 1941. Goering a declarat deschis că în 1940 a fost împotriva războiului contra Uniunii Sovietice, deoarece Germania nu putea lupta pe două fronturi. Ceea ce corespundea adevărului. Așa a fost Goering, în

1940, s-a declarat împotriva tezei războiului antisovietic... El cerea să fie amintit pentru 1941, și în fața probelor multiple a recunoscut.

În fața Tribunalului de la Nürnberg au fost aduse în cazul Goering documentații deosebit de vaste. Dacă pentru Hess au fost expuse fragmente din materialele procesului care au precedat interogatoriul și numai pentru un aspect, pentru Goering sînt date momente chiar din interogatorii, natural rămînînd încă foarte multe aspecte consemnate în tomurile procesului, de care dispunem, dar care nu-și pot găsi locul în spațiul acordat cu generozitate de revistă.

Titu GEORGESCU

CHIPUL DIN FIECARE SCENĂ A FILMULUI...

SEDINȚA DE DUPĂ-AMIAZĂ — 7 FEBRUARIE 1946

Lt. colonel J. M. G. GRIFFITH-JONES, locțiitor al Procurorului general britanic — Onorat Tribunal. Sînt însărcinat să prezint probele împotriva acuzatului Hess, privitoare la capetele de acuzare 1 și 2.

Hess s-a născut în 1894; în prezent are 52 de ani. A făcut parte din armata germană în timpul primului război mondial și în 1919 a urmat cursurile Universității din München. Devenit șeful organizației naziste a universității, în 1920 a aderat la partidul nazist. Numărîndu-se printre primii membri ai SA, a fost ales conducător al organizației de studenți. În 1923 a luat parte la puclul de la München, în urma căruia a suferit o condamnare de optsprezece luni. Jumătate din acest răstimp l-a petrecut în aceeași celulă cu Hitler. Subliniez faptul, deoarece în decurs de șapte luni și jumătate Hitler l-a dictat Mein Kampf.

Voi enumera acum posturile pe care le-a deținut: din 1925 pînă în 1932 a fost secretarul particular și aghiotantul lui Hitler. În 1932 a fost numit președinte al Comisiei centrale politice a partidului, în locul lui Gregor Strasser. În martie 1933, după instalarea partidului nazist la putere, deveni membru al Reichstagului, iar în aprilie adjunct al fîhrerului, post pe care îl ocupă pînă la vizita sa în Anglia, în mai 1941.

La 1 septembrie 1939, fîhrerul îl desemnă al doilea succesor al său, primul fiind, după cum se știe, Goering. Între timp i s-a conferit și gradul de Obergruppenfîhrer în SS și în SA. Aceasta este proba formală a funcțiilor pentru care este învinuit în actul de acuzare.

Un cuvînt cu privire la autoritatea cu care fusese investit pentru a-și exercita aceste funcții. Tribunalul își aminteste desigur că Hitler l-a numit pe Hess adjunct printr-un decret care suna astfel: „Îl numesc pe Rudolf Hess adjunctul meu și îi dau puteri depline să ia hotărîri în numele meu în orice chestiune aferentă conducerii partidului” [...] Din același decret reiese că el avea ca sarcină să-l sfătuiască pe Hitler în materie de politică externă. Tribunalul are la îndemîna cîteva fotografii, anexate la volumul de documente; ele au o importanță minoră, scopul lor fiind de a aminti Tribunalului filmul rulat înainte, în

cursul dezbaterilor; acuzatul Hess apare aproape în fiecare scenă a acestei secvențe numită „înstaurarea Partidului nazist”. Domnilor, susțin că, pentru a justifica și a obține condamnarea acestui acuzat și a celorlalți inculpați, este de ajuns să dovedești că au deținut funcțiile pe care le-au deținut în statul nazist, controlul asupra acestui stat, cît și crimele comise, în ansamblul lor.

Foarte că abia acum, în această etapă a procesului, după ce am constatat amplexarea acestor crime, ne putem da limpede seama că, la o asemenea scară, ele nu ar fi fost posibile dacă nu ar fi fost organizate, coordonate și dirijate. Dacă nu guvernul Germaniei naziste sau guvernul unei alte țări a fost cel care le-a dirijat și coordonat, cine atunci a făcut-o?

Aceasta este teza noastră, Domnule Președinte. Iată motivul pentru care voi expune, pe scurt, în interesul Tribunalului, cîteva fapte de importanță secundară, care însă ne permit să-l descoperim pe Hess amestecat în aproape toate domeniile de viață ale Germaniei naziste și în crimele care au fost comise. Date fiind funcțiile sale, acuzatul Hess a jucat un rol determinant în luarea puterii de către nazisti și în dobîndirea controlului acestora asupra statului. Prin legea din 1 august, funcțiunea de Președinte al Reichului...

PRESEDINTELE — 1934 ?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Mă scuzați, 1934,... și aceea de Cancelar al Reichului s-au unit în persoana lui Hitler. Hitler a cumulat aceste două funcțiuni prin decretul semnat de Hess și de alții. La 20 decembrie 1934 a semnat o lege intitulată „Lege privitoare la actele de trădare comise împotriva statului și partidului”. Articolul 1 stipula pedepsele aplicate oricui ar face declarații false, prejudiciind prestigiul guvernului, partidului sau organizațiilor sale; articolul 2, pedepsele aplicate autorilor de declarații tendențioase asupra partidului sau a șefilor săi. Hess a semnat această lege și a decretat ordonanțele de punerea ei în aplicare. El a jucat de asemenea un rol important în controlul numirilor în posturi guvernamentale. În momentul plecării lui Hess în Anglia, adjunctul său era Bornmann și, în consecință, susțin că toate decretelor publicate de Bornmann în această calitate implică, în egală măsură, responsabilitatea lui Hess. Iată-mă acum ajuns la persecutarea evreilor și la activitatea acuzatului în acest domeniu. Vă amintiri de acel serviciu pe care-l numește el însuși oficiu de politică rasială. Punctul său de vedere în această problemă se

găsește într-un discurs din 16 ianuarie 1937, publicat într-o culegere a discursurilor sale [...] Hess a participat, de la început, la pregătirea ocupării Austriei. În toamna lui 1934, după eșecul puclului din iulie, el a fost cel care l-a numit pe Reinthaller, în cadrul partidului nazist, șef al țărănilor austriei.

În ziua de 12 martie 1938, în dimineața căreia trupele germane au intrat în Austria, Hess și Himmler au fost cei dintâi membri ai guvernului german care au apărut către amiază, împreună, la Viena. A doua zi, Hess a semnat legea din 13 martie 1938 cu privire la unirea Austriei cu Reichul german. După atacarea Poloniei, tot Hess a fost cel care a semnat, la 1 septembrie 1939, decretul de încorporare a Danzigului. Semnătura sa o poartă de asemenea: decretul din 1 octombrie 1939 privind încorporarea teritoriilor poloneze și cel din 12 octombrie 1939, asupra administrației teritoriilor poloneze; în ultimul dintre aceste decrete era precizat că urmau să fie luate și alte hotărâri în vederea organizării spațiului vital și a zonei de influență economică germană.

„MERITELE” UNITĂȚILOR SS ÎN ZONELE OCUPATE

Și acum iată un exemplu de participare a sa la crimele de război și la crimele împotriva umanității. Voi menționa numai două documente. Primul este un ordin emis de Hess prin intermediul cancelariatului partidului, privind recrutarea de oameni pentru unitățile de Waffen SS. Citez paragraful care ne interesează: „Unitățile de Waffen SS, formate din național-socialiști, sînt mai pregătite decît celelalte unități armate pentru misiunile din teritoriile ocupate în est, dată fiind temeinicia lor educație național-socialistă în domeniul problemelor rasiale și naționale. Rezultatele pozitive obținute în teritoriile ocupate sînt opera acestor Waffen SS”. E destul ca Tribunalul

să-și amintească rolul jucat de aceștia în distrugerea ghetoului din Varsovia. Din document citat reiese responsabilitatea asumată de acuzat.

Voi trece acum la probele ce le am în legătură cu plecarea lui Hess în Anglia. La 10 mai 1941, seara, el a aterizat în Scoția, la mai puțin de 12 mile de casa ducelui de Hamilton. Dîndu-și o identitate falsă, a cerut să fie numădeci condus la ducele de Hamilton, dar a fost închis. A doua zi de la venirea sa în Scoția, a avut loc o întrevedere, a cărei dare de seamă figurează în anexa volumului de documente...

PRESEDINTELE — Acest document a fost depus?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Îl depun eu însumi acum, Domnule Președinte.

PRESEDINTELE — Este suficient autenticat?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Se prezintă sub forma unui raport oficial al Foreign-Office-ului din Londra. În total sînt patru rapoarte provenind toate de la Foreign-Office. Primul este o dare de seamă a întrevederii dintre Hess și ducele de Hamilton, la 11 mai 1941. Pe scurt, raportul relatează că Hess a declarat că-l văzuse pe ducele de Hamilton în 1936, la Jocurile Olimpice, și că vechiul său amic și profesor la Universitatea din München, Haushofer, îi sugerase să intre în legătură cu ducele de Hamilton, în care scop mai încercase de trei sau patru ori să plece în Anglia, în primele zile ale lui septembrie 1940.

Motivul invocat, referitor la vizita sa, apare în pagina a doua a documentului; citez de la al patrulea rînd. Scuzați-mă, poate ar trebui să încep de mai sus, de unde spune că Germania voia să încheie pace cu Anglia, fiind sigură de victorie și că el personal înțea foarte mult să oprească orice masacră inutil. „M-a întrebat dacă-l puteam reuni pe conducătorii partidului meu pentru a discuta aceste chestiuni și a face propuneri de pace,

CRIMA ȘI PEDEAPSA

Sentința în procesul principalilor criminali de război a fost citită începînd din dimineața de 30 septembrie 1946. În ziua aceea, fostele căpetenii ale celui de-al III-lea Reich nu au aflat decît culpele pe care Tribunalul le reținuse împotriva fiecăruia dintre ei.

În boxă, Goering asculta concentrat, cu arătătorul mîinii drepte lipit de casca prin care îi parvenea traducerea: Keitel se străduia să păstreze o poziție cit mai rigidă; falcile lui Kaltenbrunner se mișcau neconștient, de parcă ar fi mestecat gumă; Hess mîzgălea ceva pe o hîrtie, cu o figură absentă; Streicher, rezemat de spătar, încrucisase brațele la piept, luînd un aer sfidător; Schacht era impasibil, spre deosebire de Funk, pe care nervozitatea îl făcea să se agite tot timpul...

Lectura acestei prime părți a verdictului a continuat și a doua zi,

terminîndu-se la ora 13.45. Dintre cei 21 de acuzați din boxă, numai trei își cunoșteau acum în mod precis soarta: Schacht, von Papen și Fritzsche, care fuseseră achitați.

La ora 15.50 s-a deschis ultima ședință a procesului. Conform dispozițiilor date de președinte, s-a înțertis intrarea fotoreporterilor în sală, iar acuzații au fost introduși unul cite unul, pentru a lua cunoștință de sentință.

Intr-o tăcere grea, plină de tensiune, a apărut în boxă silueta masivă a lui Goering. Era livid la față și se mișca greoi, copleșit parcă de o imensă oboseală. Dar, la primele cuvinte ale verdictului, cel care purtase sforăitorul titlu de **reichsmarschall**, creat special pentru el, a început să se agite, disperat: sistemul de transmisie a traducerii simultane nu funcționa și în casca lui nu se

Urctndu-se în Messerschmitt-ul ce avea să-l ducă în Anglia pentru o acțiune „pe cont propriu“, uitase oare Hess de împuternicirea de a lua hotărâri în numele lui Hitler?

declarindu-mi, totodată, că mi-ar putea spune în ce constau condițiile de pace ale lui Hitler: a insistat mai întâi asupra încheierii unui acord prin care țările noastre nu vor intra niciodată în război una împotriva celeilalte. L-am întrebat cum ar putea fi pus în aplicare

auzea nimic. Un ofițer a reparat în câteva minute defecțiunea și vocea translatorului a răsunat în limba germană:

— Acuzat Hermann Wilhelm Goering, conform capetelor de acuzare de care te-ai dovedit culpabil, ești condamnat la moarte prin spânzurație.

După ce a rămas o clipă imobil, vechiul complice al lui Hitler și-a scos casca cu gesturi lente, a făcut stînga împrejur și a părăsit boxa.

Auzindu-și sentința, fiecare a reacționat în felul său: Rosenberg lupta din greu să-și păstreze calmul, Kaltenbrunner a încercat să schițeze un suris, Sauckel s-a congestionat de furie neputincioasă, Frank a întins mințile cerșind milă, Jodl respira cu dificultate, ca și cum i-ar fi lipsit aerul, Funk, aflînd că scăpase de ștreang, a izbucnit în plîns și s-a înclinat adînc în fața judecătorilor săi...

La ora 16.40, Curtea s-a retras: fusese pronunțată douăsprezece con-

un acord de genul acesta, la care el mi-a răspuns că una din condiții este, firește, ca Marea Britanie să renunțe la politica sa tradițională, de a se opune întotdeauna puterii celei mai tari din Europa“. Consider că nu mai e necesar să continui lectura, pentru că Hess repetă propunerile și în întrevederile sale ulterioare din 13, 14 și 15 mai, cu dl. Kirkpatrick de la Foreign-Office.

Am aici un alt raport oficial asupra întrevederii din 13 mai cu dl. Kirkpatrick, pe care îl voi rezuma. Hess începe prin a explica circumstanțele care l-au determinat să ia decizia de față, făcînd, în realitate, un istoric al celor întîmplate după războiul din 1918. El poartă mențiune de Austria, Cehoslovacia, Polonia, Norvegia și explică cum de fiecare dată Germania fascistă a avut o justificare pentru atitudinea adoptată. După Hess, Anglia era în întregime vinovată de izbucnirea războiului. Citez un rînd foarte interesant, unde este vorba de München:

„El spune că intervenția d-lui Chamberlain...“

PRESEDINTELE — De unde citiți?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — De la al cincilea paragraf, domnule Președinte, care începe astfel: „Criza cehoslovacă a fost declanșată de decizia Franței — exprimată de ministrul aviației franceze, Cot, — de a transforma Cehoslovacia într-o bază aeriană împotriva Germaniei. Era de datoria lui Hitler să zădărnicească acest plan. Intervenția d-lui Chamberlain și conferința de la München i-au procurat lui Hitler o mare ușurare“. Hitler, după propriile sale declarații, nu a avut niciodată înțenția să respecte acordul de la München. Continui expunerea documentului. Hess afirmă că Germania trebuie să cîștige războiul, că bombardarea Angliei abia începută fusese făcută cu multă măsură. În pagina a doua spune că producția de submarine a Germaniei era enormă și că în teritoriile ocupate existau surse importante de materii prime: că încrederea fascistilor germani în Hitler și în victoria finală era deplină

damnări la moarte, cea a lui Borrmann, în contumacie. Hess, Funk și Raeder erau osîndiți la detențiune pe viață, Schirach și Speer — la douăzeci de ani, Neurath — la cincisprezece, Doenitz — la zece...

*
* * *

Despre următoarele două săptămîni ne-au rămas cîteva mărturii din partea celor care au avut de-a face, pînă în ultima clipă, cu condamnații la pedeapsa capitală.

Cele mai ample note aparțin doctorului Gilbert, psihiatrul american căruia i s-au „spovedit“ mai toți ocupanții celor unsprezece celule. Goering care, în ciuda aerului său degajat, dădea mereu impresia că se află în pragul unei crize de nervi, i-a declarat:

— N-au decît să mă spînzure! În orice caz, asta dovedește că sînt proști țițași... Probabil că de aceea nu vor să ne pună la zid.

și că în rândurile poporului german nu exista nici cel mai mărunț indiciu de mișcare revoluționară. Apoi expune motivele călătoriei sale aeriene, adăugând că este convins de prelungirea războiului, căruia Anglia nu i-ar putea suporta și deci, în consecință, ar face bine să accepte pacea care i se oferă. Cât despre Führer, acesta n-avea nici o pretenție asupra Angliei; n-avea velenități la hegemonia mondială și că ar fi regretat enorm prăbușirea Imperiului britanic.

CHURCHILL ERA NEDEMN SĂ STEA DE VORBĂ CU FÜHRERUL

Citez din document:

„Soluția propusă de dl. Hess era ca Anglia să-i dea deplină putere Germaniei în Europa, iar Germania să-i dea Angliei putere deplină asupra Imperiului, cu o singură rezervă: să-i fie retrocedate vechile colonii germane, de care avea nevoie ca sursă de materii prime. L-am întrebat apoi de scopurile Italiei. Mi-a răspuns că nu le cunoaște, dar că era sigur că pretențiile Italiei nu sînt excesive. Când eram gata să părăsesc odala, dl. Hess și-a dezvăluit intenția: uitase — declară el — să menționeze că propunerile sale nu erau valabile alina timp cît Germania nu putea negocia cu un al guvern decât cel militar actual. Dl. Churchill, care a întocmit planuri de război din 1936 și colegii săi, care se pre-taseră la această politică de război, preciză el, nu sînt personalități cu care Führerul să poată negocia. După toate aparențele, Hess se gîndea desigur că propunerile de pace erau suficiente pentru ca Churchill să fie răsturnat în câteva zile.

Trec acum la documentul următor, care consemnează întîlnirea din 14 mai.

Hess începe prin a se plînge de modul în care este tratat [...] Apoi, citez: „trece la probleme politice, făcîndu-mi cunoscut că mai

avea două condiții de adăugat la propunerile sale de pace. Declară că Germania nu putea abandona Irakul, deoarece locuitorii săi luptaseră pentru Germania. Cerea, în consecință, evacuarea Irakului.

I-am atras atenția că ne depărtasem cam mult de propunerile inițiale și de afirmatia sa că interesele Germaniei s-ar limita la Europa. Imi răspunde că propunerile erau mai mult decât juste și echitabile.

A doua condiție era ca tratatul de pace să conțină o clauză referitoare la indemnizația cetățenilor britanici și germani ale căror bunuri au fost expropriate în urma războiului.

Dl. Hess conchise subliniind că Hitler făcea totul la scară mare și că un război submarin devastator va reuși în termen scurt să stabilească un blocus eficace împotriva Angliei.

Din documentul următor — care este un raport al întîlnerii din 15 mai, a treia și ultima, dintre Hess și Kirkpatrick — reiese atitudinea lui Hess față de America. Citez: „germanii se așteaptă la o intervenție americană și nu se tem de ea. Ei dispun de date suficiente referitoare la producția americană de avioane. Germania poate construi mai mult decât Anglia și America la un loc. Germania nu are nici o pretenție, nici un interes în America. Interesele lui Hitler sînt pur europene. Dacă acum încheiem o pace între noi, America va fi furioasă. În realitate, America dorește să moștenească Imperiul britanic.

În concluzie, Hess spuse că Hitler ține cu adevărat să încheie un acord permanent cu noi, pe o bază care ar asigura integritatea Imperiului. Tentativa sa are drept scop să ne ofere posibilitatea de a deschide negocierile fără să pierdem din prestigiu. Negocind această ocazie, am dovedit că nu dormim un acord cu Germania și, în acest caz, Hitler este îndreptățit — are chiar datoria — să ne distrugă în întregime și după război să ne mențină în stare de supunere.

Domnule Președinte, acest raport arată scopul esențial — de fapt unic — al vizitei lui Hess

Dar, în timp ce vorbea, buzele și mișcările îi tremurau, iar pieptul i se contracta spasmodic, ca și cum și-ar fi stăpînit cu mare trudă hohotele de plîns.

Keitel și Jodl se arătau și ei indignați de „infamia spînzurătorii“ și cereau să fie executați prin împușcare. Sauckel, care-și pierduse capul de spaimă, era convins că fusese osîndit pe baza unei greșeli de traducere și blîguia într-una despre „necesitatea de a se revizui fundamental procesul“. Ribbentrop, copleșit și el de teama streangului, umbla ca o fiară prin celulă, murmurînd cu o voce stînsă:

— La moarte! M-au condamnat la moarte! Nu voi putea nici măcar să-mi scriu memoriile... Ce mult mă urăsc oamenii ăștia, ce mult mă urăsc!

În seara de 15 octombrie, la ora 22, doctorul Mueckel i-a dat lui Goering un comprimat de seconal, som-

nifer cu efect foarte rapid. **Reichsmarschall-ul**, înțelegînd imediat că execuția devenise iminentă, a întrebant dacă mai merita să se dezbrace pentru somn.

— Unele nopți sînt foarte scurte, i-a răspuns evaziv medicul.

Peste trei sferturi de oră, sentinela de la ușa celei lui Goering, uitîndu-se prin ferestruică, a observat că minile prizonierului se crispau convulsiv, vrînd parcă să sfîșie pătura cu care era învelit trupul său mătăhălos. În câteva clipe, spasmele s-au generalizat, ca și cum Goering ar fi executat complicatele figuri ale unui dans grotesc în poziție orizontală.

Soldatul a dat alarma și ofițerul de serviciu, venit în goană, a descuiat ușa și s-a aplecat asupra deținutului. Convulsiile se mai potoliseră, dar corpul îi rămînea încordată, sprijinit într-un cot, în vreme ce sudoarea i se prelingea de pe temple în picături mari. Apoi obrajii lui au căpătat o nuanță albastruie. Un horecîit și

în Anglia. Motivele de ordin umanitar, atât de abil expuse între 10 și 15 mai, au luat un aspect cu totul diferit când, o lună mai târziu, Germania a atacat Uniunea Sovietică.

MOTIVUL REAL: MAI BINE UN DUȘMAN, DECÎT DOI

Nu putem să nu remarcăm asemănarea dintre acest moment și cel premergător atacului german împotriva Poloniei, când Germania se străduise să țină Anglia în afara războiului. Se pare că aceeași era intenția și de rîndul acesta. În cursul întrevederilor la care s-au referit rapoartele citate, Hess a declarat că la aceea epocă Germania nu avea intenția să atace Rusia. Spusele lui sînt o minciună, căci primele planuri în vederea invadării Rusiei au fost elaborate în noiembrie 1940. O directivă emisă la 18 decembrie prevedea ca pregătirile să fie terminate la 15 mai 1941. La 3 aprilie 1941 au fost date ordine pentru aminarea acțiunii „Barbarossa” cu cinci săptămîni, iar la 30 aprilie 1941, zece zile înainte de sosirea lui Hess în Anglia, a fost fixată invazia în Rusia pentru ziua de 22 iunie 1941.

Origine ar fi ocupat funcțiile deținute de acuzat în acel moment nu putea să nu cunoască aceste planuri.

Domnule Președinte, socotesc că motivele vizitei lui Hess în Anglia nu erau de ordin umanitar; el urmărea ca, în momentul atacului împotriva Rusiei, Germania să nu aibă de luptat decît pe un singur front.

Există să menționez încă un document care ar prelungi ședința, dar care este interesant din multe puncte de vedere. Este o dare de seamă emisă de Schmidt, asupra unei convorbiri care a avut loc între Ribbentrop, Mussolini și Ciano, la 13 mai 1941. Nu adăugă mare lucru la cele știute, dar răspunde la întrebarea dacă Hitler sau alți membri ai guvernului au știut de vizita lui Hess în Anglia sau dacă acesta a

întreprins călătoria din proprie inițiativă, așa cum pretinde. Este greu de presupus că ar fi putut încerca să plece fără știrea nimănui, fără ca cineva să fi bănuit măcar. Această dare de seamă conține declarațiile lui Ribbentrop făcute aliaților italieni, la trei zile după plecarea lui Hess:

„Ministrul afacerilor străine al Reichului începu prin a transmite ducelui salutările fîhrerului. Apoi îl anunță pe ducă că îl va propune o dată, pentru o întîlnire proiectată într-un viitor cit mai apropiat. Se senza că, după cum își dădea și ducele seama, pentru moment era foarte ocupat cu afacerea Hess și alte chestiuni militare. De altfel fîhrerul îl trimisese la ducă pentru a-i pune pe acesta la curent cu afacerea Hess. Aducă că fîhrerul fusese surprins de gestul lui Hess, considerîndu-l drept o nebulie. Hess suferea de mult de ficat și căzu în mințile magnetiștilor, naturaliştilor și ale altor șarlatani care-l agravaseră boala. Toate acestea, precum și responsabilitatea aghiotaților care stîluseră de zborul secrete ale lui Hess, alcătuiesc în prezent obiectul unei anchete. De cîteva săptămîni, Hess se antrena să zboare cu un Messerschmitt 110; intențiile sale sînt, desigur, cu totul dezinteresate și nu i se poate pune sub semnul îndoielii loialitatea față de fîhrer. Comisia sa trebuie explicată printr-un soi de misticism și o stare de spirit generată de boală. Și Ribbentrop continuă, subliniind că faptul a fost săvîrșit fără ca Hitler sau altcineva să fi fost încunoscîntat.

PREȘEDINTELE — Vreți să citiți paragraful următor?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — „Simpatizînd cu Anglia, lui Hess i-a venit ideea demență de a folosi cercurile fasciste din Marea Britanie pentru a-i convinge pe britanici să cedeze. El a explicat aceste intenții într-o lungă scrisoare, foarte confuză, adresată fîhrerului; cînd această scrisoare i-a parvenit fîhrerului, Hess ajunsesse în Anglia. În Germania se spera că ar fi putut avea un accident pe drum,

Goering s-a prăbușit pe spate: murise.

Chemat imediat, medicul a crezut mai întîi că era vorba de o criză cardiacă. Dar colonelul Andrus, care răspundea de securitatea din închisoare, era de părere că Goering se sinucisese. Cercetînd cadavrul mai atent, doctorul Mueckel a descoperit într-adevăr, cioburi minuscule de sticlă în gura reichsmarschall-ului, iar sentinela a găsit sub pat o cutiută de carton, din cele în care se țin fiolele. După un examen îndelungat, medicul a ajuns la concluzia definitivă: otrăvire cu cianură de potasiu.

Pe colonelul Andrus îl preocupa acum problema dacă ceilalți condamnați la moarte aveau aceeași intenții sinucigașe și dacă dispuneau de mijloacele necesare pentru îndeplinirea proiectelor lor. O percheziție efectuată în toate celeule a dat rezultate surprinzătoare: în ciuda zecilor de controale precedente s-a

găsit o sîrmă de 30 cm la Jodl, o linguriță cu marginile ascuțite la Sauckel, o lamă de oțel tăios la Keitel etc. etc. Oricare dintre aceste obiecte ar fi permis deținutului respectiv să-și ia viața.

De la cine își procurase Goering fiola cu cianură? la această întrebare nu s-a putut da un răspuns exact nici pînă în ziua de astăzi. După toate aparențele, însă furnizorul ar fi fost generalul SS von Bach-Zelewski, aflat și el pe atunci în aceeași închisoare. Pe culoare, de fiecare dată cînd îl întîlnea, generalul îl saluta cu un respect exagerat pe Goering, care, în citeva rînduri, i-a întins binevoitor mîna. Probabil că von Bach-Zelewski i-a strecurat otrava cu un asemenea prilej. În orice caz, în 1951, el a remis americanilor o fiolă cu cianură de tipul celei utilizate de Goering, dar a continuat să nege că i-ar fi procurat una și reichsmarschall-ului.

Sinuciderea acestuia nu a modificat

Căpeteniile celui de-al III-lea Reich nazist își dau seama că nici un subterfugiu nu-i va putea scăpa de pedeapsa meritată

De la cine și-a procurat Goering fiola cu cianură cu care s-a otrăvit în închisoare? La această întrebare nu s-a putut da un răspuns exact nici pînă astăzi

dar el aterizase în Anglia în vecinătatea castelului din Scoția a marchizului de Clydesdale, în prezent duce de Hamilton, cu care încerca să intre în contact, considerîndu-l, fără a avea nici un temel, un mare amic al Germaniei.

PRESEDINTELE — Vă mulțumesc.

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Iată ce i-a spus Ribbentrop lui Mussolini. Dar Ribbentrop mințea din obișnuință. Cer permisiunea să citească dintr-un alt document un paragraf care se referă la acuzații împotriva lui Ribbentrop:

„Ducele mai făcu unele remarcări cu privire la frontul unit european împotriva Angliei și a celor două țări neparticipante la acest front, Spania și Rusia; el observă că o politică de colaborare cu Rusia i se părea avantajoasă. El întrebă pe ministrul afacerilor străine al Reich-

ului dacă Germania excludea posibilitatea unei colaborări cu Rusia. Acesta răspunse că relațiile dintre cele două țări erau, sub toate aspectele, corecte. El personal nu credea că Stalin ar avea de gînd să întreprindă vreo acțiune împotriva Germaniei, dar dacă ar face-o, ar fi fost nimicit în trei luni.

Ducele aprobă acest punct.

O EDUCAȚIE OBÎȘNUIȚĂ

ȘEDINȚA DE DUPĂ-AMIAZĂ — 13 MARTIE 1946

PRESEDINTELE — Care este numele dumneavoastră?

ACUZATUL — Hermann Goering.

DR. STAHRER — Vă rog să relatați pe scurt

cu nimic orariul execuției. Colonelul Andrus a citit pe rînd condamnărilor răspunsurile Comisiei interaliatelor de control din Berlin, care respinsese cererile lor de grațiere. Cu cîteva minute înainte de ora 1 a.m. a zilei de 16 octombrie, Ribbentrop a fost scos din celula lui de doi agenți ai poliției militare americane, care l-au adus în sala de gimnastică a închisorii, unde se înălțau trei spinzurați de lemn vopsiți în negru. Sergentul-major John C. Woods, din orașul San Antonio (statul Texas), care îndeplinea funcția de călău, a legat la spate miinile fostului ministru de externe al Reichului și l-a condus pe cele 13 trepte pînă la eșafod, apoi l-a pus ștreangul de gît și a apăsător pe o manetă: deschizîndu-se trapa de sub picioarele lui, condamnatul a căzut în gol, pe o distanță echivalentă cu înălțimea unui etaj...

După executarea lui Seyss-Inquart, ultimul osîndit, a fost adus și cadavrul lui Goering în sala de gimnas-

tică. Cele unsprezece sicrie au fost încărcate în două camioane militare, care au luat drumul spre Furth, urmate de cîteva mașini pline cu zia-riști. La Erlangen, un ofițer din jeep-ul care însoțea camioanele a anunțat pe gazetari că, începînd din acel moment, „călătoria devine foarte primejdioasă pentru ei”. Cei astfel avertizați au rămas pe loc, privind convoiul care dispărea în ceața dimineții.

Cadavrele principalilor criminali de război au fost incinerate în aceeași zi la München și cenușa lor răspîdită, în cel mai mare secret, în cîteva puncte rămase necunoscute de pe cursul Isarului.

În cîteva clipe, apele rîului bavarez au înghițit jalnicele rămășițe pămîntești ale unora dintre cîrmuitorii Reichului nazist, autorii celor mai sîngeroase pagini din istoria continentului nostru.

N. M.

Tribunalului ce ați făcut pînă la începutul primului război mondial.

GOERING — Am primit o educație obișnuită, mai întîi acasă; apoi am intrat în corpul cadetilor, după care am devenit ofițer activ. Tatăl meu a fost prim guvernator al Africii de Sud și în această calitate a avut relații cu doi oameni de stat britanici: Cecil Rhodes și cu cel mai în vîrstă dintre frații Chamberlain. Trebuie să adaug că era foarte atașat de Bismarck. O parte din tinerețe mi-am petrecut-o în Austria și am avut multă prietenie față de acest popor frate...

Dr. STAEMER — Spuneți Tribunalului cînd și în ce împrejurări ați făcut cunoștință cu Hitler?

GOERING — Sint necesare cîteva indicații preliminare. După înfrîngerea care a urmat primului război mondial, am fost obligat să-mi demobilizez escadria. Am refuzat să intru în reichswehr, așa cum mi s-a cerut, fiind un adversar al Republicii înstaurate după revoluție.

Într-o duminică din octombrie sau noiembrie 1922, după ce Antanta reînnoise cererile de extrădare ale șefilor noștri militari, m-am dus la München, la o manifestație de protest... Hitler a fîntat o cuvîntare, vorbind despre precedentă demonstrație și făcînd aluzie la dictatul de la Versailles și la respingerea lui... Am făcut cunoștință, iar el mi-a spus că înțînirea noastră se datora destinului. Am discutat despre mizeria patriei noastre și despre tratatul de la Versailles. I-am declarat că putea dispune de persoana și de bunurile mele, pentru că unica mea preocupare era lupta împotriva dictatului de la Versailles...

În continuare s-a referit la influența tot mai mare a marxismului și a comunismului, fapt de care eram și eu conștient. În cursul manifestațiilor politice, Hitler nu reușise să se facă auzit decît folosînd o altă forță împotriva forței care-l împiedica să vorbească. În acest scop crease el SA (batalioanele de asalt). Deocamdată șefii erau prea tineri, cu toată strădania lui de a găsi unul potrivit; avea nevoie de cineva care să se fi distins în timpul războiului și care să aibă autoritatea necesară. Se gîndea că cel mai nimerit ar fi să...

Dr. STAEMER — În ce perioadă a avut loc întrevvedereea aceasta?

GOERING — La sfîrșitul lunii octombrie sau începutul lunii noiembrie 1922.

Dr. STAEMER — Cînd ați intrat în partidul național-socialist?

GOERING — Tot atunci; m-am înscris în partid cîteva zile mai tîrziu.

Dr. STAEMER — Care sint funcțiile pe care vi le-a încredințat Hitler pînă la noiembrie 1922?

GOERING — Acelea care reveneau șefului SA: în primul rînd, coordonarea și impunerea unei discipline în cadrul acestei organizații, pentru a o transforma într-o unitate absolut sigură, care să execute ordinele lui Hitler și ale mele...

Dr. STAEMER — Care a fost poziția dumneavoastră în momentul venirii lui Hitler în postul de cancelar al Reichului?

GOERING — Aș vrea mai întîi să fac o precizare. Deși nu aveam o funcție politică în cadrul partidului, poziția mea devenise, firește, destul de tare, îndeosebi de la sfîrșitul anului 1931, de cînd lucram în relații din ce în ce mai strînse cu fîhrerul, fiind considerat mina sa dreaptă...

Înainte de numirea lui Hitler, îmi amintesc că i-am declarat lui von Papen că Hitler ar putea candida pentru toate posturile, însă niciodată pentru unul de planul al doilea...

Dr. STAEMER — Ce măsuri s-au luat pentru a întări puterea după numirea lui Hitler?

GOERING — Este de la sine înțeles că, în ce ne privește, eram hotărîți să păstrăm puterea în orice chip și cu orice preț...

Dr. STAEMER — În calitate de dumneavoastră de ministru de interne al Prusiei, ați creat Gestapoul și lagărele de concentrare. Cînd și în ce scop au fost create aceste organisme?

GOERING — Prima condiție pentru a întări puterea era reînnoirea poliției, acest instrument care, în toate timpurile și în toate statele, a fost instrumentul puterii interne.

Dr. STAEMER — Și lagărele de concentrare?

GOERING — Cînd s-a făcut simplă nevoia de a stabili ordinea în cadrul noului stat și de a suprima elementele dăunătoare, de dezordine, am luat hotărîrea să arestez, prin surprindere, pe funcționarii și șefii comunisti. Am dispus întocmirea unei liste; știam că, alegîndu-i doar pe cei mai notorii și mai periculoși, numărul lor avea să fie de ordinul miilor. Întrucît comunistii aveau și asociații afiliate...

Dr. STAEMER — Cîtă vreme ați condus Gestapoul și lagărele de concentrare și pînă la ce dată?

GOERING — De facto am exercitat această conducere pînă la începutul anului 1934. Adică pînă la începutul anului 1934 Diels i-a fost șeful; el mi l expunea tot ceea ce se petrecea în Gestapo și în lagărele de concentrare...

Aceste proiecte s-au realizat încă la sfîrșitul anului 1933, puțin după ce am transmis Ministerul de Interne al Prusiei, Ministerului de Interne al Reichului. În 1934, după acest precedent, Himmler a manevrat pe lîngă fîhrer, ca acesta să-i permită să ia în mîinile sale poliția din Prusia. În această perioadă nu m-am opus în mod expres la aceasta. Totuși, aceasta nu-mi era plăcut. Voiam ca eu însumi să conduc poliția mea...

ȘEDINȚA DE DIMINEAȚĂ — 14 MARTIE 1946

Dr. STAEMER — Mulți oameni ai bisericii din Germania și mai ales din țările ocupate — dumneavoastră singur ați citat Polonia și Cehoslovacia — au fost duși în lagărele de concentrare. Cunoașteți ceva în această privință?

GOERING — Știu că în Germania mai mulți oameni ai bisericii au fost trimiși în lagăre de concentrare. Cazul lui Niemöller este de notorietate publică. Nu mă voi referi la el, deoarece cazul este bine cunoscut. Alți preoți au fost de asemenea trimiși în lagăre de concentrare, dar numai în cursul ultimilor ani, cînd lupta se înăprușise în cursul ultimilor ani, de la amvon discursuri politice, criticînd măsurile luate de stat sau de partid, ceea ce a făcut necesară intervenția poliției...

* În cadrul Republicii de la Weimar, fiecare „Land” își avea propriul său consiliu de miniștri (a.r.).

Im **NORDBERGER PROZESS** wurden insgesamt folgende Urteile gefällt:

GUENDE	Tod durch den Strang	FRANK	Tod durch den Strang
HESS	lebenslanglich Gefängnis	SAUCKEL	Tod durch den Strang
KEITEL	Tod durch den Strang	NORMANN	Tod durch den Strang
ROSENBERG	Tod durch den Strang	FUNK	lebenslanglich Gefängnis
FRICK	Tod durch den Strang	RAUEN	lebenslanglich Gefängnis
STREIBER	Tod durch den Strang	SPEER	zwanzig Jahre Gefängnis
SEYSS-INGHART	Tod durch den Strang	SCHUBERT	zwanzig Jahre Gefängnis
RIEBENTROP	Tod durch den Strang	NEURATH	fünfzehn Jahre Gefängnis
JÖRL	Tod durch den Strang	DOMITZ	zehn Jahre Gefängnis
KALTENBRUNNER	Tod durch den Strang		
	SCHACHT	Freispruch	
	PAPEN	Freispruch	
	FRITZSCHE	Freispruch	

DR. STAHR — Care a fost scopul și ce importanță a avut Consiliul secret al Cabinetului creat după luarea puterii?

GOERING — În luna februarie 1938, ministrul războiului, mareșalul von Blomberg, a fost pus în disponibilitate. În aceeași perioadă a demisionat și comandantul șef al armatei, generalul von Fritsch, sau, mai exact, a fost concediat de führer. Dar führerul a considerat că, în ochii străinătății, această coincidență aduce prejudicii...

DR. STAHR — Când s-a întrunit Cabinetul Reichului pentru ultima dată?

GOERING — După câte îmi aduc aminte, Cabinetul Reichului s-a întrunit pentru ultima dată în 1937 și, dacă amintirile mele sînt exacte, eu am prezidat ultimele ședințe, întrucît führerul a plecat puțin timp după începere. Nu-l prea interesau ședințele de cabinet. Se desfășurau într-un cerc prea larg, după opinia lui, și l se discuteau prea mult părerile, ceea ce nu-l era pe plac...

DR. STAHR — Cu privire la anexarea Austriei la Reich. Care au fost cauzele care l-au făcut pe Hitler să la această hotărîre și care a fost participarea dumneavoastră la acest eveniment?

GOERING — Vorbind despre trecutul meu, am subliniat în fața Tribunalului că m-am simțit totdeauna legat de Austria. Mi-am petrecut cea mai mare parte a tinereții mele într-un castel austriac. Încă pe vremea vechiului Imperiu, tatăl meu vorbea deseori despre o viitoare uniune la Reich a provinciilor germane din Austria, fiind convins că Imperiul austriac nu avea să mai dureze mult timp. În 1918, sosit cu un avion pentru două zile în Austria, am văzut revoluția și prăbușirea Imperiului Habsburgilor...

UN BAL CU ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

DR. STAHR — În seara precedentă intrării trupelor germane în Austria, ați stat de vorbă cu dr. Mastny, ambasadorul Cehoslovaciei, și l-ați făcut o declarație sub cuvînt de onoare.

GOERING — Sînt fericit că, în sfîrșit pot vorbi despre acest cuvînt de onoare, atît de des po-

Sentința procesului: douăsprezece condamnări la moarte prin spîzurătoare, trei condamnări la închisoare pe viață, două condamnări la închisoare pe douăzeci de ani, una pe cincisprezece ani, una pe zece ani și trei achitări

ment în cursul acestor luni, și care mi se re-proșează.

În seara aceea, aproape toți diplomații erau la bal. După o discuție avută cu Sir Neville Henderson, m-am reîntors în sală, unde ambasadorul Cehoslovaciei, dr. Mastny, a venit să mă întrebe, tremurînd și foarte nervat, ce se va întîmpla în cursul nopții, și dacă aveam de gînd să intrăm și în Cehoslovacia. I-am explicat în cîteva cuvinte situația, adăugînd: „Este vorba numai de anexarea Austriei; ni-meni nu se va atinge de țara dumneavoastră, mai ales dacă nu vă amestecați”. El mi-a mulțumit și s-a dus probabil la telefon.

După scurt timp a revenit, și mai nervat, dîndu-mi impresia că, din pricina nervării, nici nu înțelegea ce-l spuneam. În prezența altor persoane, l-am declarat: „Excelență, vă dau cuvîntul meu de onoare că este vorba numai de Anschlussul Austriei și că nici un soldat german nu se va apropia de frontiera cehoslovacă. Faceți în așa fel ca Cehoslovacia să nu mobilizeze, căci ar provoca o agravare a situației”. El a aprobat.

DR. STAHR — La 15 martie 1939 a avut loc o convorbire între Hitler și președintele Hacha, la care ați asistat. Care a fost atitudinea dumneavoastră?

GOERING — Fusesem recomandat de urgență la Berlin. Am sosit dimineața, iar președintele Hacha, în seara aceleiași zile. I-am spus verbal führerului punctul meu de vedere, expus de altfel într-o scrisoare anterioară. Führerul mi-a adus la cunoștință că intrase în posesia unor dovezi, potrivit cărora situația din Cehoslovacia luase o întorsătură destul de gravă.

Statul se dezagregase din cauza sciziunii Slovaciei; dar nu acesta era faptul îngrijorător. Hitler mi-a arătat niște documente ale serviciului de informații, semnalând prezența, pe cîteva dintre aerodromurile Cehoslovaciei, a unor comisii de aviație rusești pentru formarea cadrelor, ceea ce contravenea stipulațiilor acordului de la Munchen; el se temea ca Cehoslovacia — mai ales după detașarea Slovaciei — să nu fie folosită ca bază aeriană rusească și era hotărît să elimine acest pericol. Mi-a spus că președintele Hacha îi ceruse o întrevvedere și că va veni seara; fîhrerul dorea să flu și eu prezent în Cancellaria Reichului. După sosirea sa, președintele Hacha avea imediat o întrevvedere cu ministrul afacerilor externe al Reichului. Cînd intră la fîhrer, îi salutaram cu toții, apoi îi lăsarăm singuri; mai tîrziu am fost și noi chemați. Eu i-am vorbit în prezența ambasadorului său, îndemîndu-l să satisfacă de urgență cererea fîhrerului și să-și retragă trupele la intrarea trupelor germane, pentru a evita vîrsări de sînge. I-am spus că orice rezistență ar fi fost zadarnică de vreme ce fîhrerul luase o hotărîre și considera acțiunea necesară. În caz contrar, s-ar fi vîrsat sînge inutil, orice rezistență de lungă durată fiind imposibilă. Referitor la acest subiect, am mai adăugat că aș fi fost mîhnit să flu nevoit să bombardez frumosul oraș Praga.

Dr. STAHER — Ați spus că erați considerat ca eventualul succesor al fîhrerului. În această

calitate erați inițiat de către Hitler în toate problemele politice?

GOERING — În perioada în care relațiile mele cu Hitler au fost bune, perioadă care a ținut o mare parte din durata războiului.

Dr. STAHER — Între 1935 și 1938 ați făcut mai multe vizite oficiale în Polonia. Care a fost obiectivul acestor vizite?

GOERING — Fîhrerul îmi încredințase o misiune, nu de camuflaj, ci foarte serioasă; pe lingă îmbunătățirea generală a relațiilor, eram însărcinat să-l fac pe polonezi să înțeleagă că interesul fîhrerului era ca Polonia să fie puternică, pentru că în felul acesta ar fi constituit o barieră între Germania și Rusia...

Dr. STAHER — Care a fost poziția dumneavoastră în problemele legate de Memel, Danzig și culoarul polonez?

GOERING — Poziția mea a fost întotdeauna foarte limpede și fără echivoc. Teritoriile acestea erau prin esență germane și, ca atare, într-o zi sau alta trebuiau să revină Germaniei.

Dr. STAHER — Un decret al fîhrerului din 7 octombrie 1939 poartă semnătura dumneavoastră. Prin acest decret, Himmler primea o misiune de germanizare. Vreți să-mi explicați sensul ei?

GOERING — Decretul din 7 octombrie 1939 a fost publicat după terminarea campaniei din Polonia. Polonia era învinsă, ca atare statul polonez nu mai exista...

SFIRȘIT

Procesul de la Nûrnberg al principalilor criminali de război naziști a marcat o premieră absolută pe scena istoriei, deși dorința poporului de a trage la răspundere pe autorii războaielor de agresiune datează de mult. Dar cum și cine putea cere socoteală crimitorilor? Pe învingător nimeni nu se încumeta să-l înfrunte, iar pe învins îl judecau nu victimele măcelului provocat de el, ci inamicii săi victorioși, ghidați de interese prădalnice.

După abdicarea definitivă a lui Napoleon, s-au făcut unele tentative de a-l aduce în fața justiției. În același sens s-a vorbit, cu un secol mai tîrziu, în legătură cu kaiserul Wilhelm al II-lea, după înfrîngerea sa în primul război mondial. Dar, de fiecare dată cînd se contura o asemenea perspectivă, conducătorii de state — fie ele imperii, regate sau republici burghize — se opuneau categoric. Pe de o parte, un proces public risca să dea la iveală tot mecanismul ascuns al declanșării conflagrației, dezvăluind astfel partea de vină a tuturor beligeranților, inclusiv a învingătorilor. Pe de altă parte, crearea unui precedent era plină de primejdii: cine garanta biruitorilor de astăzi că nu vor fi învinși în războiul de mîine, ajungînd astfel pînă la urmă în boxa acuzaților?

La Nûrnberg, pentru prima oară în istoria omenirii, întregul guvern al unui stat imperialist și agresor era arestat, judecat și condamnat pentru crimele comise în anii cînd se aflase la putere și, mai cu seamă, pentru fărîdelegile făptuite în cursul războiului pe care-l pregătise și dezlîntuise. Mai mult chiar, Tribunalul internațional statua cu acest prilej că *însuși agresiunea constituie o crimă*.

Singerosul regim instaurat de Hitler a căpătat astfel un epilog judiciar, care dezvăluia în fața întregii lumi caracterul monstruos și esențialmente inuman al fascismului. În același timp, procesul de la Nûrnberg a pus într-o necrutătoare lumină metodele de declanșare a războaielor imperialiste în general, metode pe care naziștii le aplicaseră cu un cinism și o ferocitate fără margini, dar pe care nu ei le inventaseră.

Semnînd sentința în numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, I.T. Nikitenko, membru al Tribunalului militar internațional, a anexat un document intitulat „Opinie separată”. În paginile lui se exprima dezacordul față de hotărîrea Tribunalului de a nu considera Marele stat-major hitlerist drept o organizație criminală, în rînd cu partidul nazist, SS-ul, Gestapo-ul etc. Pe drept cuvînt, Nikitenko arăta că, în felul acesta, o parte din principalii complici ai lui Hitler în tîlhăreasca acțiune de cîmpire a celei mai mari părți din Europa au fost scoși din cauză.

Dar chiar dacă nu este desăvîrșită, sentința de la Nûrnberg în procesul principalilor criminali de război naziști are o uriașă valoare istorică. Căci condamînd atrocitățile hitleriste, Tribunalul militar internațional a dat, implicit, un sever avertisment adresat celor care ar fi tentați să imite cîndva pe adepții zvastici: popoarele nu vor mai admite niciodată ca agresorii să scape nepedepsiți.

CLOPOTUL COTMENEI

ȘTEFAN ANDREESCU

Printre ctitoriile veacului al XIV-lea, cele mai multe aparțin primilor voievozi ai Țării Românești, Cotmeana ocupă un loc cu totul distinct. Din vechea și bogata așezare nu au mai răzbătut pînă astăzi decît cîteva ziduri ruinate ascunse printre dealuri, la o margine de sat, — biserica și un turn. Dar construcția principală — biserica —, datorită conservării structurii sale inițiale, se prezintă ca un monument de arhitectură extrem de important. El vădește efortul meșterilor autohtoni de a adapta necesităților mănăstirești — care obligau la zidirea unor biserici de formă trilobată — tipul tradițional de construcție dreptunghiulară, larg răspîdit în veacurile XIII-XIV, atît în lumea satelor (unde se ridicau în mod curent biserici din lemn, de formă dreptunghiulară), cît și în mediul curților boierești. Cu alte cuvinte, arhitectura Cotmenei se înscrie în faza de căutări, de încercări în vederea definirii unor soluții tehnice proprii, specifice ambiției culturale din Țara Românească.

Cu atît mai interesantă este în aceste condiții problema aflării datei cînd a fost înălțată mănăstirea Cotmeana. O inscripție din pronaos, din 9 august 1711, pusă cu prilejul unor lucrări mărunte de întreținere a bisericii, amintește că ea a

fost ridicată din temelie de „domnul Țării Românești Io Mircea voivod la leat 6897 (1388-1389)“. Această dată nu este însă exactă. Primul document de cancelarie în care numele Cotmenei apare menționat este, într-adevăr, un hrisov alcătuit din porunca lui Mircea cel Bătrîn, la 20 mai 1388. Dar el atestă doar închinarea Cotmenei — subordonarea mănăstirii cu întreaga ei avere — mănăstirii Cozia. Deci așezarea exista încă mai dinainte, fără să se precizeze în act de cînd anume.

Tot în incinta mănăstirii, însă de astă dată în turnul din colțul nord-vestic, se păstrează, din fericire, un alt document, mai neobișnuit, dar care aduce cea mai veche probă incontestabilă a existenței mănăstirii. Este vorba de un clopot de dimensiuni mijlocii, a cărui inscripție, în traducere, sună astfel: „În zilele dreptcredinciosului domn Ioan Dan voievod, a făcut acest clopot jupan Dragomir, fiul egumenului Dragomir, în anul 6893, indiction 8“. Leatul 6893 corespunde răs-timpului 1 septembrie 1384 și 31 august 1385. Prin urmare, inscripția de pe clopotul Cotmenei constituie, în ordine cronologică, cea dintîi mărturie pentru datarea așezării de la Cotmeana. Totodată acest clopot este cea mai veche piesă de acest fel din Țara Românească.

Inscripția de pe clopotul Cotmenei trebuie însă interpretată și din alt unghi:

al istoriei politice. În acest text este amintit numele lui Dan I, fratele mai vîrstnic și predecesorul lui Mircea cel Bătrîn în scaunul domnesc al Țării Românești. Despre domnia lui dispunem de știri extrem de sărace, provenind mai cu seamă din izvoarele externe. O lungă discuție s-a purtat în istoriografia noastră asupra împrejurărilor morții lui. Se admite astăzi că a pierit în luptă cu țarul Șisman de la Tîrnovo, la 23 septembrie 1386. Dar, pe de altă parte, nu se poate preciza deocamdată momentul cînd a luat frînele puterii. Listele de domni publicate pînă în prezent propun, cu rezervă, anul 1383. Ar fi avut deci o domnie mai scurtă decît a tatălui său, Radu I, care, potrivit aceluiași listă, ar fi domnit între 1377 și 1383.

Singurul document intern de cancelarie al lui Dan I este un hrisov pentru Tismana, din 3 octombrie 1385, redactat la Curtea de Argeș. În raport cu acest act, clopotul Cotmenei păstrează, de fapt, prima mențiune internă contemporană care-l atestă pe Dan I ca domn al Țării Românești. Textul inscripției de pe clopotul mănăstirii Cotmeana este anterior documentului din 3 octombrie 1385 deoarece, după cum am arătat, a fost turnat între 1 septembrie 1384 și 31 august 1385.

O ipoteză recentă — aparținînd cercetătorului Emil Lăzărescu — extinde limi-

Detaliu din inscripția aflată pe clopot

tele domniei lui Dan I mult înainte de 1383, pînă către 1377. Această rectificare privește în mod direct și problema datării mănăstirii Cotmeana, deoarece, dintr-un document din 22 iunie 1418, reiese că a fost întemeiată de Radu I. Or, domnia lui Radu I încheindu-se pe la 1377, firește, mănăstirea Cotmeana a început să fie zidită înainte de acest an. Nu este lipsit de interes, să consemnăm faptul că, în pomelnicul mănăstirii — întocmit la 1781 de Ion Rîmniceanu —, șirul domnilor începe cu Vladislav I și apoi continuă corect cu Radu (I), Dan (I), Mircea (cel Bătrîn), Dan (II), Radu (Praznaglava), Vladislav (II) etc. Aceasta ar putea însemna eventual fie că inițiativa zidirii mănăstirii a fost luată de însuși Vladislav I, fie că, mai degrabă, un schit de lemn va fi precedat, la începutul secolului al XIV-lea sau încă și mai dinainte, așezarea întemeiată de Radu I. Cercetările arheologice care vor avea loc în curînd, cu ocazia restaurării complexului mănăstiresc, vor aduce, poate, lămuriri în plus în discuția asupra datării construcțiilor originare de la Cotmeana.

Urmare din pag. 37

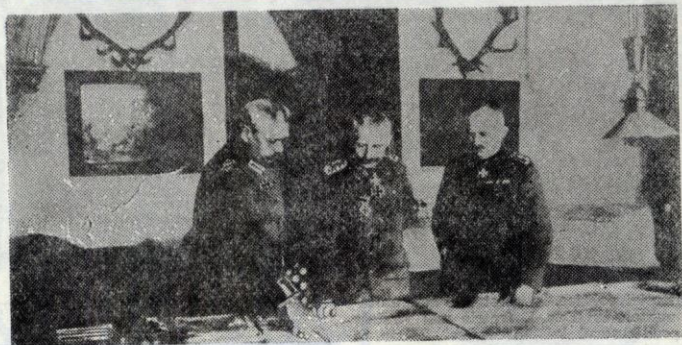
ascensiunii și prăbușirii celui de-al III-lea Reich.

Ca și în trecut, vom ține seama de criticele competente ale cititorilor noștri și nu ne vom sîii să publicăm altfel observații sau rectificări de amănunt cît și confesarea în bloc a unui punct de vedere apărut în colosele noastre formulat de unul

sau altul dintre istoricii români și străini — bineînțeles dacă aceasta va servi unei informări mai complete.

Iar întrucît viitoarea noastră întîlnire va avea loc la cîteva zile după începutul lui 1971, ne luăm îngăduința să adresăm, de pe acum, tuturor celor care ne citesc un cald și din inimă LA MULȚI ANI!

MAGAZIN ISTORIC

La Marele Stat Major german : kaiserul Wilhelm al II-lea (la mijloc), secondat de Hindenburg și Ludendorff

O manevră diplomatică cu efect de bumerang

ION STANCIU

cercetător la Institutul de Istorie
„Nicolae Iorga”

La 1 martie 1917, câteva mari ziare din S.U.A. au publicat un document diplomatic care a stîrnit senzație de ambele părți ale Oceanului Atlantic, dînd naștere incidentului cunoscut în istoria primului război mondial sub denumirea „Nota Zimmermann”: era vorba de o notă diplomatică adresată de ministrul de externe Arthur Zimmermann lui von Eckhardt, ambasadorul Germaniei în Mexic. Iată cuprinsul ei:

„Berlin, 19 ianuarie 1917

La 1 februarie vom începe războiul submarin total. Intenționăm să menținem America (S.U.A. — n.r.) neutră. Dacă

aceste eforturi nu reușesc, vom propune Mexicului o alianță pe următoarele baze: vom duce războiul și vom încheia pacea în comun; vom acorda Mexicului un ajutor financiar, oferindu-i posibilitatea să-și reobindească teritoriile din Noul Mexic, Texas și Arizona, pierdute în 1848.

Vom reveni cu detalii privind punerea în aplicare. Aveți misiunea de a-l sonda pe Carranza (președintele Mexicului — n.a.), în cel mai deplin secret. Cînd veți fi sigur de izbucnirea războiului cu America, îl veți îndemna ca, din proprie inițiativă, să intre în relații cu Japonia, să o invite să i se alăture, oferindu-i în același timp serviciile ca mediator între Japonia și Germania. Atrăgeți-i atenția lui Carranza asupra faptului că războiul submarin total va permite zdrobirea Angliei, care va fi constrînsă să încheie pacea după numai câteva luni.

Zimmermann*

**„Nu pot nega,
nota e autentică!”**

Presa americană prezenta această notă secretă ca o dovadă ce dădea în vileag intențiile Germaniei de a „încercui” S.U.A. Ideea unei înțelegeri între Mexic și Japonia, sub auspicii germane, îngrijoră profund opinia publică americană. Culorile sumbre în care presa relatează această întâmplare au dus la accentuarea ostilității față de Germania. Politica intrării S.U.A. în război alături de puterile Antantei a câștigat în aceste condiții mulți aderenți.

Nu e mai puțin semnificativ ecoul provocat în Germania de vestea că un asemenea document a ajuns la cunoștința S.U.A. și a Antantei. Cercul guvernamental, cuprins de neliniște, se întreba stupefiat cum de fusese posibilă o asemenea greșală nepermisă, mai ales că nota putea fi fatală relațiilor, și așa destul de încordate, cu S.U.A. „Manevra diplomatică” amenința să se transforme în lovitură de bumerang. Mulți sperau că Zimmermann avea să infirmе autenticitatea acestei note, dar răspunsul dat de acesta unui ziarist le-a năruit orice iluzii: „Nu pot nega, nota e autentică!” În declarațiile făcute ulterior, Zimmermann a încercat să se dezvinovățească: „Nu înțeleg cum a fost posibil ca americanii să intre în posesia acestui text, trimis de ceaialtă parte a Oceanului, sub un cifru absolut secret”.

„Alăturati-vă Germaniei și veți obține o bucată din S.U.A.”, spune kaiserul unul mexican (Caricatură dintr-un ziar american)

Singura ipoteză imaginată de ziaristi era că nota fusese „sustrasă” curlierului diplomatic în drum spre Mexic. Existau însă și persoane care nu acceptau această explicație. „Nu e de crezut că un document de asemenea importanță a putut fi dat în seama unui curier, oricâte garanții ar fi prezentat acesta” — afirma categoric, câteva luni mai târziu, ziaristul german Georg Bernhard.

În Germania enigma nu a fost dezlegată decât după încheierea primului război mondial. Presa londoneză a dezvăluit abia atunci cauzele ascunse ale acestei amare înfringeri suferite de diplomația germană în 1917.

**Alexander Szk și oferă
serviciile...**

Se pare că enigma își are originea într-un fapt petrecut la Bruxelles, cu mult înaintea publicării „Notei Zimmermann”.

În 1914, în primele zile ale invadării Belgiei de către trupele germane, un ofițer al Guvernământului general (organul conducător al autorităților germane de ocupație în Belgia — *n.r.*) și-a ales ca locuință casa austriacului Szk, a cărui familie era formată din soția acestuia și fiul lor, Alexander. Cîteva ore după instalarea ofițerului german, Alexander Szk îl anunță că voia să-i facă o comunicare care nu suferea amîinare. Îi mărturisî că, fiind radio-amator, construise, cu mijloace proprii, o instalație de mare putere. Tînărul dorea să încunostințere Guvernământul general. Ofițerul îi mulțumi, privi apoi cu interes aparatele și raportă ofițerului de resort din Guvernământul general. Venit la fața locului, un specialist examinează aparatele, constatînd o stupefacție că tînărul Szk reușise să construiască o instalație ce întrecea performanțele celor mai bune aparate similare cu care era dotată armata germană.

Conducerea guvernământului hotărî să folosească serviciile priceputului radio-amator, nu înainte însă de a face cercetările de rigoare, pentru a stabili dacă acesta era demn de încredere. Cei interesați aflară astfel că tatăl lui Alexander, un industriaș austriac foarte bogat, aparținea celor mai „înalte” cercuri ale societății vieneze; din punct de vedere poli-

tic, era un om de dreapta, o persoană ce prezenta toată încrederea. Mama lui Alexander era de origine engleză, dar își însușise fără rezervă obiceiurile noii sale patrii; și ea era în afară de orice bănuială. Câteva persoane influente din Viena, prieteni ai familiei Szek, îngrijorati de interesul autorităților germane față de amicii lor, cerură explicații la Bruxelles. Fiind la rându-le întrebat dacă tânărul Szek putea fi utilizat într-o funcție ce l-ar pune în contact cu importante secrete de stat, aceste personalități răspunseră afirmativ. Astfel Alexander Szek fu invitat să se pună la dispoziția armatei germane. Cum fiul împărțea convingerile politice ale tatălui, nu ezită să accepte invitația.

Evidențiindu-se foarte repede, primi munci din ce în ce mai importante și câștigă bunăvoința superiorilor săi. Curând ajunse într-unul din cele mai înalte posturi din Serviciul telegramelor de stat. Stația de radio a Guvernământului general din Belgia asigura legătura cu Statul major general și cu guvernul german. Un anume căpitan Trench, din Serviciul secret englez, descoperind că la această stație seseau deosebite cifrate după un cod special al guvernului german, își propuse să pătrundă tainele acestuia, păstrate cu atita strâșnicie de către inamic. Doar Comandamentul suprem al armatei și câteva birouri ale sale din afara Berlinului, Guvernământul general din Belgia și ambasadele primeau astfel de telegrame, iar numărul lor relativ restrâns îngreuna descoperirea codului. Cifrul acesta era rezultatul unei munci uriașe din anii anteriori războiului și era cuprins în două volume. Primul volum conținea — sub formă de numere — litere și uneori chiar cuvinte întregi, dar nu putea fi folosit fără celălalt, care specifica cum trebuiau schimbate numerele fundamentale în funcție de fiecare zi a anului.

Incunostințat de existența codului de către agenții săi din Bruxelles, căpitanul Trench încercă să afle numele persoanelor care lucrau la descifrarea telegramelor. Dădu astfel peste cel al lui Alexander Szek, care ajunsese să aibă un birou special, în apropierea stației de radio de la Bruxelles, unde lucra zi și noapte. Trench își continuă perseverent investigațiile și curând fu informat că mama lui Alexander era englezoaică. Depășit însă de importanța problemei, se hotărî s-o transmită autorităților militare navale.

Un cifru sustras

Sir Reginald Hall, șeful Serviciului secret al Amiralității britanice, găsi o soluție eficientă. Fără a da detalii asupra intențiilor sale, el luă contact cu

Wilson, președintele Statelor Unite, n-a crezut la început în autenticitatea „Notei Zimmermann”

amicii din Bruxelles ai familiei Szek. Prin aceștia, amiralul britanic reuși să-l determine pe Alexander să accepte colaborarea cu Serviciul secret englez.

Devenit nerăbdător să procure englezilor codul secret, tânărul plânui să-l sustragă în cursul unei nopți și să-l treacă personal peste graniță, în Olanda, țară neutră. Sir Reginald Hall se opuse însă, dându-și seama că, dacă germanii ar fi descoperit furtul, ar fi zădărnicit acțiunea agenților secreți britanici, modificând doar modul de schimbare a cifrelor în funcție de dată.

Atunci Szek, care în timpul nopții rămânea singur la stație, începu să copieze codul din scoartă în scoartă. Odată terminată această muncă, riscantă și migăloasă, căzu la pat, bolnav pare-se de nervi. De altfel, se pare că doctorul care a semnat certificatul nu a mințit.

Însănătoșit totuși curând, Alexander izbuti să treacă copia codului peste granița olandeză. Astfel, cu începere din pri-

mele luni ale anului 1917, cele mai însemnate telegrame cifrate germane nu mai reprezentau o enigmă pentru Serviciul de informații al Amiralității engleze.

Există însă indicii că Berlinul bănuia că Antanta ar fi deținut faimoasa „cheie ultrasecretă” germană. Încrederea în infailibilitatea codului a făcut însă ca informațiile pe care se baza bănuiala să fie neglijate, iar cheia să fie utilizată de către germani până în ultima zi de război.

Reconstituirea faptelor a scos la iveală că „Nota Zimmermann” fusese cifrată în acest cod și trimisă *prin telegraf și nu prin curier diplomatic*. O copie fusese adresată ambasadorului german la Washington, von Bernsdorff: aspectul cel mai pîcant al afacerii era că transmisia se făcuse prin cablul pus la dispoziția ambasadei chiar de către Departamentul de Stat. Textul fusese interceptat de Washington, de unde luă drumul Londrei. Aici, sub ochii ambasadorului S.U.A. în Anglia, W.H. Page, experții britanici o descifrară fără greutate, la 24 februarie, cu ajutorul copiei cifrului procurat de Alexander Szk. Page expedie o notă corespunzătoare la Washington.

La început, președintele Wilson nu crezu în autenticitatea notei. Ideea că o telegramă, putea conține o asemenea instrucțiune ca cea dată lui von Eckhardt părea de o îndrăzneală neverosimilă. Dar după o serie de noi instrucțiuni transmise lui von Eckhardt de Zimmermann, pe aceeași cale, dubiile președintelui dispărură.

403 voturi contra 13!

„Nota Zimmermann” însemna pentru guvernul american un instrument potrivit pentru influențarea opiniei publice americane. După cum se știe Germania proclamase, la 31 ianuarie 1917, reînceperea războiului submarin total, dezlănțuit o primă dată în februarie 1916 și abandonat în fața protestelor americane. Conform acestei concepții, preconizate de amiralul von Tirpitz, urmau să fie atacate fără distincție și fără avertisment toate vasele

Descifrarea și publicarea notei au contribuit la intervenția directă a trupelor americane pe frontul vest-european

comerciale cu destinația Anglia și Franța inclusiv cele aparținând statelor neutre. Prin urmare, chiar rămînînd în continuare neutră, S.U.A. și-ar fi periclitat scurgerea fluxului de mărfuri, capital și armament către țările Antantei. Uriașul sector economic american angajat în producția de război ar fi intrat în criză.

Președintele Wilson era pentru o altă soluție: la 3 februarie 1917, S.U.A. anunță ruperea relațiilor diplomatice cu Germania. La 26 februarie președintele Wilson ceru Congresului S.U.A. aprobarea legii de înarmare a navelor comerciale, ceea ce constituia un pas sigur spre război. Dar planurile guvernului au întâmpinat rezistența dirză a Senatului, republicanii și chiar parteneri democrați ai președintelui în acest for opunîndu-se categoric legii: aproape trei ani de neutralitate lăsaseră urme adînci în opinia publică și în cercurile politice americane; președintele Wilson era pe punctul de a înregistra un eșec.

Tocmai atunci, la 1 martie 1917, Departamentul de Stat oferi presei „Nota Zimmermann”. Vilva stîrnită în jurul ei încinse vertiginos atmosfera, iar guvernul reuși să învingă inerția opiniei publice americane, insuficient „pregătită” pentru a accepta noua politică. În aceeași zi, legea de înarmare a marinei comerciale fu aprobată în Camera reprezentanților, obținînd o majoritate coplesitoare (403 voturi contra 13).

Invocînd gravitatea situației, președintele Wilson trecu peste refuzul Senatului și-și asumă răspunderea aplicării legii. Asadar, „Nota Zimmermann”, fără a fi nici pe departe, cauza determinantă a intrării S.U.A. în primul război mondial, și-a jucat totuși rolul în pregătirea opiniei publice americane în această direcție, schimbind echilibrul balanței pînă atunci înclinată spre politica de păstrare a neutralității.

CRONICA DE PIATRĂ DE LA PORȚILE DE FIER

THEODOR N. TRÂPCEA

doctor în istorie

De la Moldova Veche și pînă la Gura Văii se desfășoară una dintre cele mai interesante și mai pitorești regiuni din țara noastră. Este Defileul Porților de Fier, numit și Clisura Dunării, ținut cu bogății miniere complexe și o varietate florală și faunistică deosebită. Aici se găsesc vestigii istorice valoroase, începînd cu urmele de viață din epoca pietrei, continuînd cu urmele drumului lui Traian săpat în stîncă, apoi cu ruinele puternicelor cetăți înșirate pe o lungime de 80 kilometri: Cetatea Banului și a Severinului, Ada Kaleh (reconstruită pe alt loc așa cum a fost acolo unde astăzi trec apele), Sf. Petru, Orșova, Drencova, Peci, Ladislau, Tricule, Svinița. O adevărată cronică de piatră, vorbind despre vremuri și fapte de mult apuse, tot așa după cum mărețele centrale ale luminii de la Porțile de Fier, vor vorbi secolelor ce vin despre socialism, despre construcția pașnică, despre prietenia trainică dintre poporul român și popoarele Iugoslaviei. Unele dintre cetățile amintite sînt foarte vechi, altele ființează dintr-o epocă mai tîrzie sau apar la capătul orînduirii feudale.

Orșova și Severinul au fost durate cu material luat din cetățile romane de la Dierna și Drobeta. Alte cetăți au fost construite după năvălirea tătarilor, pentru a sta în calea unor noi incursiuni mai ales cî turcii se înstăpîniseră în Peninsula Balcanică. Iată, pe scurt, istoria a două din aceste cetăți al căror trecut este mai puțin cunoscut, deși evenimentele legate de ele sînt reprezentative pentru istoria poporului nostru.

Un cuib de vulturi

Din comuna Dubova, situată la Cazane într-un fel de golf al Dunării, o cărare duce, prin pădurea de foioase și tufe de

liliac, pe culmea Șucarului, unde, pe o stîncă abruptă, se află Cetatea Peci.

Din vechea cetate nu au mai rămas azi decît urme ale fundațiilor. În schimb, de jur împrejur se văd ruine de metereze și șanțuri de apărare — mărturii ale faptelor de arme de altădată.

A fost o fortificație puternică, prevăzută cu un turn hexagonal, înalt de 30-35 de metri, cu ziduri groase de 3 metri și un bazin mare pentru apă, element esențial în timpul asediilor.

Ridicată în 1242, cetatea a fost atacată, incendiată, și avariata în mai multe rînduri de turci, și apoi de fiecare dată consolidată sau reclădită. Documentele ne permit să reconstituim, pe scurt, unele momente din istoria ei: în 1429, se afla în posesia cavalerilor teutoni, așezați în Banatul Severinului; zece ani mai tîrziu, Iancu de Hunedoara a întărit-o, după încercarea grea la care fusese supusă în 1432 și 1438 de către turci. În 1443, cnezii români înnobiți, Mihai Ciornea și Mihai Bizere, erau răsplătiți pentru că apăraseră cetatea de atacurile turcilor. În 1513, otomanii au reușit totuși s-o incendieze. De aceea Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, a trimis cîplitori de piatră sași s-o reclădească: între 1519 și 1521, cetatea a fost din nou atacată de turci, conduși de temutul Bali beg.

În anul următor, Peci a devenit posesiunea lui Emeric Girlișteanu — cneaz român din Rudăria, înnobit pentru servicii deosebite. În stăpînirea familiei Girlișteanu ea a rămas multă vreme, probabil pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea. După această dată a fost părăsită, fiindcă pericolul turcesc nu mai bătea la hotarul Dunării, de vreme ce turcii stăpîneau de acum Timișoara.

În cursul războaielor austro-turcești din 1683-1689 și 1788-1791, ruinele Cetății Peci au servit din nou ca fortificații. Turnul ei se păstra încă pe atunci în stare bună. De aceea, în 1682, a fost consolidat și a servit ca redută armatei care, timp de 45 de zile, a oprit trecerea turcilor pe Dunăre. În același loc, au luptat cu eroism, în 1788, bănățenii din regimentul de graniță. Ei construiseră mai multe redute pe căile de acces ale masivului Șucar, dar cu deosebire s-au folosit de vechiul turn amintit. Pe locul numit Piatra Însingerată, un detașament de 300 de grăniceri a murit luptând contra unui inamic de cîteva ori superior ca număr. Turcii, furioși din cauza rezistenței îndrăzite opuse, n-au cruțat nici pe oameni și nici construcțiile, distrugînd pînă și ruinele cetății. S-a scris astfel ultima filă a istoriei ei.

Sigismund de Luxemburg și Dan al II-lea

Cetatea Ladislau e așezată chiar la intrarea în defileu, pe locul unde Dunărea, lată pînă aci de 7 kilometri, se îngustează brusc la 800 de metri; pe celălalt mal se află Cetatea Golubăț. Pe tărmlul românesc su rămășițe doar două fragmente din turnul de pază al Cetății Ladislau, alături de care se disting încăperile garnizoanei, iar pe alocuri mai persistă frînturi din peretele circular, de circa 400 de metri, care înconjură cetatea.

Era prin iarnă anului 1427.

Închinarea castelanului din Golubăț față de turci deschidea acestora drum liber pe malul nostru, de unde puteau face incursiuni spre multe țigări și cetăți, printre care și Timișoara. Cu meșteri

italieni, dar cu brațe de muncă din rîndul românilor bănățeni, Sigismund de Luxemburg a construit atunci o puternică cetate, de unde a pornit spre malul opus, pentru a recuceri Cetatea Golubăț.

Campania, deși de proporții mult mai reduse, părea să reediteze cruciada de la Nicopol. Luau parte ostași unguri, cehi și polonezi, dar cu deosebire cenezi din Banat, Hațeg și Maramureș, precum și un contingent de oaste condus de însuși Dan al II-lea, voievodul Țării Românești. Astfel, ca de aștepta ori în cursul istoriei, românii se aflau coaliți cu ungurii, cehii și polonezii, împotriva primejdiei otomane, pe care nu au reușit însă să o înlăture.

La 50 de ani de la aceste evenimente, în 1483, Cetatea Ladislau a servit ca bază de plecare pentru Pavel Chinezul, comite de Timișoara și comandant al punctelor întărite de la graniță, împotriva garnizoanei din Golubăț. Cu oastea sa, alcătuită mai ales din bănățeni, comitele timișorean a reușit o strălucită victorie sub zidurile cetății și apoi s-a așezat în interiorul Serbiei, ocupate de turci, de unde a adus 40 000 de locuitori (dintre care mulți erau români), și i-a colonizat în Banat.

Două cetăți, două bastioane pentru apărarea hotărului de sud al Banatului.

Izvoarele istorice povestesc despre strălucitele fapte de armă săvîrșite de Pippo Spano di Ozora, florentin de origine, comite de Timișoara și ban de Severin, identificat cu aspirațiile de luptă și de independență ale românilor, despre lăncu de Hunedoara și despre Pavel Chinezul.

Documente semnificative se referă la populația care, veacuri de-a rîndul, a stat de strajă la vadurile Dunării și a apărut căile de acces spre interiorul Banatului.

NU UITAȚI ABONAMENTUL DV. LA „MAGAZIN ISTORIC” PENTRU ANUL 1971 !

În scrisorile care ne parvin, ni se solicită adesea trimiterea unor numere mai vechi, de mult epuzate. Din păcate nu putem satisface această cerere. Pentru asigurarea pe viitor a tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este ABONAMENTUL, mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc firește complete. După cum se știe, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate, ABONAMENTELE se fac adresînd comenzile la „I.C.E. LIBRI” — Calea Victoriei nr. 126, căsuța poștală 134-135, București, România.

Asigurați-vă din timp ABONAMENTUL la „Magazin istoric” pe anul 1971 !

Septimius Severus s-a urcat pe tronul Imperiului după ce fusese vreme îndelungată protejat de către împăratul filozof Marcus Aurelius și se făcuse cunoscut prin strălucite fapte de armă. Pentru prima oară un locuitor dintr-o provincie romană din Africa îmbrăca purpura imperială.

Noul împărat aparținea unei familii de înalți demnitari. Dar nu se știe dacă aceasta era de origine romană; în orice caz, mediul african o asimilase în întregime. Limba acestei familii era cea punică. Septimius Severus fusese obligat să-și expedieze înapoi la Leptis Magna * — locul

Septimius Severus

P.H. EYDOUX

său natal — sora și nepotul, pe care îl chemase la Roma, întrucât aceștia vorbeau o latină atât de sticleită, încât se expuneau sarcasmelor „societății alese”. Să fi avut africanul Septimius Severus trăsături negroide? Purta părul lung și buclat, unii se grăbeau chiar să afirme că era creț.

De o energie sălbatică, manifestându-și deschis lipsa de încredere în „civili” și îndeosebi în senatori, el avea să rămână pentru totdeauna un militar „pur sînge”. Pe Iulia Domna, cea de-a doua soție, o cunoscuse pe vremea cînd comanda o legiune în Siria. Primul său fiu, Antoninus, viitorul împărat Caracalla, s-a născut la Lugdunum (Lyon), cînd Septimius Severus era propretor al regiunii, al doilea — în Sicilia, unde Septimius Severus se afla în calitate de proconsul. Era guvernator al Panoniei Superioare cînd, sprijinit de cele trei legiuni pe care le comanda, cuceri Roma și se urcă pe tronul imperial. Cîrînd, avea să se afle ca asediat în fața orașului Byzantium, pentru ca apoi să pornească război împotriva parților. „Împăratul african” — cum i s-a spus — va muri în Britania, în timpul unei campanii militare. Avea 65 de ani, iar domnia sa durase 18 ani.

Se pare că în clipa morții ar fi făcut trista reflecție: „Am fost totul, dar asta nu slujește la nimic”.

Avea un caracter dur, format în taberele militare. Ajuns imperator, aflase în Iulia

Domna, o sfătuitoare înțeleaptă. Împăratul nu s-a sfîșit niciodată să o recunoască. Dorea ca ea să fie venerată și îi acordă cele mai înalte titluri, numind-o nu numai „mama soldaților”, ci și „mama zeilor”. Deși chipeșă, nu se poate afirma că frumusețea ar fi fost principala ei calitate. Forța ei consta mai ales într-o inteligență suplă. Această fiică a Siriei, venită și ea să cucerească Roma, era înzestrată cu o voință de fier. Dar, spre deosebire de atâtea alte împărătese sau vlăstare ale familiei imperiale, care se făcuseră cunoscute în capitală prin lipsa lor de pudoare și crimele săvîrșite, Iulia Domna nu avusese o comportare nedemnă.

O dramă cumplită

Pe Arcul de triumf ridicat în cinstea lui Septimius Severus în Leptis Magna, la răscrucea a două dintre drumurile cetății, figura un basorelief care a fost transportat ulterior în admirabilul muzeu amenajat în vechiul castel de la Tripoli. El reprezintă o familie unită; scenă mișcătoare prin ceea ce-și propune să înfățișeze, dar derizorie în lumina evenimentelor care au urmat. Trei personaje stau în picioare, unul lingă altul. Septimius Severus, strîngînd mîna lui Caracalla, în timp ce Geta, fiul cel mic, stă între ei. Cel ce examinează atent această sculptură este izbit de faptul că artistul — deși obligat, prin cu-

* Actuala localitate Lebda, situată la est de Tripoli (Libia).

racterul oficial al comenzii, să fie pe placul împăratului — a reușit să redea ade-vărate portrete psihologice ale personajelor. Chipul lui Septimius Severus, pe de-a-ntregul acoperit de o barbă bogată, respiră o aspră și bărbătească sinceritate, contrastând puternic cu chipurile celor doi fii ai săi.

Împăratul îi va acoperi pe aceștia cu daruri din fragedă copilărie, îi va asocia la putere și îi va proclama „Cezari“ încă de la vârsta de zece ani. Cei doi fii se dovediră însă de timpuriu prefăcuți și

Domna, ale cărei speranțe erau astfel spulberate, se sinucise.

Ruine și amintiri

Evocînd aceste pagini din istoria Romei, ne-am îndepărtat, oare, de subiectul nostru? Nicidecum. Cele relatate mai sus nu pot fi trecute cu vederea de cel ce vizitează astăzi Leptis Magna.

Umbra lui Septimius Severus stăruie

-imperatorul african

plini de cruzime. Și cît de cumplită fu drama Iuliei Domna, care văzu, după moartea lui Septimius Severus, că imperiul rămîne la discreția a doi tineri brutali care se urau unul pe altul, urmărind fiecare moartea celuilalt! Preferința Iuliei era evidentă pentru cel de-al doilea fiu, pentru Geta. Or, Caracalla fu acela care își ucise fratele cu o lovitură de pumnal. Geta muri în brațele mamei sale, ea însăși rănită în timpul încăierării.

Totuși, Iulia trecu pînă la urmă cu vederea monstruozitatea acestei crime. Caracalla se lăsă curînd în voia capriciilor, a freneziei construcțiilor somptuoase, a campaniilor militare nesăbuite. Curînd însă, cezarul depăși toate limitele cruzimii. Pe cînd se afla în plină campanie împotriva parților, un prefect pretorian organiză asasinarea lui. Muri la 29 de ani, după o domnie care durase zece ani. Iulia

deasupra cetății moarte, ale cărei ruine sînt însuflețite de lumina soarelui african. Splendide construcții evocă amintirea împăratului african și a fiului său Caracalla: teatrul, ale cărui colonade de sprijinire a scenei au fost atît de bine construite; piața, în care se mai văd locurile unde negustorii își așezau marfa; termele, impresionante; arcurile de triumf, printre care se distinge cel destinat să-l glorifice pe Septimius Severus; monumentala fîntînă; sanctuarele; instalațiile portuare (farul, digurile, cheiurile și docurile); străzile pietruite, care s-au păstrat aidoma.

Două monumente sînt, desigur, cele mai impresionante: forumul și basilica. Am-

Basoreliefuri destinate inițial pentru Arcul de triumf al lui Septimius Severus au rămas sub soarele arzător al Africii

Deseori se organizau spectacole singeroase în care prizonierii erau oferiți ca pradă fiarelor sălbatice (Scenă din mozaicul descoperit la Zliten)

bele au fost construite sub Septimius Severus. Forumul, replică a celui construit de Traian la Roma, măsoară 132 de metri în lungime și 79 de metri în lățime. Un portic gigantic îl mărginea pe toate cele patru laturi. În centru se ridica un mare templu, cu 30 de coloane din granit roșu, în timp ce pe una dintre laturi se aliniau prăvălii luxoase, azi, în parte, reconstituite. Cât despre bazilică, situată lângă forum, aceasta este neîndoios cea mai frumoasă și cea mai bine conservată dintre toate bazilicile lumii romane. Se știe că un asemenea edificiu era în același timp palat de justiție, bursă de comerț și lăcaș de întruniri. Bazilica de la Leptis are nu mai puțin de 92 de metri lungime și 38 de metri lățime. El cuprinde trei nave, susținute de 42 de coloane construite din granit roșu de Egipt, decorate cu capituluri pe care figurează vulturul imperial. La cele două extremități absidele împodobite cu sculpturi sînt considerate azi capodopere ale artei romane.

Jocuri și sacrificii

Ultima cucerire a arheologiei la Leptis Magna o constituie degajarea amfiteatrului care fusese amenajat dincolo de port, foarte aproape de țărm, într-o uriașă ca-

vităte de pămînt, pe care cei vechi o obținuseră, desigur, prin extragerea pietrelor. Se apreciază că acest amfiteatru putea primi circa 12 000 de spectatori. Acoperit de nisip, el dispăruse cu totul și, pentru a fi readus la lumină, au trebuit escavate mii de tone de pămînt. În prezent, există toate elementele acestui amfiteatru care sînt amplasate în locurile unde se aflau inițial. Atunci cînd lucrările se vor încheia, va apărea un amfiteatru complet și intact, care ne va permite să evocăm jocurile pline de cruzime, desfășurate la Leptis. Vom putea să ni-l imaginăm pe prizonierii din sud lăsați în seama fiarelor sălbatice, așa cum ne arată vestitul mozaic descoperit la Zliten și transportat la muzeul din Tripoli, tot astfel cum ne vom putea închipui vietățile aduse acolo pentru a fi sacrificate. Leptis era de altfel un punct de recepționare, ca și un port de îmbarcare a fiarelor capturate în îndepărtatele regiuni ale Africii și destinate spectacolelor.

Amfiteatrul din Leptis a fost construit în epoca lui Nero. A fost descoperită piatra de închinare, care de altfel indică data: anul 56. Mai tîrziu, în 162, i s-a adăugat și un circ lipit de vechea construcție. Imensele lui vestigii se pot vedea întinzîndu-se printre dunele solitare, foarte aproape de țărmul mediteranean. Treptele cercului s-au păstrat pe o lungime apreciabilă, întocmai ca și aceea „spina”, platforma centrală, pe care se întreceau atelejele. (Se știe că circurile romane erau de fapt hipodromuri unde aveau loc cursele de care). Dimensiunile cercului au putut fi măsurate. Era, de bună seamă, mai mic decît „Circus maximus” din Roma. Dar cel

ce privește astăzi succesiunea treptelor acestui circ poate să-și imagineze masele de oameni ce veneau să se distreze acolo. Și poate că mai mult chiar decât luptele ce se desfășurau în amfiteatre, alergările de care suscitau pasiunea publicului în așa măsură, încât imperatorii făcuseră, după cum se știe, un principiu de guvernământ din faimosul „Panem et circenses“.

Pe aceste meleaguri, unde cu aproape două mii de ani în urmă răsunau strigătele publicului, astăzi domnește o implacabilă tăcere, întreruptă doar de zgomotul surd al valurilor, ce vin să se sfârșească pe plaja din vecinătate. Deasupra grajdurilor („carceres“) se desfășura, peste o succesiune de dale de marmoră, o inscripție uriașă. Ea a putut fi adusă parțial la lumină. Douăzeci și doi de metri din această inscripție pot fi acum studiați. Unii cred că, în totalitate, ea măsoara 35 de metri. Pentru moment, s-a putut distinge dată, ca și faptul că fi citează pe Marcus Aurelius și pe fratele său adoptiv, Lucius Varus, care dețineau împreună frizele puterii în perioada gravării inscripției.

Dar zilele cetății Leptis Magna erau măsurate.

Roma crease la începutul secolului al IV-lea provincia Tripolitaniei a cărei capitală era Leptis. Și chiar înainte de sfârșitul aceluși secol, populațiile nomade din sud începuseră să amenințe serios cetatea. Totuși, Leptis avea să se prăbușească sub o invazie venită din Europa: cea a vandailor care, după ce au traversat Galia și au întemeiat un regat în Spania, s-au năpustit asupra Africii de Nord, ocupând Tripolitania în 455. Digurile și bazinele portuare de la Leptis au fost distruse, portul, umplut de aluviuni, a devenit inutilizabil. Două secole mai târziu, avea loc lovitura de grație: invazia arabilor veniți din răsărit.

Atunci, glorioasa cetate Leptis, care cunoscuse toate tresăririle unei agonii lungi, adormi pentru un lung șir de secole. Astăzi, ea renaște dintre dunele de nisip, făcând să reapară, ca printr-o minune, grație arheologilor, o întreagă lume pierdută.

CRONOLOGIE

- 193 — Legiunile din Siria îl proclamă împărat pe C. Pescennius Niger, cele din Pannonia pe L. Septimius Severus, iar cele din Britania pe D. Clodius Albinus.
- 193 — Septimius Severus intră în Roma.
- 194 — Prin înfrângerea lui Pescennius Niger, Septimius Severus își consolidează poziția.
- 197 — Învingându-l și pe Clodius Albinus, în bătălia de la Lugdunum, Septimius Severus rămâne singurul stăpânitor al imperiului.
- 197-199 — Are loc războiul împotriva partilor: Babilonul, Seleucia, Ctesifonul sint cucerite de romani; Mesopotamia devine și ea provincie romană.
- 211 — Septimius Severus moare la Eboracum (York) în timpul campaniei de supunere a Scoției. Fiii săi, M. Aurelius Antoninus (Caracalla) și P. Septimius Geta, sint proclamați împărați, sub regenta mamei lor, Iulia Domna.

COLOSSEUM

amfiteatrul cruzimii și al frumuseții

VASILE NICORESCU

De-a lungul
a patru secole,
pe nisipul
unei arene
din Roma
au pierit
mii de
oameni
și sute de mii
de fiare
sălbaticе

Legenda spune că, în urmă cu câteva sute de ani, unul dintre suveranii pontifi primind o delegație de soli, la Vatican, le-a dăruit o urnă plină cu pământ. Văzind dezamăgirea pe chipurile lor, papa a luat puțină țărină și a strins-o în pumnul drept: printre degete s-au scurs atunci câteva picături de sânge. Era pământ din arena Colosseumului.

Împăratul în lojă, femeile la galerie

Imaginea poetică, pe care ne-o sugerează legenda, ilustrează realitatea: în incinta imensului amfiteatru din Roma, au pierit, prin moarte violentă, sute de mii de oameni și numeroase animale, sub ochii unui public pasionat, în cadrul unor spectacole de o cruzime înspăimântătoare.

Istoricul american John Bryan afirmă că, pentru cei mai mulți contemporani, numele Colosseumului evocă pe martirii creștini dați pradă fiarelor, în vreme ce Nero, tolănit pe un așternut din petale de trandafiri, își plimba prin jur privirile blazate. Or, un asemenea tablou suferă de multe păcate. Mai

întîi, Nero nici nu a știut că va exista un Colosseum, a cărui piatră de temelie a fost pusă, la patru ani după moartea sa. În al doilea rînd, majoritatea istoricilor consideră că nici un creștin nu a fost ucis în faimoasa arenă. În al treilea rînd, nimeni în Roma antică nu vorbea de Colosseum — termen care a apărut abia în secolul al VIII-lea al erei noastre —, ci de Amphitheatrum Flavium, după numele familiei căreia îi aparținea împăratul Vespasian. Acesta a hotărît să înalțe imensa construcție în Cetatea Eternă, deoarece, dispunînd de mîna de lucru ieftină, furnizată de zecile de mii de prizonieri de război reduși la sclavie, voia să ofere concetățenilor săi un nou centru de recreare. Principala dificultate o constituia lacul din apropiere, amenajat de Nero, și care a trebuit secat. Dar terenul a rămas îmbibat cu apă, și pînă în ziua de astăzi, experții nu și-au putut explica cum

au izbutit arhitecții romani să implanteze un astfel de gigant într-un loc atât de puțin propice.

De formă eliptică, Colosseumul are axa mare de 188 m, axa mică de 156 m și înălțimea de peste 48 m (echivalentul a patru etaje, fără a mai pune la socoteală subsolurile în două etaje). Arena centrală (86×54 m) este înconjurată de 80 de rânduri de gradene de marmură și granit, în care puteau lua loc, după aprecierile romanilor, 80 000 — 100 000 de spectatori. Cifra pare exagerată, capacitatea reală fiind de aproximativ 50 000 de locuri. Zidul exterior și culoarele principale erau din blocuri de piatră, prinse între ele cu cîrlige de fier. Interiorul era realizat parțial din piatră, parțial din beton, totul fiind îmbrăcat în cărămizi. Lemnul a fost rareori utilizat și, în general, în cantități mici, cu excepția arenei, care avea podeaua din scinduri. Trapele și chepengurile amenajate în dușumea permiteau comunicarea cu instalațiile de la subsol, unde se găseau canalele de drenaj, cuștile animalelor, depozitele de arme etc.

De jur împrejurul amfiteatrului, cele optzeci de arcade de la parter reprezentau intrările pentru public. Două dintre ele — și anume cele situate la extremitățile axei mici — erau interzise spectatorilor de rând. Ele duceau la două sectoare rezervate, ambele situate la mai puțin de cinci metri distanță de arenă: unul destinat împăratului și suitei sale, celălalt — ambasadurilor și oaspeților de rang înalt. Restul locurilor din

preajma arenei erau ocupate de senatori, comandanți militari și de alți dregători cu funcții importante. În spatele lor urmau 24 de rânduri pentru patricieni și tribuni, apoi 16 rânduri pentru plebea, iar după ele venea „galeria”, rândurile cele mai de sus și mai îndepărtate de arenă, unde stăteau femeile.

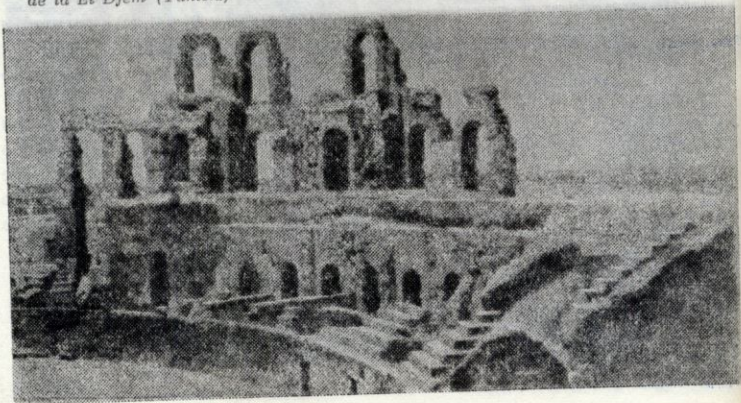
Începute sub domnia lui Vespasian, în anul 72 e.n., lucrările de construcție nu atinseseră, în anul 79, decît trei sferturi din înălțimea prevăzută a amfiteatrului. Un an mai târziu, clădirea era terminată, astfel încît Titus, fiul și urmașul la tron al lui Vespasian, a putut deschide porțile Colosseumului, invitînd pe romani la primele „jocuri” organizate în noua incintă.

Festivitățile inaugurale au durat nici mai mult, nici mai puțin de o sută de zile. La început, s-au înfruntat în arenă fiarele: elefanți împotriva rinocerilor, bivoli salbatici împotriva urșilor, lei împotriva panterelor. Apoi a venit rîndul oamenilor să se lupte cu animalele. Iar, în cele din urmă, gladiatorii s-au încredințat între ei, pe viață și pe moarte. Cinci mii de fiare au pierit în cursul celor peste trei luni de „jocuri” neîntrerupte. Numărul victimelor omenеști nu se cunoaște, deoarece nimeni nu s-a ostenit să-l înregistreze; după cîte se pare, însă, au căzut jefiți aproape o mie de gladiatori. Se zice că, pînă și Titus a plîns la sfîrșit, de dezgust față de „distracția” pe care o oferise concetățenilor săi.

Salutul celor ce vor muri

Asemenea spectacole se țineau pe cuprinsul întregului Imperiu roman; mărturie stau ruinele amfiteatrelor construite de cuceritori din Britania pînă în Siria și Africa. În imagine: Colosseumul de la El Djem (Tunisia)

Sîngeroasele întreceri existau încă cu mult înainte de a se construi Colosseumul, con-

sacrindu-li-se oficial 93 de zile în fiecare an. Oricare **civis romanus** avea dreptul să patronizeze „jocuri” organizate pe socoteala lui. Cheltuiala era de regulă foarte mare, dar considerente de prestigiu și de publicitate personală au determinat mulți membri ai claselor avute să recurgă la subvenționarea unor astfel de spectacole.

Cu multe zile înainte, „afișele” împinzeau Capitala, anunțind numele celui care subvenționa spectacolul, precum și pe cele ale gladiatorilor-vedete, împreună cu palmarele lor de victorii. În zorii zilei respective, animalele erau aduse în cuștile de sub poadeaua arenei. Citeva ore mai târziu avea loc o procesiune de care, în frunte mergând organizatorul și în urma lui gladiatorii înveșmîntați în tunici purpurii, cu broderii din fire de aur. Cortegiul era încheiat de sclavii care duceau armele luptătorilor.

Gradenle Colosseumului se umpleau cu mult înainte de ora stabilită pentru începerea „jocurilor”. Vuietul zecilor de mii de glasuri se curma brusc în clipa cînd gladiatorii apăreau în arenă. Cu privirile ațintite spre loja imperială, ei înălțau brațul drept, strigînd într-un cor scandalat: **Ave Caesar! Morituri te salutant!** („Slavă ție, împărate! Cei ce vor muri te salută!”) După ieșirea lor în arenă, împăratul dădea drumul unei eșarfe peste balustrada tribunei. Trimbițele răsuna. Spectacolul începea în acompaniamentul unei orchestre ale cărei instrumente erau flautul, cornul și orga hidraulică.

Uneori, mortalele lupte erau precedate de **praelusio** sau **prolusio** — concurs cu un caracter mult mai apropiat de cel al sporturilor din zilele noastre: participanții se înfruntau cu arme inofensive, confecționate din lemn sau avînd tăisurile învelite în pînză, pentru a nu pricinui rănirea adversarilor. Dar publicul — și mai ales pa-

tricienii ajunși la plictis — se săturau repede de simulacre și cereau lupte autentice. Era rîndul gladiatorilor, al căror nume se trăgea de la **gladius** — o sabie scurtă.

După cum se știe, asemenea spectacole se țineau nu numai în capitală, ci și pe cuprinsul întregului Imperiu roman: măturie stau ruinele amfiteatrelor construite de cuceritori din Britania pînă în Siria și în Africa de Nord. În bazinul Mediteranei, singurul ținut unde obiceiul nu a devenit popular a fost Grecia.

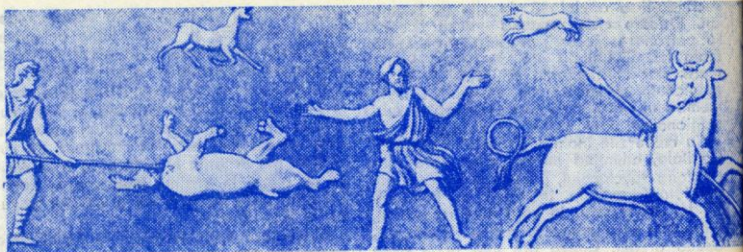
Gladiatorii erau recrutați, în majoritatea cazurilor, din rîndul sclavilor, al prizonierilor de război sau al deținuților condamnați la moarte. Au evoluat astfel în arenă tracii și gali, germanii și maurii din regiunea Munților Atlas, samniții și negri din Africa Centrală. „Criminalii” siliți să lupte în amfiteatre erau adesea delincvenți mărunți, vinovați sau numai bănuiați de a nu-și fi plătit impozitele sau de a fi comis fraude. Dreptul stăpînitorilor de a-și vinde sclavii școlilor de gladiatori a dăinuit pînă în vremea împăratului Hadrian, care l-a abolit.

Dar uneori riscanta profesiune era îmbrățișată și de cetățeni liberi, care sperau să se îmbogățească în scurtă vreme sau care încercau să refacă o avere risipită. Se cunosc și cîteva exemple de luptători de origine aristocratică, amatori de senzații tari, sau atrași de faima de care se bucurau așii arenei. Ei semnav așa-numitul **auctoramentum gladiatorium**, prin care se puneau voluntar, pe o perioadă de timp stabilită, la dispoziția unui **lanista** — echivalentul antic al antrenorului modern. În treacăt fie spus, termenul **lanista** este de origine etruscă, fapt care constituie unul dinfire argumentele invocate în favoarea tezei că „jocurile” înseși au fost împrumutate de la etrusci.

Putîinii gladiatori care, supraviețuind ciocnirilor, izbuteau să repurteze o lungă serie de victorii erau răsfățați Romei, celebrația lor depășind cu mult pe cea de care au parte campionii ringurilor sau ai arene-

Trupuri protejate doar de un mic scut

Pină și basoreliefurile de pe morminte, reprezentau imagini ale „jocurilor”

lor noastre de fotbal. La sfîrșitul „jocurilor”, învingătorii, o dată cu frunza de palmier care juca rolul cununii de lauri, primeau tăvi mari de argint, încărcate cu aur și pietre prețioase. Poetii le dedicau ode, meșteșugarii împodobeau vasele și cupele cu portretul lor, nobilii îi invitau la banchete. Dacă aveau rarissima șansă de a ajunge la o vîrstă înaintată, primeau, în cadrul unor ceremonii speciale, o spadă de lemn (*rudis*), însemnul ieșirii la pensie.

Dar cît de scump erau plătite aceste îndoielnice perspective! Pentru un gladiator, fiecare „joc” însemna jocul cu propria lui viață. În luptele curente „om la om”, unul dintre protagoniști era, de cele mai multe ori, „urmăritorul” (*securor*), care lupta cu pieptul dezgolit, purtînd pe cap un coif și avînd ca arme un *gladius* și un scut. Adversarul său se numea „năvoară” (*retarius*); el nu avea armură de protecție, dar dispunea, în schimb, de o plasă, în care se străduia să-l prindă pe urmăritor, precum și de un trident (uneori și de un pumnal prins la brîu).

Genurile de luptă erau însă foarte variate. În ultima perioadă a imperiului, **di-machaeri** se înfruntau cu cîte o sabie în fiecare mînă. Alteori, gladiatorul avea o sulită legată de încheietura mîinii drepte sau, în cazul **hiplomachilor**, era înveșmîntat din cap pînă în picioare în zale. Un timp au fost la modă **britanii** și **essedarii**, care luptau în caretrăse de cai. Într-o altă perioadă, s-au bucurat de favoarea publicului **laquearii**, a căror armă era un laț. **Samniții** purtau un coif cu vizor și pînă, folosind o pavăză de formă eliptică și o spadă scurtă, iar **tracii** — un scut mic și rotund și un fel de iatagan. Un „rafinament” suplimentar a fost utilizarea unei căști metalice, fără deschizături pentru ochi și acoperind tot capul, astfel încît singura

posibilitate de orientare era zgomotul făcut de pașii adversarului.

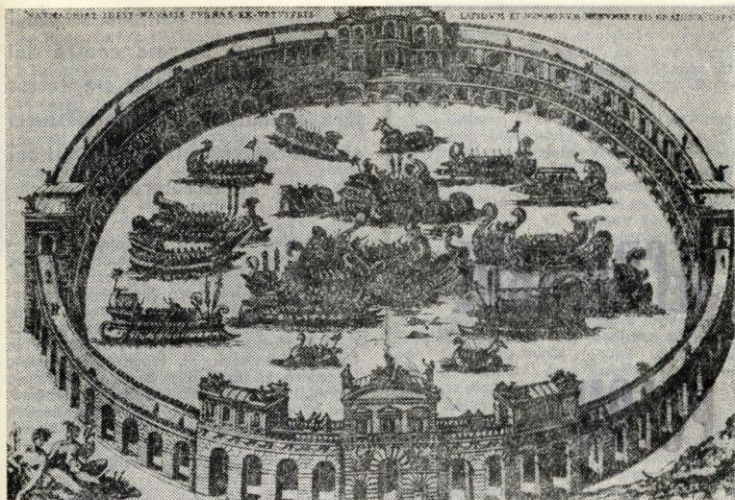
În anul 90 e.n., împăratul Domițian a organizat o luptă între femei și pitici (de altfel, femeile au intrat frecvent în arenă, mai ales sub domnia lui Nero, participarea lor la „jocuri” fiind interzisă printr-un edict abia în anul 200 e.n.).

Dar, fără îndoială, cea mai hidoasă dintre întreceri era așa-numitul „joc la nesfîrșit”. Participanții — aleși dintre deținuții condamnați la moarte — erau scoși cîte doi în arenă, unul înarmat, celălalt cu mîinile goale. Imediat ce îl ucidea pe cel din fața lui, primul era dezarmat și oferit ca pradă unui al treilea — și așa mai departe, pînă la măcelărirea întregului lot de oșini.

Lovitura de grație

În cadrul luptelor curente, însă, dreptul de viață și de moarte la capătul unei lupte îl avea împăratul sau, în lipsa lui, patricianul de rangul cel mai înalt din tribună. Decizia era influențată într-o mare măsură de atitudinea publicului. Gladiatorul amenințat să capete lovitura de grație, înălța brațul stîng, în semn că cere să fie cruțat. Dacă împăratul ridica mîna cu degetul gros în sus, fluturînd în cealaltă o mînă, și rostea cuvîntul **Mitte!** („Dă-i drumul”), cel învins scăpa cu viață. Degetul gros în jos și strigătul **Ingula!** („Ucide!”) pecetuleau soarta gladiatorului înfrînt, care era înjunghiat pe loc. Slavii îi tirau apoi cadavrul, evacundu-l din arenă prin „Poarta morții”.

Primii gladiatori despre care aminteste istoria Romei au fost cele trei perechi pe care i-au pus să lupte frații Brutus, în anul 264 î.e.n., ca o completare la ceremonia

funerară a tatălui lor. În 174 î.e.n., Titus Quintus Flaminus a adus în arenă 37 de cupluri, pentru a cinste memoria părintelui său. În „jocurile” pe care le-au organizat, Iuliu Cezar a utilizat 300 de perechi, iar împăratul Traian — 5000. Din unele aluzii pe care le face Horatiu în **Satirele** sale, reiese că cifra „convenabilă” pentru spectacolele organizate de persoane particulare era de 100 de perechi.

Gladiatorii erau pregătiți în școli speciale (**ludi**), aflate în proprietatea statului sau a unor patricieni, care își „închiriau” luptătorii celor doritori să subvenționeze „jocurile”. Instrucția și antrenamentul se făceau în condiții de o cruzime înimaginabilă, astfel încât trebuiau luate măsuri speciale pentru a-i împiedica pe „elevi” să se sinucidă. Din cele 63 de schelete descoperite în școala din Pompeii acoperit de lavă, majoritatea erau în lanțuri. Dar ferocitatea stăpînitorilor lor nu i-a împiedicat pe gladiatori să se conducă în repetate rânduri, ajungînd, sub conducerea lui Spartacus, la un veritabil război al sclavilor împotriva Romei (73-71 î.e.n.).

Abia în secolul al V-lea e.n., împăratul Honorius a interzis luptele dintre oameni în cadrul „jocurilor”, dar în incinta Colosseumului animalele au continuat să fie masacrate încă mai bine de o sută de ani. Rezultatul a fost nimicirea celei mai mari părți din fauna unor zone întinse: elefanții au dispărut din Africa de Nord, hipopotamii din Nubia și leii din Mesopotamia.

În anul 442, un cutremur de pămînt a

Romanilor le plăcea să asiste și la lupte navale organizate în arene transformate în bazine

provocat fisuri în zidurile Colosseumului. Un alt seism, ceva mai târziu, a năruit două rânduri de grădine, iar cutremurele din 1231 și 1355 au făcut să se prăbușească o parte din ziduri. Cu binecuvîntarea curiei papi, uriașul amfiteatru a fost transformat într-un fel de carieră de piatră, blocuri întregi fiind arse pentru a produce var. Unele fragmente ale Colosseumului au fost încorporate în clădirea catedralei San Pietro de la Vatican. Arena a găzduit un timp lupte de tauri, apoi s-a transformat în piață și ulterior în depozit de praf de pușcă.

În ciuda acestor vicisitudini, marea Colosseumului a rămas nealterată. Goethe spune despre el că este „o viziune a frumuseții”. Stendhal povestește că, la bătrînețe, Michelangelo vagabonda printre ruinele sale pentru a-și putea da seama, prin comparație, de calitățile și defectele propriului său proiect, după care fusese clădit domul catedralei San Pietro. Dickens scrie că amfiteatru oferă „priveliște cea mai solemnă, cea mai maiestuoasă, cea mai impresionantă care se poate concepe”.

Sînt tot atitea omagii aduse peste veacuri științei și talentului de care au dat dovadă arhitecții, constructorii, zidarii și pietrarii Romei antice.

SECRETARUL

POLON

AL LUI

MATEI

BASARAB

PAVEL CHIHAIA

● Un sol își schimbă stăpînul
● Tratatul secrete contra lui
Vasile Lupu ● Oastea s-a retras
fără să lupte ● Udriște Năsturel
și Ioan Starzawski ● Ultimii ani
de viață ai secretarului.

În *Arhiva istorică a României* (I, nr. 2—1865), unde a publicat numeroase izvoare referitoare la trecutul țărilor române, B. P. Hasdeu înserează și așa-numita **Cronică a mănăstirii franciscanilor din Tîrgoviște**. În fragmentul scris în 1765 și publicat de B.P. Hasdeu, care se referă exclusiv la trecutul mănăstirii Sf. Francisc, se găsesc transcrise și inscripțiile a două pietre de mormînt aflate în sanctuar. Cea mai recentă, din 10 septembrie 1711, pomenea numele lui Bartolomeu Ferrati și al Agnessei Kalnoki. Cealaltă, din 7 martie 1647, încastrată la nord de altar, purta o inscripție tradusă astfel de B. P. Hasdeu: „Generoasă și prea pioasă matroană Sofia Borkie Starzawska, a generosului domn Ion Oksza Cisarzewski [de fapt — Starzawski — n.r.] de Pojana Sereni [...] regelui Poloniei secretar, iar acum al ilustrisimului principe al Țării Românești Matei Basarab intim notar, femeie legitimă, prin timpuriul destin strămutată în aceste părți ale Țării Românești, dete duhul său lui Dumnezeu, iar rămășițele [...] odihnesc în acest mormînt, în 7 martie anul Domnului 1647, în etate de 50, liniștească-se în pace”.

O inscripție pierdută

Atunci cînd a tradus și publicat inscripția de mai sus, B. P. Hasdeu ignora desigur faptul că numai cu patru ani mai devreme, în 1861, neobositul cercetător I. Pappazoglu, într-una din ale sale „excursii arheologice”, descoperise partea superioară a pietrei de mormînt a Sofiei Starzawska și dispusese ca ea să fie desenată de pictorul care îl însoțea, Carol Isler, și care avea misiunea să fixeze pe un carnet de schițe (așa cum ar proceda în prezent un fotograf) monumentele considerate de conducătorul expediției mai interesante. Lîngă imaginea fragmentului, Pappazoglu notase: „Piatră mormîntală ce se află la Bărăția ruinată din Tîrgoviște”, iar pe o altă filă, unde se găsea desenată piatra funerară din 1727 a cărturarului francez De Fontana, el completa, referindu-se tot la imaginea precedentă: „De la ruinele Bărăției din Tîrgoviște. Piatra mormîntală a

unui ambasador polonez ce a fost acreditat pe lângă curtea lui Matei voievod Basarab din Tirgoviste".

Fragmentul de piatră funerară (desenat de Carol Isler) a fost văzut și de către N. Iorga, care a transcris (în *Studii și documente*, X, 1905) ceea ce mai rămăsese din partea de început a inscripției, precizând că ea aparține unui „fragment de piatră sepulcrală în curtea casei parohiale catolice din Tirgoviste".

Un sfert de secol mai târziu, fragmentul văzut de Pappazoglu și Iorga între anii 1861 și 1905 dispăre în condiții necunoscute, apărând în schimb și fiind consemnat de istoriograful partea inferioară a pietrei de mormint, a cărei inscripție o publică arheologul V. Drăghiceanu (în *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, 1931), sub titlul „Secretarul polon al lui Matei Basarab".

Piatra de mormint de care ne ocupăm s-a aflat întreagă între 1650 și 1765. Înainte de 1861 ea s-a rupt în două partea superioară fiind vizibilă între 1861 și 1905, iar cea inferioară în 1931. În prezent, ambele fragmente au dispărut.

Un diplomat iscusit

Cine a fost acest Ioan Starzawski, „secretar intim" al lui Matei Basarab, care în 1647 depășea, desigur, vârsta de 50 de ani a soției sale?

El nu apare în izvoarele interne, de pildă în cronică lui Matei Basarab, scrisă în 1653 și preluată atît de *Letopisețul Cantacuzinesc* cit și de *Cronica Bălenilor*, deoarece nu a jucat vreun rol în politica internă a voievodului, ci numai în relațiile cancelariei domnești cu țările străine. Deși nobil, Starzawski nu făcea parte din boierimea țării, deci nu putea avea vreun cuvînt în legătură cu rosturile dinăuntru ale Țării Românești, dar voievodul îi folosea experiența, datorată vârstei și mai ales rangului de fost secretar al regelui Poloniei, pentru legăturile sale cu capetele încordate ale altor țări.

Rolul lui Ioan Starzawski la curtea lui Matei Basarab nu a putut fi trecut cu vederea de către străinii care au vizitat pe voievod, și datorită notațiilor lor, precum și unor însemnări de cheltuieli contemporane, putem să schițăm un fugar contur al acestui colaborator al domnului muntean.

Așa cum arătam și în studiul *Monumente gotice în Tirgoviste*, în *Socoteliile orașului Cluj* (traduse în românește și publicate de Șt. Medes în 1935) găsim trei mențiuni în legătură cu Ioan Starzawski. Primele două, din anul 1637, consemnează la 5 august că „a sosit de la Alba Iulia cu «salvus conductus» (ordin de liberă trecere — n.r.) [...], solul regelui din Polonia cu 10 per-

soane care a fost în solie la voievodul Matei din Muntenia și se reîntoarce în Polonia. A stat aci și în 13 august", iar la 16 decembrie că „a venit din Muntenia Ioannes Starenfsczj solul regelui din Polonia cu 10 persoane".

Prin urmare, la 5 august și 16 decembrie 1637, Ioan Starzawski merge în solie din partea regelui Poloniei Vladislav VII (1632-1648) la Matei Basarab, însoțit de o ceată demnă de rangul său. Probabil că, multumit de aceste tratative, pe care le mijlocește solul polon și de care se achită cu conștiinciozitate, Matei Basarab îl solicită să rămână la curtea sa, numindu-l mai întâi secretar, apoi „notar intim" al său. Într-adevăr, la 2 februarie 1638, decila mai puțin de două luni de cînd fusese trecut în registre ca sol al regelui Vladislav VII. *Socoteliile orașului Cluj* menționează că s-a dat lui Starzawski „solul voievodului Matei", și celor cinci însoțitori, o sumă de bani și că au plecat prin Dej.

De data aceasta Starzawski mergea în Polonia ca sol al voievodului Matei Basarab, dar nu știm dacă îi fusese încredințată o misiune oficială sau se reîntorcea în patria sa pentru soluționarea unor probleme personale. Oricum, este cazul să ne întrebăm care a fost obiectul unor tratative atît de asidue între voievodul muntean și regele Poloniei, în cea de-a doua jumătate a anului 1637?

Solie dificilă

Știm că în 17 septembrie 1635 Gheorghe Rákoczi, principele Transilvaniei, scria despre Vasile Lupu, voievodul Moldovei, că este „de mare inginfare", dînd de înțeles că o înlăturare din scaun a acestuia i-ar fi fost pe plac. De acord cu Matei Basarab, Gheorghe Rákoczi l îngăduie în 1637 pretendentului Ioan Movilă, fratele lui Gavril, fostul domn, ca pornind din Ardeal să ocupe tronul Moldovei, care aparținuse o bună bucată de vreme Movileștilor. Desigur că în aceste planuri era prevăzută și o colaborare a Poloniei, unde această familie avea relații foarte strînse și vechi legături (nu întîmplător Vasile Lupu a pus să se ardă posesiunile de la hotăr ale lui Potocki, ginerele Movileștilor).

În toamna anului 1637, Vasile Lupu se îndreaptă cu oastea spre Țara Românească — după ce ajutase turcilor să facă ordine în treburile tătarilor — și ajunsese pînă la Gherghita, cu scopul de a pune pe tronul țării pe fiul său Ioan. Matei își așezase tabăra la gura Teleajenului și trimisese după ajutor la Rákoczi. Ulterior, Vasile Lupu socoti că este mai prudent să se retragă, iar Matei Basarab, urmărindu-l îndeaproape, merge cu ai săi „pînă la Putna".

Din schițarea acestor evenimente din anul 1637 putem deduce în ce constau dia-

Fragment din piatra de mormint a Sofiei Starzawska, aflată la sfîrșitul secolului trecut la Bărdia din Tîrgoviște (Desen din 1861)

logurile dintre Vladislav VII și Matei Basarab, intermediare de solul Ioan Starzawski. Desigur că tratativele erau purtate în legătură cu adversitatea care se conturase între Vasile Lupu și Matei Basarab, precum și cu pretențiile la tron ale Movileștilor, pe care voievodul muntean avea interesul să le încurajeze.

Trei ani după ce Ioan Starzawski este menționat ca sol al lui Matei Basarab în **Socotilele orașului Cluj**, un alt sol polonez, Woicieck Miastkowski, îl pomeneste în jurnalul său de călătorie. El notează, în ziua de 25 martie 1640, următoarele: „[...] la București am găsit pe Starzawski trimis de

domn de la Tîrgoviște. Mi-a dat scrisori și mi-a urât bun sosît, împreună cu logofătul și cu Ghiorma căpitanul”. Se mai vorbește, în notările secretarului lui Miastkowski, că acesta s-a înfîlinit cu logofătul Udriște Năsturel, cu clucerul Dragomir cu Starzawski și cu alte personalități de la curte, luînd masa împreună cu ei. Să subliniem printre aceștia prezența lui Udriște Năsturel, cărturar deschis ideilor vremii sale și un spirit înaintat, traducător în limba slavonă a unei lucrări a lui Thomas a Kempis, care se tipărește la mănăstirea Dealul în 1647. În prefața adresată mitropolitului Varlaam, Udriște Năsturel declară că „a căpătat [...] multă

dragoste" pentru „limba rimlească sau latinească nouă vădit înrudită" și că a fost „împins și încurajat de influența iubirii [...] pentru aceste două limbi, adică slavonă și latină". Dialogul cu cei doi polonezi, formați în mediile de cultură cunoscute și de cronicarul moldovean Grigore Ureche, care are o laudă asemănătoare pentru limba latină a fost, fără îndoială interesant pentru Udriște Năsturel.

O încăpere disputată

Tot în anul 1640, în luna august, episcopul de Sofia, Petrus Deodatus Bakšić vizitând mănăstirea Sf. Francisc din Tirgoviște, observă că lângă biserică există numai două camere, în care pot locui doar două sau, cel mult, trei persoane; „într-una stă polonezul secretar al principelui cu familia sa — continuă episcopul — dar, deși este catolic, dă mare bătaie de cap bieților preoți și nu i se poate spune nimic, deoarece așa vrea principele". Din disputa pe care a înregistrat Bakšić deducem unele divergențe ale secretarului polon și totodată protecția de care se bucura la curtea voievodului. În 1643, camera pe care o ocupă Starzawski aparține „preotului capelan al soldaților polonezi", după cum aflăm dintr-o relatare din acel an, dar nu știm dacă mutarea diplomatului s-a datorat morții soției sale în 1647 sau altui eveniment. De fapt, ultima știre despre el fiind destăinuită tocmai de piatra de mormint a Sofiei Starzawska din 1647, nu putem preciza dacă evacuarea acestei disputate încăperi s-a datorat mutării într-un alt imobil a „secretarului intim" sau reîntoarcerii sale definitive în Polonia.

Oricum, vreme de zece ani el a slujit cu credință pe Matei Basarab. Cu prilejul

unei recepții care are loc la curtea voievodală la 12 octombrie 1644, episcopul Bandinus subliniază că „secretarul catolic, interpret de limbă latină și polonă, stă lângă principe". El consemnează în continuare că „ieșiți din palatul prea ilustrului principe și abia intrați la gazda noastră, iată că secretarul polon al principelui vine în urma noastră".

Tradițiile și înnoirile

Din cele câteva știri în legătură cu secretarul polon al lui Matei Basarab, care din păcate se opresc în 1647, rezultă unele aspecte interesante de la curtea voievodului Țării Românești. Acesta nu a fost numai un domn înțelept și păstrător de datini, cum pare a reieși din documentele interne și din îmbelsugatele relatări ale lui Paul de Alep. Cancelaria sa precum și mediul de cultură din jurul curții au avut o prezență activă în lumea contemporană.

În general, activitatea externă a acestui voievod nu a fost suficient scoasă în evidență, considerațiile limitându-se aproape exclusiv la raporturile lui cu Vasile Lupu. Matei Basarab este nu numai un voievod păstrător de tradiții, ci și un spirit deschis ideilor înnoitoare. El înalță biserici în spiritul tradițional răsăritean, dar își comandă pietrele de mormint sculptorului sibian Elias Nicolai, care le lucrează în stilul renașterii timpurii transilvănene, așternându-le inscripții — care aparțin lui Udriște Năsturel, cel mai fidel reprezentant al acestei epoci — în limbile slavonă și latină. Relațiile politice și culturale ale lui Matei Basarab cu Ardealul, cu Polonia, cu lumea latină a Europei vor favoriza pătrunderea renașterii în Țara Românească, primenind fondul cultural tradițional și prăgătind înflorirea epocii brîncovenești.

CONCURSUL CU PREMII AL „MAGAZINULUI ISTORIC"

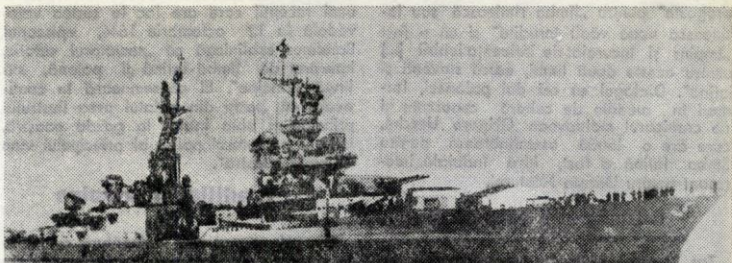
În numărul viitor, 1 (46), ianuarie 1971, vom publica prima serie de întrebări a concursului nostru: CINE? CÎND? UNDE?

Fiecare întrebare va fi însoțită de trei răspunsuri: participanții vor fi invitați să opteze pentru cel pe care-l vor considera corect.

Bibliografia acestei prime serii de întrebări este constituită din materialele publicate în numerele 11 și 12/1970 ale revistei noastre.

Participanții vor adăuga la răspunsurile trimise redacției talonul de participare care va însoți fiecare serie de întrebări.

Restul amănuntelor în numărul viitor.

Crucișătorul Indianapolis

În culisele istoriei militare

Ultimele zece minute ale crucișătorului

VIRGIL COSTIN

La 30 iulie 1945, crucișătorul american Indianapolis, era lovit de două torpile lansate de submarinul japonez I-58.

În numărul trecut am publicat prima parte a reportajului închinat ultimei drame a războiului în Pacific: în ochii opiniei publice din S.U.A. singurul vinovat părea a fi comandantul Charles Mc Vay.

Agonia crucișătorului nu dură decât zece minute. După ce tuburile lans-torpile fură reîncărcate, Hashimoto își lipi din nou ochiul de periscop și văzu cum pupa lui Indianapolis se afunda cu repeziciune, ducînd cu sine, spre adîncuri, un ciorchine de oameni. Submarinul nu mai avea nici un motiv să rămînă în zona naufragiului: în orice caz, spațiul său extrem de restrîns nu i-ar fi permis să ia la bord mai mult de trei-patru supraviețuitori de pe crucișător. După ce navigă vreo oră în imersiune, I-58 se ridică la suprafață și transmisiile bazei sale din Kure vestea că scufundase un cuirasat din clasa Idaho.

Și în vreme ce submarinul japonez își trimbea victoria, aproape nouă sute de marinari și ofițeri de pe Indianapolis începeau o crîncenă bătălie cu moartea pe întinderile ostile ale Pacificului. Peste cinci sute dintre ei aveau să moară în cursul unei agonii mult mai lungi și mai chinătoare decât cea a crucișătorului.

Dar despre acest ultim act al dramei — cel mai sumbru din toate — acuzarea nu pomena nici un cuvînt.

Duel între avocat și procuror

Imediat ce grefierul termină de citit, avocatul lui Mc Vay, locotenentul Martin Gold-

mount, ceru cuvîntul pentru o declarație preliminară. Goldmount era tînăr — abia împlinise treizeci și doi de ani —, dar se bucura de o excelentă reputație în rîndul juriștilor din Boston, orașul în care își exercitase profesia ca civil. După izbucnirea războiului și încorporarea sa în armată, devenise apărător din oficiu pe lîngă Curtea marțială din San Francisco. La 31 decembrie urma să fie demobilizat, așa că, în conformitate cu uzanțele, n-ar fi trebuit să preia „cazul Indianapolis”, a cărui judecare amenința să se prelungească dincolo de această dată. Dar el solicitase în mod special să i se încredințeze apărarea comandantului, și acesta acceptase cu recunoscîntă.

Goldmount începu prin a remarca un lucru care i se părea deosebit de semnificativ: procurorul militar se limita la două capete de acuzare — un număr mult mai mic decît cel pe care-l prevăzuse presa. Mc Vay era învinuit că: 1) navigase în linie dreaptă, în loc să meargă în zigzag și 2) nu dăduse ordinele necesare pentru părăsirea vasului. De ce se renunțase la celelalte culpe atribuite inițial comandantului?

traamiralul Fletcher, șeful serviciului de navigație în Pacific, de la Amiralitate, avocatul se ridică de pe scaun.

— Din datele pe care le dețineți dumneavoastră, întrebă el, cite vase americane au respectat obligația zigzagului în cursul ultimului an de război?

— Nu știu pe dinafară, răspunse martorul după o scurtă ezitare.

— Nu avem nevoie de cifre exacte, ne sînt suficiente date aproximative. Între 15 august 1944 și 15 august 1945 au traversat Pacificul 627 de nave militare din categoria celor de peste 3000 de tone. Cîte au mers în zigzag? Șase sute?... Nu? Atunci, poate cinci sute?... Nici atît?... Trei sute?

— Nu văd ce rost au asemenea întrebări! Îl întrerupse tăios procurorul. Unde vrea să ajungă stimatul meu oponent?

— Veți vedea imediat. Ca să nu mai punem la încercare răbdarea acuzării, vă rog să ne spuneți, domnule contraamiral: dintre cele 627 de vase, cunoașteți vreunul — unul singur — care să fi străbătut Oceanul Pacific navigînd în zigzag?

Urmă o lungă tăcere. Contraamiralul era vizibil tulburat:

INDIANAPOLIS

Capitanul Thomas Fergusson, unul dintre cei mai temuți procurori militari din Statele Unite, ripostă sec că reținuse capetele de acuzatie esențiale, „suficient de grave pentru o sentință aspră”. Celelalte existau, dar nu mai erau aduse în discuție. Spre surpriza generală, avocatul declară că el le va lua totuși în discuție, ca și cum ar fi figurat în actul de acuzare.

Fură chemați la bară martorii acuzării — în majoritatea lor ofițeri superiori din departamentul Marinei militare sau de la Amiralitate. Ei furnizară o serie de detalii asupra prevederilor regulamentare în legătură atît cu navigația în zigzag prin zonele unde patrulau submarine inamice, cît și cu procedeele de evacuare a unei nave în primejdie. Din răspunsurile pe care le dădură lui Fergusson reieșea limpede că Mc Vay încălcase mai toate aceste prevederi.

627 de nave din 627...

Goldmount nu interveni în dezbateri în timpul cît se perindară la bară primii șase martori ai acuzării. Cînd apărură însă con-

— Știu eu? rosti el într-un tîrziu. Poate... Nu, nu-mi amintesc.

În sală se stîrni rumaare. Procurorul avu aerul că voia să spună ceva, dar pînă la urmă renunță. Goldmount așteptă să se restabilească liniștea, înainte de a continua:

— Așadar, din 627 de vase, nu ne puteți cita nici un nume?

După cîteva lungi secunde de tăcere, contraamiralul răspunse înăbușit:

— Nu... nu pot cita nici un nume...

Avocatul făcu și el o pauză, apoi reluă:
— Vă rog să mă urmăriți cu atenție, domnule contraamiral. Din moment ce nu puteți menționa nici măcar unul singur dintre cele 627 de vase, nu înseamnă asta că nici unul... repet, nici unul nu a navigat în zigzag?

— Ba da, murmură martorul.

— Mai tare, vă rog!

— Da, înseamnă... înseamnă că nici unul nu a navigat în zigzag.

— Vă mulțumesc, domnule contraamiral, spuse Goldmount. Onorată Curte, cred că nu mai are nici un rost să insist. Actul de

Comandantul Hashimoto la bordul lui I-58...

...și venind să depună, ca martor, în fața Curții marțiale

acuzare sustine că, navigând în linia dreaptă, comandantul Mc Vay a comis o gravă abatere de la regulament. În realitate, el a făcut exact ceea ce făceau toți comandanții de nave: a ignorat o prevedere căzută în desuetudine și pe care nimeni nu o mai aplica. Prin urmare, ori îl absolvim de această culpă, ori îi chemăm în fața Curții marțiale pe toți cei 627 de comandanți.

În sală, zgometul deveni atât de puternic, încât președintele izbi cu ciocanul în masă, amenințând pe cei de față cu evacuarea dacă nu vor face liniște. Era prima victorie a avocatului Goldmount.

În zilele următoare, apărarea înregistră succes după succes. Depozițiile martorilor pe care Goldmount îi chemă la bară, ca și documentele cărora el le dădu citire spulberară, una câte una, toate învinuirile aduse comandantului Mc Vay. Dar avocatul nu se mărgini la atât. Cu măiestria unui talentat regizor, el rezervă milioanele de americani — care, prin intermediul presei, urmăreau cu pasiune dezbaterile — cîteva senzaționale lovituri de teatru.

Astfel, Goldmount dezvăluie că radiograma submarinului I-58 fusese captată de posturile de ascultare ale marinei S.U.A., care cunoștea de mult „cheia” codului naval al japonezilor. Numai cu două ore mai târziu, textul transmis de Hashimoto fusese

descifrat și ajunsese pe biroul generalului MacArthur, care se afla în insulele Filipine. Dar nici generalul, nici vreunul dintre membrii statului său major nu avură curiozitatea să verifice dacă radiograma corespundea realității și dacă inamicul scufundase într-adevăr o navă a Statelor Unite. Culmea era că Idaho, cuirasatul pe care Hashimoto credea că-l lovise, se afla și el în largul golfului Leyte, dar nimeni nu se interesă de soarta lui și, cu atât mai puțin, de cea a crucișătorului. Textul descifrat al radiogramei fu îngropat într-un dosar și uitat acolo.

„Moșiile” Pacificului

Nu era o simplă întimplare. Conform regulamentului, Indianapolis navigase tot timpul fără a emite nici un mesaj prin radio, ca să nu-și trădeze poziția. Baza de pe insula Guam anunțase plecarea lui, precum și ruta, data proiectată a sosirii, dar nu pînă la portul de destinație, ci doar pînă la un anumit punct din Oceanul Pacific, stabilit în mod convențional. Ce reprezenta punctul respectiv? Așa cum afla cu stupoare, opinia publică americană, acolo „se termina” Pacificul Central de sub jurisdicția amiralului Nimitz, care își avea cartierul general în arhipelagul Marianelor — și tot acolo „începea” Pacificul de Sud, de sub controlul generalului MacArthur, al cărui stat major se găsea în Filipina. Asemenea unor seniori feudali de

Supraviețuitor de pe Indianapolis, salvat de distrugătorul Register

rang egal, cei doi ofițeri superiori erau extrem de susceptibili în materie de privilegii și nici unul din ei nu admitea vreun amestec din partea celuiilalt pe propriul său domeniu. Din clipa în care atinsese punctul de „frontieră”, **Indianapolis** ieșise, așadar, de sub oblăduirea lui Nimitz, fără a intra însă sub cea a lui MacArthur, căci acesta nu avea cum să ia contact cu crucișătorul, dată fiind întreruperea comunicațiilor prin radio.

Goldmount demonștră cu numeroase exemple că întârzieri — ajungând pînă la cîteva zile — ale vaselor care circulau între cele două „feude” nu pusese în stare de alarmă porturile de destinație și nu dăduseră loc la nici o cercetare asupra cauzelor posibile ale nerespectării orarului. Abia după scufundarea lui **Indianapolis** această anomalie a fost înlăturată. Dacă însă amiralul Spruance s-ar fi imbarcat pe bordul crucișătorului, respectul cuvenit gradului său ar fi obligat statul major al lui MacArthur să se sesizeze din vreme de întârzierea navei.

Verdictul

Avocatul se opri îndelung nu numai asupra naufragiului propriu-zis, ci și asupra zilelor imediat următoare scufundării. El dovedi, grație martorilor aduși la bară, că Mc. Vay dăduse la timp ordinul de evacuare. În lipsa instalației de interfonie, dis-

trusă de explozia celei de-a doua torpile, comandantul încercase să organizeze un lanț de oameni care să transmită ordinul, dar tentativa sa dădu greș, deoarece mulți dintre marinarii folosiți ca verigi de legătură nu-și putuseră ține echilibrul pe puntea din ce în ce mai înclinată și căzuseră în mare.

În noaptea de 29 spre 30 iulie, la capătul celor zece minute de agonie a crucișătorului, peste nouă sute de membri ai echipajului erau încă în viață. Printre ei se afla și comandantul, smuls cu forța de postul său de către ofițerul secund ajutat de doi marinari. Un avion american, care trecea întîmplător pe acolo, zări rachetele luminoase lansate de naufragiați în chip de S.O.S. Dar raportul pilotului se rătăci într-un alt dosar de la cartierul general al lui MacArthur, unde nimeni nu-i acordă nici o atenție.

În după-amiaza zilei de 30 iulie, alte două avioane zburară deasupra locului unde supraviețuitorii se zbăteau în valuri, dar, din cauza altitudinii mari pe care o aveau, piloții nu remarcară nimic neobișnuit. Același lucru se petrecu cu încă două avioane, în zilele de 31 iulie și 1 august. Abia la 2 august, pe la amiază, locotenentul W. Gwinn, la bordul unui aparat de recunoaștere, zări petele de petrol de pe suprafața apei și, crezînd că era vorba de un submarin nipon avariat, cobori la 400 m, de unde îi văzu pe naufragiați.

Operația de salvare începu imediat, prin alertarea tuturor navelor din apropierea punctului unde se produsese dezastrul. Dar pentru mulți dintre membrii echipajului era prea tîrziu: dacă scufundarea lui **Indianapolis** făcuse aproximativ 300 de victime, peste 500 de oameni pieriseră în următoarele două zile și jumătate.

Ultimul martor citat de Goldmount fu căpitanul Hashimoto, adus special din Japonia. El declară în mod categoric că torpilarea crucișătorului nu ar fi putut fi împiedicată de navigarea în zigzag, dată fiind distanța foarte mică dintre submarinul său și **Indianapolis** în momentul atacului. Depoziția sa fu primită cu aplauze: opinia publică era definitiv cîștigată de partea lui Mc Vay.

Curtea marțială se simți totuși obligată să pronunțe un verdict prin care se aducea comandantului... o mustrare. Dar și această pedeapsă fu anulată peste trei luni. Se clasa astfel un caz care ar fi făcut cîndva să se vorbească de încă o regretabilă eroare judiciară, din păcate formulă de atîtea ori prezentă în istoria militară.

(Sfirșit)

tlul complet al documentului este următorul: „Socoteala pe luna Iunie, Iulie și August 1848, pentru onoratul Guvern al României, din partea lui C.A. Rosetti et Winterhalder”.

Avem în față, după **Ms. rom. 3 880, f. 109 r.-105 v.** din Biblioteca Academiei R.S.R., decontul lui C.A. Rosetti și al lui Winterhalder, concesiarii **Monitorului Român** și ai publicațiilor ad-hoc prin care organele centrale ale revoluției din Țara Românească și-au comunicat prin tipar în popor dispozițiile, începând de la 9 iunie (**Proclamația de la Islaz**) și până în septembrie 1848, când corpul expediționar turcesc, comandat de Omer Pașa, a înăbușit revoluția burghezo-democrată munteană. Socotelile se sfârșesc cu o serie de cheltuieli privind costul expedierii scrisorilor de notificare a biruinței din iunie 1848 către Alphonse de Lamartine, Edgar Quinet, către membrii guvernului revoluționar francez.

Între alte elemente interesante pe care ni le oferă documentul, amintim adresele către „M. S. Imperatul Rusiei”, în română și franceză, și către sultan; „Proiectu pentru gardia națională”; hotărârea „Gardia națională pentru restituția pusilor” și, imediat apoi, anunțul contramăsurii: „Gardia națională a nu slobozi armele”. O tipăritură privește „întimplările de la 19 iunie”, alta aduce comunicări „din partea Comisii pentru liberarea robilor”. În sfârșit, în legătură cu problema țărănească, în dreptul zilei de 6 august 1848 este înregistrat un anunț „pentru deschiderea seantei deputaților săteni și proprietari la 7 august”.

Nu lipsesc — specificate la 12 august 1848 — nici procurările, desigur prin librăria lui C. A. Rosetti și E. Winterhalder, a trei lucrări care criticaseră documentat regimul feudal din Principatele dunărene: Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et Valachie, Paris, 1839*, Jean Vaillant, *La Roumanie*, Tom. I-III, Paris, 1844, și un extras din *Revue des Deux-Mondes*, de observat că esența a două din acestea și persoana profesorului Jean Vaillant făcuseră obiectul acuzării în procesul conspirației republicane a lui Mitică Filipescu din 1839.

Specificările retipăririi unor numere din **Monitorul Român** și din tirajul proclamațiilor „care s-au făcut maculatură din pricina schimbărilor”, „tipărite de 3 ori pentru schimbări” ș.a. dovedesc necesitatea unor reveniri în încredințarea multor funcții administrative și chiar a contramăsurilor aparatului central, fapt ce nu surprinde, în precipitarea evenimentelor din cele trei luni ale regimului „rebelist”, la un guvern lipsit de omogenitate operativă și în care numărul adversarilor revoluției copleșea ramura radicală repre-

zentată de N. Bălcescu, Ștefan Golescu, Gheorghe Magheru, Alexandru-Albu și Alexandru-Arăpila Golescu, Ion Ionescu de la Brad.

Ministrul revoluționar Ion Voinescu II raporta la 21 iunie că „DD. C. A. Rosetti și Winterhalder au înfățișat Secretariatului socoteala de publicațiile ce au tipărit pentru trebuința Statului” rugând a se da dispoziție departamentului finanțelor pentru plata lucrărilor, în speță:

4 000 exemplare din Instiintzări din partea Șefului Politzii pe o jumătate de coală

tipariul 97,20
chârtia 112

209 piastri,
20 parale

6 000 exemplare din Publicație de guvernul vremelnice pe o jumătate coală, cu schimbare de 2 ori

tipariul 130
chârtia 160

290 piastri

6 000 exemplare din Proclamații (de la Islaz) placat,

tipariul 195
chârtia 1 100

1 295 piastri

TOTAL : 1 794 piastri, 20 parale

ceea ce obținut aprobarea prin ordin în rezoluție.

Publicațiile oficiale ale guvernului, tipărite pe hîrtie albastră cu literă grăunțoasă, au avut destinația să fie lipite pe stilpi și pe ușile isprăvnicilor, primărilor și școlilor, aducînd la cunoștință obștească dispozițiile guvernului, pînă în cele mai îndepărtate cîtune din Țara Românească.

În regimul caimacamului Const. Cantacuzino de după 13 septembrie 1848 și al prințului B. Știrbei, autoritățile reacționare au cerut prin ordine speciale ca publicațiile guvernului provizoriu să fie adunate, opasite și înaintate ministerului din lăuntru, iar colportorii lor să fie deferiți fără întîrziere și sub stare de arest instanțelor. Mare lucru nu s-a adunat atunci, întrucît partizanii revoluției au dosit aceste materiale și le-au păstrat, așa cum ne dovedește numărul impresionant al proclamațiilor revoluționare de la 1848 ce se păstrează pînă azi în colecțiile muzeelor și pe la particulari.

„Socoteala” prezentată mai sus constituie, credem, un valoros document istoric sigur legat de agitația și pătrunderea în masă a principiilor și actelor revoluției de la 1848.

ÎN ACELE ZILE PE FRONTURILE GAETEI ȘI MESSINEI

Ofițeri români
participanți la lupta
de unificare a Italiei

TEODOR POPESCU

În 1870, unificarea Italiei era practic încheiată. Momentul a fost precedat de o perioadă de profunde frământări revoluționare, de ani de înfruntare dramatică între partizanii unității și forțele retrograde.

Pe malul Danubiului, un popor înrudit prin sînge și prin limbă cu italienii urmărea cu emoție și simpatie pentru cauza unității evenimentele din peninsulă. Exemplul italian era pentru poporul român un imbold în realizarea năzuințelor sale de unitate statală. Parțial, acestea se realizaseră la 24 ianuarie 1859, prin dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza.

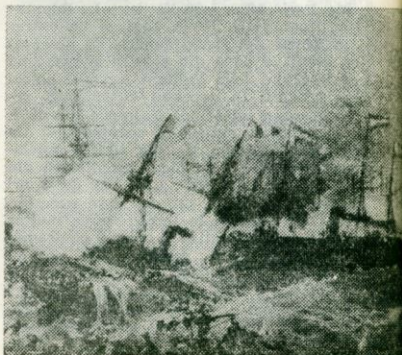
Simpatia poporului nostru pentru forțele progresiste italiene s-a manifestat și prin trimiterea unei misiuni militare care să le sprijine în luptă. Misiunea, alcătuită din opt ofițeri, căpitani Dunca*, Cernovodeanu și Holban, locotenentii Angelescu și Algiu și sublocotenentii Dimitrescu, Paleologu și Crupenschi, a părăsit Bucureștiul la mijlocul lunii octombrie 1860. Ea a sosit la Torino la 31 octombrie/12 noiembrie. De aici a fost trimisă la Neapole, — unde se afla generalul Manfredo Fonti, șeful Statului Major al armatei italiene, mai tîrziu ministrul de război al Italiei — cu recomandarea guvernului piemontez de a participa la asediul Gaetei. Între puternicele fortificații ale Gaetei își găsise

adăpost ultimul rege al Regatului celor două Sicilii, Francisc al II-lea de Bourbon, care voia să împiedice, cu cîteva mii de ostași, voința de libertate și de unitate a poporului italian.

Ajunși pe cîmpul de luptă, ofițerii români, luați la început drept francezi, au făcut, prin faptele lor de arme, ca numele Principatelor dunărene și al domnitorului Cuza să devină și mai cunoscute opiniei publice italiene. Curajul și vitejia lor au fost remarcate și apreciate de guvernul italian care, la 1 aprilie 1861, decora pe locotenentii Angelescu și Algiu cu ordinul militar al Savoiei, în grad de cavaler. În calitate de ministru de război al Italiei, generalul Fonti aprecia — în scrisoarea adresată generalului Florescu — faptele de arme ale celor doi ofițeri români „...în urma multor elogiuri ce E.S. generalul Cialdini și dl. locotenent general Menabrea au făcut despre dl. locotenent de stat major general George Angelescu și lt. de artilerie Algiu cu ocazia serviciilor care aceștia din urmă au adus la împresurarea Gaetei și Messinei, maiestatea sa regele Victor Emmanuel, după propunerea ce am avut onoarea a-i face la 1-iul acestei luni, i-a numit pe amîndoi cavaleri ai Ordinului militar al Savoiei.

Sînt convins că, pe baza înțelegerii cordiale ce există între națiunile noastre, veți dobîndi lesne aprobarea alteței sale prin-

Episod militar dramatic din lupta pentru unificarea Italiei: bătălia navală de la Lissa, din 20 iulie 1866, între flotele italiană și austriacă

* Este vorba de Iuliu Dunca, viitor general în armata română.

ei pe stăpînitor, augustul vostru suveran, pentru că acești doi ofițeri s-au poartat cu semnele Ordinului Savoiei, care este o dreaptă răsplătă și un onorabil suvenir pentru serviciile ce au adus și bravura ce au arătat...”

La înăpoierea din Italia, la sfîrșitul lunii aprilie 1861, locotenentii Angelescu și Algiu au fost primiți sîrbătorește. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza le-a acordat dreptul de a purta distincțiile italiene. Ziarul „Românul” scria, cu ocazia sosirii celor doi tineri, următoarele rînduri: „Ofițerii ieșiți din școala militară au serbat printr-un banchet întoarcerea locotenentilor Angelescu și Algiu, amîndoi vechi elevi ai școlii militare. Camarazii lor voiau a le exprima a lor recunoștință pentru conduita demnă ce au arătat și prin care au făcut cea mai mare onoare școlii din care au ieșit, precum și întregului corp ofițeresc”.

Ceilalți membri ai misiunii române care au rămas în Italia pînă la sfîrșitul operațiilor militare, s-au bucurat, de asemenea, de aprecierile comandanților și ale guvernului italian. În 1865, acesta a conferit maiorilor Cernovodeanu și Dunca, căpitanului Holban și locotenenților Dimitrescu și Crupenschi (între timp, ofițerii români fuseseră înaintați în grad) „Medalia comemorativă a războiului Italiei din 1860-1861”.

„NU VOM RĂMÎNE STRĂINI DE CEEA CE SE PETRECE ÎN EUROPA”

Consulul Belgiei
despre o ședință a
Parlamentului român

SANDA RACOVICANU

Și după unificarea Italiei, evenimentele din peninsula au fost urmărite cu interes și adevărate de opinia publică din țara

noastră. Actele menite să consolideze unitatea națională înfăptuite pînă în 1870 căpătau în rîndul poporului nostru valoarea de simbol pentru realizarea propriilor sale aspirații.

În 1871, Parlamentul italian a hotărît mutarea capitalei țării de la Florența la Roma. România a salutat cu viu entuziasm acest act menit să întărească cu ceririle poporului italian. În Parlamentul român, la ședința din 29 ianuarie, prin discursuri înflăcărâte, s-a trecut în revistă frămîntata istorie a Italiei.

În documentele vremii, această manifestare de adevărată și puternică entuziasm a fost consemnată și de unii diplomați acreditați în țara noastră. Consulul Belgiei în România, Bartholeyn de Fosselaere, transmitea ministrului său de la Bruxelles, extrase din ședința Parlamentului român:

București, 4/16 februarie 1871

„Domnule baron”

Într-una din ultimele ședințe, Camera de deputați a adoptat o propunere referitoare la numirea unei comisii însărcinate cu elaborarea unei adrese de felicitare pentru Camera deputaților și Senatul din Italia, cu prilejul votului prin care se transferă la Roma capitala regatului.

Vă trimit, domnule Baron, în acest plic un extras din „Journal de Bucarest”, care reproduce această ședință. [...]

În ședința din 29 ianuarie, dl. C. Chițu, lînd cuvîntul, s-a exprimat cu aceste cuvinte: „În vreme ce două mari națiuni se distrug una pe alta într-un război crud și inuman, un alt stat din Europa realizează una din dorințele cele mai fierbinți. Italia recîștigă Roma drept capitală, asigurînd astfel unitatea națională. De cîteva zile, Camera și Senatul Italiei au votat transferul capitalei la Roma (aplauze). În acest moment, drapelul italian flutură pe Capitoliu [...] Acest fapt este de cea mai mare importanță din punct de vedere parlamentar. De cîte lupte a fost nevoie, de cîte sacrificii pentru a se umple abisul săpat în sînul națiunii de ignoranță și întrîg, printr-un sistem de despotism orb.

1 Baronul d'Anethan, ministrul de externe al Belgiei.

Visul lui Garibaldi și al partizanilor unității de stat a peninsulei a fost împlinit...

...nu însă fără ajutorul diplomației abile a conțelui de Cavour: Roma a devenit capitala Italiei

Putem repeta astăzi versul lui Virgiliu — «Tantae molis erat romanam condere gentem»². Colonia de pe malul Dunării a divinului Traian nu poate să nu se bucure de ceea ce se petrece în Italia. Datoria noastră este, în acest moment, de a invita guvernul nostru să felicite camerele și guvernul italian care îndeplinesc un act atât de mare (aplauze) [...]

DL. Nicolae Ionescu a adăugat că [...] proclamarea Romei drept capitală a Italiei este pentru noi de bun augur.

Transferul capitalei, votat de Senatul italian cu majoritatea de 94 de voturi contra 36, este un nou sacrificiu. Cea care se sacrifică este Florența și ea face acest sacrificiu în interesul unității Italiei. Aceasta ne amintește de unirea noastră, unirea Munteniei cu Moldova, care era necesară unității românești în valea Dunării [...]

Nu vom rămâne străini de ceea ce se petrece în Europa. Vom dovedi lumii că știm să ne guvernăm singuri (aplauze), că am moștenit virtuți de la strămoșii noștri, în sfârșit că avem o viață proprie pe care o trăim (vii aplauze). Vom do-

vedi că nu am uitat marile idei, că știm să respectăm drepturile tuturor. Italia nu a uitat aceste lucruri și iată de ce ea se ridică astăzi: măreață și frumoasă. În 1856, Italia ne-a ajutat. Astăzi noi îi vom aduce omagiile noastre, îi vom dovedi că avem aceeași comunitate de idei [...]

Este o cauză națională și patriotică și oportună de a arăta că inimile noastre bat văzînd drapelul Romei fluturînd pe zidurile Quirinalului; pentru că este dovada că o comunitate de idei și de viață se va stabili între ea și noi [...]. Mă asociez deci propunerii domnului Chițu și sînt de părere să se numească o comisie însărcinată cu elaborarea unei adrese de felicitare pentru Camera deputaților și Senatul Italiei, pentru votul care transferă la Roma capitala regatului. Doresc, de asemenea, ca, cu prilejul întrunirii Parlamentului italian la Roma, să se trimită o delegație a acestei Camere pentru a saluta Columna Traiană de la picioarele Capitoliului [...]

Domnul președinte George Costaforu declară că este gata să participe la toate lucrările referitoare la această chestiune și că se asociază urărilor Camerei³.

² „Atît de grea a fost întemeierea gîntei romane”.

³ Microfilme Belgia, rola 69/4, vol. IV, pp. 94-96, orig. și copie lb. franceză.

140 de zile
de nopți

GANGSTERII LEGIONARI LA PUTERE: JAFUL LA ORDINEA ZILEI

AL. GH. SAVU

Ne-am ocupat, în numărul precedent, în treacăt, de activitatea Gărzii de fier, pentru că, în fond, ea nu a deținut rolul prim în timpul loviturii de stat din 4-6 septembrie 1940, iar după includerea legionarilor în guvern, la 14 septembrie (inclușure realizată, de asemenea, sub influența nemijlocită a reprezentanților Reichului, care urmăriseră, pe de o parte, să creeze un suport politic și social noului regim, iar pe de altă parte să-l ancoreze mai trainic pe generalul Antonescu la remorca Berlinului, fixându-l într-o „plasă de siguranță”) — Garda de fier nu a acționat ca un partid de guvernământ responsabil pentru activitatea statului, ci ca o forță anarhică semiguvernamentală, călăuzită de un tel obsedant: acapararea cit mai grabnică a întregii puteri. În ce scop? Și prin ce mijloace? A răspunde la aceste întrebări înseamnă a descifra, în mare măsură, sensul real al conflictului dintre generalul Ion Antonescu și Horia Sima, al degenerării acestui conflict într-o încălțare singeroasă și al deznădămintului care, în epoca aceea, a părut multora neașteptat: falimentul mișcării legionare și excluderea ei de la putere.

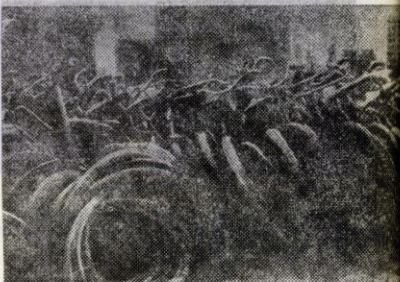
Închegată în 13 ani de opoziție ca o grupare teroristă și o agentură în slujba unui stat străin, Garda de fier s-a dovedit, după 6 septembrie, incapabilă să-și reprofileze structura și activitatea potrivit noului conjunctur. Astfel, deși prin decretul nr. 3151 din 14 septembrie, ea devenise nu numai singura grupare politică admisă legal, ci și participantă la exercitarea puterii, legionarii nu continuă să acorde prioritate metodelor teroriste. Horia Sima și ceilalți șefi ai Gărzii, deși auzi să monopolizeze întreaga putere, nu au schițat în nici un fel, fie și ca intenție, vreun in-

Jefuirea averii statului și depozitarea silnică a cetățenilor de bunurile lor era o indeletnicire preferată a hulanilor gardiști. În depozitele legionarilor se îngrămădeau cantități imense de bunuri jefuite

terea pentru elaborarea unui program de guvernare în vederea dezlegării gravelor probleme economice și politice care frământau societatea românească în vremea aceea. Propaganda legionară a continuat să se hrănească și să-și hrănească prozelții pe canavaua recilor șiogăne despre schelete și, mai mult, despre pedepsirea apocaliptică a răpitorilor și a necredincioșilor și, în general, a tuturor acelor care nu purtau cămășă verde.

Această nu, înseamnă că, după 6 septembrie, stilul de acțiune al Gărzii de fier nu a suferit anumite modificări. Simtindu-se ferit de oricare pedeapsă, folosind ca acoperire pozițiile deținute în guvern și în aparatul de stat, confind, mai presus de toate, pe ocrotirea Reichului nazist, Garda a extins teroarea la scara întregii țări și a trecut de la asasinatul individual la masacre.

CRUZIME LAȘĂ FAȚA DE VICTIMELE LIPSITE DE APĂRARE

În cele patru luni și jumătate cît a dăruit regimul antonescian-legionar, Garda de fier a acționat ca o bandă organizată în vederea îmbogățirii frauduloase a membrilor săi, prin jefuirea avutului statului și prin depedarea silnică a altor cetățeni de proprietățile lor. Proporițiile abuzurilor și ilegalităților săvîrșite

de legionari pot fi deduse cu aproximație din
numărările documente existente în arhive. Nu
poți, în fața probelor indiscutabile și zgudui-
toare, să nu asociezi în minte Garda de fier
cu organizațiile de gangsteri sau cu „familie”
mafioase: aceeași lipsă de scrupule în alegerea
metodelor utilizate; aceeași sfidare a legilor
și a normelor etice; și aceeași cruzime față
față de victimele lipsite de apărare.

Firele duceau spre

ION SPĂLĂȚELU
doctor în istorie

Încă de la apariția sa, Garda de fier a fost folosită de cercurile naziste drept agentură a lor în România.

Siugarnia, gardistilor fata de Germania hitlerista si Italia fascista a imbracat, nu o data, forme monstruoase. Este semnificativa declaratia lui Ion Zeligner alias Zelea Codreanu, total „sefului Garzii”, care va ramine una din cele mai sinistre marturii ale mentalitatii de tradorii al interesei nationale, caracteristici pentru legionari. „Sint att de convins ca att Fhrerul Adolf Hitler, cit si Ducele Benito Mussolini merg pe cale planului dumnezeiesc, inefit as pre-

fera — dacă ar fi cazul — să se prăbușească neamul nostru deodată cu Axa".

C. Z. Codreanu își
descoperă idolul

● Toamna anului 1922, Corneliu Zelea Codreanu pleacă în Germania, chipurile pentru a-și continua „pregătirea intelectuală”. A început acolo studiul superioare de comerț în scopuri făcș mercantile, așa cum el însuși le descrie cu lux de amănunte: „...m-am hotărât să mă apuc de comerț. Îmi trebuia un capital foarte

mic, pentru ca să procur produse alimentare din provincie pe care apoi să le aduc și să le revind la Berlin, la restaurante". Asemenea „studii” nu i-au dat, desigur, posibilitatea să obțină diploma de licență.

Un raport al Serviciului special de siguranță din Iași, din 17 noiembrie 1922, consemna că C. Z. Codreanu „urmărește și studiază de aproape mișcarea naționalistă de acolo [de la Berlin — n. r.], ținând strânsă legătură, prin corespondență, cu toate mișcările naționaliste din Germania”. Încă din timpul acestor călătorii au început deci lega-

Una dintre căile frecvent folosite de gardiști pentru însușirea ilicită de bunuri a fost aceea a vânzărilor silite. „Milioanele pentru obținerea semnăturii „vânzătorului” — se spune într-un document al vremii — erau cit se poate de expeditiv și eficiente: intimidarea cu revolverul, bătăile, închisoare și alte forme ale teroarei; proprietarul vechi era întotdeauna „convins” că este mai bine să aleagă „vânzarea”, decât o altă armare”. Până la rebeliunea din ianuarie 1941 au fost încheiate asemenea acte pentru bunuri în valoare reală de 1018 624 911 de lei, din care s-au achitat efectiv numai 52 176 763 de lei.

Mult mai numeroase au fost cazurile de „re-chiziționări” forțate, pe care legionarii le-au efectuat fără să se mai obosească să caute forme de acoperire legală, după principiul jefuiturilor dintotdeauna: banii sau viața! Mii de locuințe au fost călcate ziua-n amiaza mare sau în puterea nopții de echipe gardiste; familiile, cu pistolul în piept, primeau îngrozite și deznădăjduite cum avuții lor erau încărcate în camioanele cămășilor verzi și transportat — ca să utilizăm o expresie frecventă în reclamațiile făcute ulterior — „într-o direcție necunoscută”. În afara banilor și acțiunilor, legionarii au jefuit, fără alegere, aparate de radio, obiecte de îmbrăcăminte, mobilă, veselă, tacâmuri, jucării, tablouri — adică tot ceea ce putea fi luat, încărcat și transportat.

Atacurile „la drumul mare” au devenit, de asemenea, scene obișnuite în „statul național-legionar”: călători jefuiți, automobile „răpite” pe drumurile publice sau pe străzile orașelor, țărani „vâmuți” la țiguri și piețe. Mulți cetățeni au fost bătuți pentru creștii cu cuțitele sau asasinați pentru vina de a fi încercat să-și salveze avuții.

Documentele dovedesc că nu borsele și alte elemente pătrunse „întimplător” în Gardă, ci în primul rând legionarii „autentici”, vechii membri ai acestei grupări, au fost organizatorii și, în același timp, principalii profitori ai valului de jafuri și abuzuri abătut asupra țării, deoarece ei acaparaseră posturile de comandă în aparatul de stat (prefecți, pretori, primari, cheștii de poliție etc.) și în diverse organisme ale legiunii („Ajutorul legionar”, „Spărgătorii de fronturi”, „Poliția legionară” și altele). La Ilie Stînga, cheștor de poliție, care nu era un neofit, s-au găsit „agonisite” în cel mai autentic „spirit legionar” sume considerabile, care, dat fiind diversitatea monedelor și bancnotelor, ar fi trezit invidia oricărui numismat: 1 901 064 de lei în bancnote românești,

92 300 de franci francezi în bancnote și 6 000 de franci francezi în aur, 1 415 dolari, 1 515 lire sterline, 3 490 de dinari iugoslavi, precum și monede ale altor state: franci elvețieni, leva bulgărești, lire italienești, pengő ungurești etc. După cum nu erau novici în mișcare legionarii deveniți, peste noapte, stăpîni ai fabricilor „Le-tea”, „Scăleni” și altele. Nu este mai puțin adevărat, însă, că după 6 septembrie s-a produs un proces rapid de fuziune a Gărzii cu lumea interlopă sau, mai exact spus, de absorbire a lumii interlope de către mișcarea legionară: acest fenomen ar merita, cîndva, o analiză mai detaliată.

Arghifrofilia principalilor șefi ai Gărzii de fier, în frunte cu Horia Sima, nu putea fi satisfăcută însă prin jafuri și abuzuri mărunte. Intenționând să acapareze pozițiile economice care ar fi rămas disponibile după satisfacerea apetitului monopolurilor naziste, conducerea mișcării legionare a încercat, în mai multe rânduri, să obțină de la Ion Antonescu departamentele economice. Acesta a fost mobilul de bază al scrisorilor adresate de Horia Sima generalului, la 16 și 28 octombrie 1940.

Acțiunile banditești ale Gărzii de fier au constituit un ferment anarhizant al vieții economice. Nesiguranța și teama generală în privința evoluției evenimentelor s-au tradus în stagnarea producției și a investițiilor, în doborîrea mărfurilor și a capitalurilor, în dezorganizarea activității întreprinderilor, în transferul masiv de valori peste graniță.

centrala nazistă

turle viitorului lider al legionarilor cu cercurile germane de extremă dreapta. Cu acest prilej — va scrie mai târziu Otto Liess în „Nationalsozialistisches Monatsheft” — Codreanu află pentru prima dată de Adolf Hitler. Nazismul îi va capta pentru totdeauna, punîndu-și o amprentă de neșters asupra formației lui spirituale și politice.

Cititorii domnului de a cunoaște mai pe larg rolul nefast al mișcării legionare vor avea prilejul să găsească în curînd în librăria lucrarea Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist, de dr. Mihai Fătu și dr. Ion Spălațelu, lucrare în curs de apariție la Editura Politică.

Procurîndu-și un pistol, merit să-î găsim loc de crez în viața politică, C. Z. Codreanu pornea de la „maximă” pe care tot el o enunțase solemn astfel: „Cel ce n-are sabie, să-și vîndă haina și să-și cumpere”. În același spirit acțiunea emisarii săi trimiși în Germania, care studiau asiduă, la fața locului, stilul hitleristilor. Unul dintre aceștia, T. Zotta, îi scria, la 9 octombrie 1924, din Berlin, sefului său că nazisții „lucrează pentru dezrobirea (!) lor cu forțe herculiene”. Cum majoritatea studenților români de la Berlin erau ostili hitlerismului, el, Zotta, intrase în conflict cu mulți. Codreanu putea fi însă liniștit, căci, dacă se va naște puțin scandal, „bifa [...] să trăiască, ea mă

va scoate din toate încercăturile”.

Gardiștii cultrau sovînismul feroce; totodată ei se ridicau împotriva tuturor celor cu vederi democratice, progresiste, animați de spiritul dreptății și libertății, al demnității și omeniei. Toți aceștia erau încadrați în categoria „oamenilor răi”. „Buni” erau numai cei înregimentați în Gardă. Într-un articol scris în anul 1930, unde elogia primele succese obținute de nazisți în alegeri („Victoria lui Adolf Hitler este o biruință pentru întreaga rasă arică”), C. Z. Codreanu enunța implicațiile acestei împărțiri, proclamînd mistuirea sa astfel: „să dau dreptate celor buni și moarte celor răi”.

tie populară din cartierul Obor. În piețele publice din diferite localități, ca Azuga, Hirsova și multe altele, s-au înființat „ștîlpi ai infamiei”, de care au fost înălțuite și chinute persoane care încureau cine știe ce socoteli ale vreunui satrap gardist local. Au fost cazuri cînd, sub privirile înspăimîntate ale populației, legionarii au adus cu forța copii de școală și i-au silit să scuie și să bată cu bulgări de zăpadă pe propriii dascăli sau rude apropiate, care se zbăteau între viață și moarte la „ștîlpii infamiei”.

Neavînd nimic comun cu poporul român, care o detesta și vedea în ea o agentură străină, Garda de fier a recurs la teroare ca unic mijloc prin care spera să-și atingă țelurile economice și să monopolizeze puterea în stat.

DRUMUL SALVARII: UNIREA FORTELOR PATRIOTICE

În plin dezmăț legionar s-a văzut din ce în ce mai limpede că în poporul român existau forțe sociale și politice hotărîte să acționeze, cu prețul oricăror jertfe, împotriva ocupanților hitleristi și a agenților lor. Forțe care, punînd mai presus de orice interesele patriei, au dat în acele zile de cosmar, cînd spaima și panica luseră proporții, o ripostă curajoasă bandelor de asasin.

Pildă minunată de abnegație și de eroism au oferit comunități, asupra cărora se abătuseră în primul rînd valul terorii legionare. În pofida măsurilor represive crunte adoptate de autorități și de poliția legionară, organizațiile P.C.R. au continuat să activeze și să mobilizeze masele muncitoare. Comunități nu pregetau să răspîndescă zeci de manifeste și apeluri care chemau masele largi să-și strîngă rîndurile și să acționeze ferm împotriva fasciștilor. „La luptă împotriva guvernului foamei, mizeriei și terorii, împotriva armatelor străine de ocupație! — se spunea într-un manifest editat în noiembrie 1940 de Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. — Jos Antonescu și Garda de fier! Afară cu armata germană de ocupație!” La rîndul său, Comitetul regional dobrogeean al P.C.R. adresa în aceeași perioadă un apel patetic la unirea maselor populare: „Formați comitete de acțiune pe fabrici, întreprinderi, ateliere și în cartiere pentru pregătirea luptei voastre. Faceți greve! Faceți de-

monstrații de stradă și cereți hotărît drepturile voastre, dacă vreți să nu pieriți de foame și batjocoriri. Uniți-vă! Unirea face puterea! Formați comitete de autoapărare contra terorii fasciste a Gărzii de fier. Jos dictatura militară-gardistă a lui Antonescu-Sima! Lozinci și îndemnuri la rezistență similare cuprîndea manifestul lansat de Comitetul local din București al P.C.R. la scurt timp după asasinarea comise de legionari la Jilava, Snagov și Strejnic: „Toți adversarii reginului sînt suprimați. Asasinarea lui Iorga și Madgearu, măcelul de la Jilava înfiorară sufletele pașnice ale populației muncitoare [...] Uniți în jurul steagului de luptă revoluționară a partidului comunist, să sfărîmăm lanțurile, să alungăm călăii, sluganii cu Axă și cruzi cu poporul muncitor [...]”

Deși au avut loc numeroase descinderi polițienești și arestări, în această perioadă autoritățile nu au reușit să descopere nici una dintre tipografiile ilegale ale partidului comunist; cei arestați — mulți membri ai Uniunii Tineretului Comunist — au suportat cu stoicism schingiurile sălbătice, fără să divulge secretul de partid. La Galați, de pildă, Siguranța a raportat, în două rînduri, că prin arestările efectuate a pus capăt răspîndirii de manifeste; dar de fiecare dată după arestări au apărut din nou manifeste, etichete și fluturări în întreprin-

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cotă A XXI-29, inv. 1 626.

² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 5, dosarul 890, fila 266.

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, dosarul 232, fila 23.

non, și e singura care mi s-a pus. Am primit-o”.

Condiția i-o pusese Nicolae Titulescu, dar și convingerile sale potrivnice legionarilor, conturate cu ani în urmă. Despre această condiție „sine qua non” cu siguranță că au aflat, prin serviciile lor de spionaj, și conducătorii hitleristi de la Berlin, iar Codreanu era feliicitat de aceștia „pentru gîndul clar privind trădătorul”, adică pentru hotărîrea luată de gardisti de a-l suprima pe Duca. A urmat o rafală de gloanțe pe peronul gării Sinaia...

Coloana a V-a

● Încă din anul 1932, elementele de extremă dreaptă din România au stabilit legături cu grupările hitleriste ale minorităților germane din țara noastră, reunite în organizația „Volksge-meinschaft”, finanțată și condusă direct de

Berlin. Însuși Hitler a primit în audiență pe conducătorii acestei organizații, dîndu-le instrucțiuni cum să-și desfășoare activitatea. Între „Volksge-meinschaft” și organizațiile conduse de C. Z. Codreanu și A. C. Cuza a intervenit o înțelegere, menită să faciliteze propagarea ideologiei naziste și a intereselor Germaniei hitleriste în România. Garda de fier a cultivat cu sîrămintă, în cursul celui de al patrulea deceniu, legăturile și cu o serie de alte organizații hitleriste care reuneau pe cetățenii români de naționalitate germană din România.

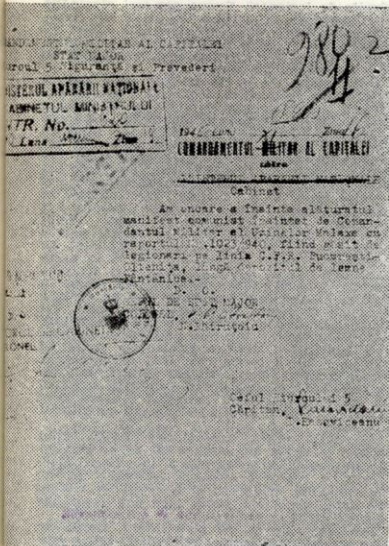
Potrivit politicii promovate de cel de-al III-lea Reich față de minoritățile germane din țările Europei, acestora le revenea sarcina de „a-și exercita influența pe terenul economic, în mod favorabil Germaniei”, așa cum rezultă dintr-un document de arhivă. Toți cei care nu se supuneau acestor îndă-

torii erau considerați trădători de neam și expuși la severe sancțiuni personale.

Mobilul principal al interesului și preocupărilor manifestate din partea hitleristilor față de organizațiile fasciste din țara noastră l-a constituit crearea unei coloane a V-a care să acționeze ca un grup de șoc conform indicațiilor celui de-al III-lea Reich.

Căpeteniile naziste Alfred Rosenberg, Rudolf Hess, Heinrich Himmler și Reinhard Heydrich, au întocmit, la scurt timp după preluarea puterii în Germania, un plan amănunțit pentru desfășurarea de acțiuni prohitleriste în România. Rolul principal în realizarea acestuia era rezervat Gărzii de fier, legionarii putînd fi folosiți atît pentru acțiunile teroriste, cît și ca agențuri de spionaj.

Inconvenientul consta în faptul că fascismul nu se bucura de popularitate în Româ-

deri, instituții sau pe zidurile imobilelor din localitate⁴.

Sub conducerea comuniștilor, în diferite centre s-au desfășurat acțiuni de masă făcîse împotriva regimului antonescian-legionar care demonstau, pe de o parte, intensificarea mișcării de rezistență, iar, pe de altă parte, accentuarea tendințelor spre unitate în rândurile forțelor potrivnice fascismului și hitlerismului. Amin-

tim, în acest sens, manifestația populară din cartierul Vitan care, prin desfășurare și obiective, prin ciocnirile produse între participanți și bandele de legionari, a constituit un fel de reeditare a manifestației din cartierul Obor⁵. Totodată, pentru a zădărnici tentativele legionarilor de a desfilența breslele, sub pretextul că acestea contraveneau, chipurile, intereselor salariaților, comuniștii au inițiat în diferite întreprinderi adunări de masă sub semnul apărării dreptului de organizare profesională. Astfel, la uzinele Reșița s-a organizat un referendum original, muncitorii pronunțîndu-se, prin semnături puse pe liste speciale, dacă dorește sau nu continuarea activității breslelor. Cu toată teroarea care domnea în uzine, 80% dintre muncitori au votat „pentru”. Comentînd acest rezultat, organele polițienesti din Lujoi raportau Direcției generale a Siguranței: „Se poate vedea deci clar că breslele muncitorilor [...] au fost și sînt focarul de propagandă comunistă printre muncitori și, deci, din punct de vedere al siguranței interne sîntem de părere ca aceste bresle să fie desființate cît mai neîntîrziat”. „Problema comunistă” a revenit, ca un leitmotiv, în multe ședințe ale guvernului, iar reprimarea ei a constituit unul dintre puținele puncte în privința cărora nu s-au ma-

⁴ Loc. cit., fondul 9, dosarul 2 284, filele 1 121-1 124.

⁵ Loc. cit., fondul 5, dosarul 890, fila 266.

⁶ Loc. cit., fondul 72, dosarul 6 835, fila 250.

nia. Iată de ce a fost necesar ca organizația legionară să i se repartizeze o cotă foarte mare din suma de 50 000 de mărci-nur destinată pentru „organizarea Gărzii de fier și pentru alte probleme interne ale României”, după cum rezultă dintr-un document păstrat în fondurile Arhivelor Statului din București. Conform planului amintit, trădătorii plăteau să organizeze demonstrații ostile cu prilejul unei vizite în România a ministrului de externe al Franței (punctul 4), să pună la cale acțiuni criminale în dreptate împotriva unor personalități românești cu vederi democratice (punctul 11) etc.

Iată doar cîteva fapte concrete care ilustrează sistemul de stipendiere a mișcării legionare: ziarul de șanț și invective huliganice „Porunca vremii”, de orientare fascistă, era subvenționat prin intermediul agenției de spionaj din

cadru societății „Soia”, cu capital german; publicația legionară „Șarmă Piatră” primea bani chiar de la Legația germană din București. La un control efectuat de Siguranță, în iulie 1938, în birourile unor reprezentanțe din București ale cunoscutelor firme germane „I. G. Farbenindustrie”, s-au găsit cîteva dosare cu chitanțe; din ele rezulta că, în decurs de numai cîteva luni, gardiștii primiseră peste 4 000 000 de lei. Aceste „ajutoare” deveneau deosebit de substanțiale în preajma unor evenimente politice importante (alegeri etc.). Agenții comerciali germani, corespondenți de presă nazisti, membri ai consiliilor de administrație din societățile cu capital german înființate în România și alții asigurau transmiterea sumelor respective. În ce îi privește pe legionarii, cu funcții importante în gardă care aduceau servicii nemijlocite Reichului,

aceștia erau remunerați pe state de plată separate, care s-au păstrat în arhive.

„Profesori” și „elevi”

● În 1925, C. Z. Codreanu comunica la Berlin Führerului că „vrea să dezlanțule în România o mișcare după modelul național-socialist și solicită în acest scop sprijinul Germaniei”, căreia îi propune totodată „o alianță politică și economică”. Bucuroși de zelul legionarilor, nazistii s-au grăbit să-i și „instruiască” cum se cuvine. Astfel o serie de membri ai Gărzii de fier au fost pregătiți în Germania în școli organizate special de partidul nazist în scopul desfășurării propagandei hitleriste în România. Pe alții, Codreanu i-a trimis ca delegați într-o tabără de ofițeri germani, organizată pe tîrmul Baltic. Și în Italia jasești au plecat legionari, ca să stabi-

nifestat divergențe între generalul Ion Antonescu și Horia Sima¹.

Impotriva Gărzii de fier, a terorii legionare, au luat atitudine din ce în ce mai fermă unitățile militare. Nemulțumit și îngrijorat, unul dintre prefeții legionarii raporta furorilor superioare: „...De pretutindeni ne vin vești care ne arată că armata nu ne înțelege. Ba aflăm că sînt camarazi care au căpătat zile de închisoare și de carceră pentru că au cîntat [...] ba aflăm de ofițeri care spun că se va termina și povestea aceasta cu legionarii și vom vedea noi...² Perchezitiile făcute de legionarii înarmați la domiciliile unor ofițeri, uneori urmate de arestări ilegale, au alimentat de asemenea ostilitatea bine cunoscută a armatei față de Garda de fier, ceea ce avea să cîntărească greu în balanța de forțe la 21-23 ianuarie 1941.

Mari nemulțumiri a provocat în instituțiile de învățămînt activitatea așa-zisei „Comisii de revizuire pentru universități și școli speciale”, alcătuită din membri ai Gărzii de fier, care prin măsuri abuzive a exclus din învățămînt sute de cadre profesionale fie pentru că manifestaseră în trecut convingeri antifasciste, fie pur și simplu pentru că posturile lor erau

¹ În ședința Consiliului de Miniștri din 29 octombrie 1940, cerind intensificarea măsurilor anticomuniste, Antonescu spunea: „În ce privește chestiunea cu comunistii, să nu ne culcăm pe o ureche [...] Domnule general Steflea, te rog să iei măsuri ca armata să contribuie la menținerea liniștii. Acțiunea poate începe și mai înainte de 8 noiembrie și trebuie luate din timp măsuri. Domnul ministru al Justiției are dispozițiuni de la mine să facă o lege pentru cel care sînt prinși asupra faptului de a arunca manifeste cu caracter subversiv, în care lege să se prevadă: munca silnică pentru străini și pentru românii noștri pedeapsa pînă la zece ani, și o procedură de judecată rapidă. Cine este prins asupra faptului, judecat și condamnat fără menajament. Prin urmare, trebuie să supravegheze regiunile industriale mai aglomerate, cum sînt: Galați, București, Timișoara, Aradul, Brașovul, Ploiești. Acestea sînt centrele vulnerabile. Un mijloc împotriva comunistilor va fi aviația și mijloacele motorizate. Ce atîți fregăți cu lagărele de concentrare? Le-ai pregătit? La aceasta, generalul Petrovicescu, ministru de interne din partea Gărzii de fier, a replicat că „chestiunea” se afla deja „în studiu la Jandarmii” („Pe marginea prăstiei 21-23 ianuarie 1941”, vol. I, București, 1942, pp. 172-173).

² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul, 103, dosarul 8 205, fila 23.

rîvnite de legionari. Forma cea mai răspîndită de împotrivire a devenit, în acest caz, refuzul membrilor corpului didactic de a părăsi catedrele. Așa a procedat, de pildă, profesorul Iorgu Iordan, a cărui situație a ajuns pînă în fața Consiliului de Miniștri.

După masacrele de la sfîrșitul lunii noiembrie, starea de spirit antilegionară a devenit explozivă. „Imediat după ce s-a aflat în comună despre evenimentele petrecute la București — raporta pretorul plășii Unirea —, sînd de vorbă cu funcționarii și intelectualii din comunele aparținătoare plășii, aceștia și-au exprimat indignarea asupra faptelor petrecute [...] Toți regretă în special moartea profesorului Nicolae Iorga³. În cuvinte asemănătoare se exprima pretorul plășii Sărmașu: „Poporul [...] dezaproabă orice răzbunare cu multă indignare [...] Nemulțumiri mari, în special pentru pierderea d-lui N. Iorga, istoricul mondial. Se crede chiar într-o răscălață internă”⁴. În urma evenimentelor de la Jilava, Snagov și Strejnic, vechile cercuri politice burgheze au intrat în panică, deoarece nu mai exista nici un echivoc că viața și avutul lor stăteau sub sabia lui Damocles. Aceste cercuri au fost constrînse de evenimente să lase din pasivitate pe care și-o impuseră după 6 septembrie și să își exprime, într-o formă sau alta, dezaprobarea terorii gardiste. Mulți oameni politici, care nu se manifestaseră pînă atunci împotriva mișcării, au tăcut și însoțesc cortegiul funebru care îl conducea pe profesorul Madgearu pe ultimul său drum.

Cu acest prilej, președintele P.N.T. Iuliu Maniu, a rostit un discurs în care, evocînd personalitatea preeminentă a lui Virgil Madgearu, a reprobatoarea legionară. În mîntarea lui Madgearu și a celorlalte victime s-a transformat în manifestații politice cu un ascuțit caracter antilegionar și antifidelișt.

Devenise clar că, pe plan intern, Garda de fier se afla, la sfîrșitul anului 1940, într-o izolare absolută. Ea își atrăsese pînă și adversarii majorității politicienilor reacționari, filofasciști și prohitleristi, la care nu o dată găsisse în trecut adăpost și sprijin. Căci printre cei amenințați cu exterminarea — și care au scăpat numai datorită unor întîmplări norocoase — s-au găsit și vechii oblăduitori ai legionarilor, ca C. Argetolanu...

³ Arhivele statului Turda, fondul Prefectură, dosarul 46 pe anii 1940-1941. Nota prețurii plășii Unirea nr. 13, din 22 decembrie, 1940.

⁴ Loc. cit., Nota prețurii plășii Sărmașu nr. 8 din 3 decembrie, 1940.

lească relații cu adepții lui Mussolini și, prin ei, cu mișcările de extremă dreaptă din alte țări. Rezultatul acestor contacte a fost nu numai intensificarea propagandei legionare, ci și a uneltirilor teroriste. Astfel, Siguranța deținea la un moment dat informații despre plănuita unui atentat împotriva lui Nicolae Titulescu, atentat pregătit de către ustași din Slovenia în înțelegere cu membri ai Gărzii de fier, încurajați și finanțați de guvernul nazist.

Cele mai odioase crime legionare, comise sub pretextul „războaielor martirilor legionari”, oribilele asasinări din toamna anului 1940, au găsit „înțelegerea” deplină a căpeteniilor naziste. Revelatoare în privința acestei atitudini este o scrisoare adresată de Himmler „mult stimatului camarad Horia Sima”, la 5 decembrie 1940.

Constatănd, pe drept cuvînt, „paralele care se pot trage între dezvoltarea mișcării legionare și a Partidului Național-socialist din Germania”, căpetenia hitleristă observă că încercările nazismului au fost marcate de mari vîrsări de sînge: „În această primă epocă a preluării puterii au fost trasi la răspundere și impuscați (în Germania — n.r.) de către mișcare, ocolindu-se justiția de stat, diferite persoane și adversari, similari cazului legionarilor, care au războinat moartea stimatului și iubitului lor Căpitan, cum și a nenumăraților camarazi. O asemenea măsură este justă (subl. ns.), pentru că nu poate fi dusă niciodată la îndeplinire de organele de stat ale justiției, care este legată de paragrafe și va depinde întotdeauna de un formalism al paragrafelor”.

În încheierea scrisorii, referindu-se la o proiectată vizită

a lui Sima în Germania nazistă, el îi sfătuiește pe acesta să-și rezerve o zi sau două „pentru a vizita organizația SS-ului și a poliției, iar cu acest prilej am avea ocazia să discutăm amănunțit asupra acesteia din urmă, precum și despre multe probleme care prezintă un mare interes. Pentru mine, în calitate de SS-reichsführer și șef al poliției germane, se înțelege de la sine că voi da în orice prilej concursul meu, atît cu statutul cit și cu fapte, statului român și mișcării legionare la reorganizarea poliției, precum și la organizarea mișcării...”

Concursul făgăduit de Himmler nu putea însemna decît un indemn la intensificarea singeroaselor terori instaurate de legionari. De altfel așa a interpretat și Horia Sima promisiunea pe care i-o făcea reichsführerul de tristă memorie.

Țara a spus: NU!

Redacția noastră s-a adresat mai multor martori ai sumbrei evenimente care au înșingurat România în toamna anului 1940, solicitându-le câteva cuvinte despre acel timp întunecat și mai ales despre atitudinea înregistrată atunci în rândurile marilor, despre propria lor atitudine. Publicăm în continuare răspunsurile primite.*

acad. Petre Constantinescu-Iași

La 6 septembrie 1940 mă găseam în lagărul de la Miercurea Ciuc împreună cu mai mulți tovarăși, închiși de guvernul Gigurtu, în care legionarii dețineau mai multe ministere. De aici am fost duși la Caracal. Pe parcursul drumului, trecând prin Brașov și București, am aflat despre evenimentele dramatice prin care treceau țara și poporul nostru. Prin proclamarea „statului național legionar” ne-am dat seama de pericolul către care era împinsă națiunea română. Eram conștienți de proporțiile dezastului ce ne amenința, deoarece cunoșteam îndepărtat trecutul presărat cu asasinat al Gărzii de fier. Se știa că voluptatea crimei a fost un microb contagios ce s-a dezvoltat cu repeziune la legionari, în oprobiul general al opiniei publice, care stigmatiza cu tărie fărădelegile lor. Nu pot uita că sub ochii mei s-a petrecut primul atentat legionar: asasinarea prefectului Manciuc din Iași, în 1924, de către Corneliu Zelea Codreanu.

Folosind metode din arsenalul hitlerist și bucurându-se de sprijinul nemilclic al naziștilor, legionarii au suprimat comuniști și alți luptători antifasciști, personalități ale vieții culturale și științifice care nu împărtășeau teoriile fasciste, oameni politici burgezi care se opuseră Gărzii de fier, și o mulțime de simpli cetățeni, ostili legionarismului.

În timpul războiului hitlerist ne-am dat seama că țara aluneca tot mai mult pe marginea prăpastiei. De aceea, deși bolnav, fapt pentru care am fost eliberat provizoriu, având domiciliul obligatoriu, în primăvara anului 1944 am primit cu mare bucurie sarcina de a reprezenta Partidul Comunist Român, alături de Lucrețiu Pătrășcanu, la discuțiile pentru constituirea Blocului Național Democrat, bloc care avea să joace un anumit rol în acțiunea vastă dusă pentru răsturnarea regimului antonescian și pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste. Am lăsat la o parte grija sănătății, pentru a-mi aduce aportul cerut, în scopul

salvării țării de la catastrofă, înrolându-mă în lupta cea mare și hotărâtoare condusă de partidul comunistilor.

Nicolae Petrea

În primăvara anului 1940, am fost arestat și condamnat pentru activitate revoluționară. Răspundeam, din partea Biroului Comitetului regional P.C.R. Moldova, de munca de partid în rândul soldaților, și activitatea mea, privită cu simpatie de cei mulți, stîrnise ura autorităților fasciste.

În timpul cît am lucrat printre ostași, am putut să cunosc îndepărtat starea lor de spirit și pot afirma cu certitudine că armata română n-a fost un teren prielnic pentru propaganda legionară. În Regimentul 24 artilerie, din care făceam parte (între timp fusesem concentrat), nu exista decît un singur legionar — un ofițer. Cu toate eforturile depuse, n-a reușit să-și apropie pe nimeni. Dimpotrivă, era urît de toată lumea. Și era firesc. El era singurul ofițer care aplica barbarul sistem de pedepse corporale — 25-30 de lovituri de cravată — ori-cărui ostaș, pentru cea mai neînsemnată abatere. Pentru ca loviturile să nu lase urme, „vi-novatul” era acoperit cu o pînză udă.

Munca de activist de partid mi-a dat posibilitatea să cunosc nenumărați oameni, să cunosc sate și orașe, să văd și să aud multe. Peste tot legionarii erau izolați de masa oamenilor muncii, la început neluși în seamă, iar mai apoi, cînd au început seria crimelor și a asasinatelor, respinși și urîți de popor. Crima și teroarea au fost întotdeauna detestate de poporul nostru, au fost străine firii lui.

Din cînd în cînd mergeam în comuna natală. Am putut să mă conving că și aici, ca și în alte părți, țărani n-au dat crezare demagogiei legionare. Imi revin în minte cuvintele unui bătrîn cărui i-am vorbit despre nenorocirile care se abătuseră peste țară: „Ascultă, băiete, mi-a spus el, după ce m-a ascultat, țara noastră a trecut prin multe și

* Vezi „Magazin istoric” nr. 11/1970.

n-a rămas cu fruntea în țărână. E un rău cumplit, dar vă trece. Văm birui și urgia asta".

În septembrie 1940 mă aflam încă la Doftana. Eram informați despre evoluția situației politice din țară, prin presă și materialele primite cu ajutorul aparatului nostru conspirativ. Din discuțiile pe care le purtam se desprindea clar că România a intrat într-o perioadă grea. Ceea ce caracteriza, însă, starea noastră de spirit, a comuniștilor, era hotărârea fermă de a fi la datorie, în fruntea luptei poporului, pentru a învinge greutățile acelor ani.

La scurtă vreme (noiembrie 1940), expirându-mi detenția, am fost pus în libertate. Am fost trimis în Valea Prahovei, pentru a sprijini organizația de partid de aici. Cu toată teroarea legionară, și în această zonă mișcarea muncitorească a continuat să se dezvolte. În Valea Prahovei, legionarii nu s-au simțit niciodată în largul lor; muncitorii petrolisti formau unul din cele mai active și mai puternice detașamente ale proletariatului nostru. Îmi amintesc că organizațiile de partid de aici acordau o mare atenție organizării tineretului. Mulți dintre tinerii de atunci au devenit mai târziu participanți la acțiunile de sabotare a mașinilor de război hitleriste.

Amintindu-mi de acel ani, nu pot să nu mă gândesc la uriașul rol pe care l-a avut partidul nostru în lupta grea pentru salvarea țării. Din adânc ilegalitate răsună puternic glasul comuniștilor, chemând clasa muncitoare, masele largi ale poporului, să se opună primejdiei fasciste. În pofida cruntelor măsuri represive luate de autoritățile legionare, organizațiile P.C.R. au desfășurat o neîntreruptă activitate, mobilizând, sub steagul partidului, toate forțele înalțate ale societății.

acad. Victor Eftimiu

În istoria acestui popor blind, prietenos, cu inima și brațele deschise, dictatura legionară-antonesciană a fost o pagină neagră, cea mai neagră, o pagină singeroasă în care au predominat ura, disprețul omului, disprețul vieții și al libertății, apoteoză întinericului și stăvilirea oricărui progres. Poporul român a înregistrat cu durere instaurarea dictaturii fasciste, a urmărit cu consternare activitatea nefastă a legionarilor, criminalitatea lor mistică. Oamenii de cultură cei mai valoroși s-au ferit de a cădea în mrejele acestor exaltați periculoși și au trecut cu fruntea curată perioada de spalmă și de dezastru care ni se pregătea. Din fericire, scopurile celor care urmăreau răstăcirea țării nu s-au împlinit și a rămas numai nevoia de a repara răul făcut și a situa România pe calea progresului.

De pe urma persecuțiilor fasciste am avut și eu de suferit, ca și toți colegii mei de bună credință.

Mi-am petrecut o parte din acești ani în lagărul de la Tirgu Jiu, unde m-au trimis complicității lui Hitler. Lagărul era plin de luptători comuniști și antifasciști, oameni doritori

de progres, cu mintea și cu sufletul senin. Eliberarea de la 23 August 1944 a eliberat și sufletele noastre de acest coșmar, aruncând bezele pentru todeauna la lada de gunoi a istoriei. I-am demascat, înfierat și condamnat pe criminali în versuri, pe care le reproduc din memorie:

„Și bestia ce trece cu fulgere pe nări
Arzind, lovind cu patul de pușcă și cravașă
În trupurile goale, în slaba, uriașă,
Năpăstuita lume! Moșnegi, femei, copii,
Bătrâne înghețate și oameni arși de vil,
În trenuri asasine, în lagăre infame,
Eroi — martiri ai celei mai ticăloase drame
Ce s-a jucat vreodată de-a morții histrionici...”

Constantin Gilcescu

Lucram la Fabrica „Voinea” din București. Întreaga muncitorime era îngrijorată de evoluția evenimentelor politice. Legionarii, care-și făcuseră intrarea în viața politică cu pistolul în mână, se pregăteau să acapareze puterea. Orice om cinstit își putea imagina ce va urma după aceea. Îi văzusem pe străzi, strigând și îndemnând la răzbunare, la crimă și jaf. Îi auzisem la întrunirile lor urlând și amenințând. În fiecare zi, zările dezvăluiau o nouă crimă, o nouă siluire a demnității și avutului cetățenilor. În fiecare zi, oamenii povesteau îngroziri despre faptele mîrșave săvîrșite de „băleții” îmbrăcați în cămăși verzi.

La fabrică, muncitorii comentau adesea faptele legionarilor și se pronunțau hotărît împotriva lor. Nici un om de bună credință nu putea accepta crima și jaful ca metode politice. Cu atît mai puțin muncitorii — cunoscuți pentru spiritul lor de disciplină și de organizare, pentru dragostea lor neînmurită față de cinste și adevăr și pentru înaltul lor patriotism.

Urmărind evenimentele care se petreceau în Germania fascistă, noi înțelegeam bine ce urmaresc legionarii. Știam, și am simțit deseori ura cu care loveau în muncitori și, în primul rînd, în comuniști. Nu o dată, întrunirile muncitorești au fost atacate cu furie de acești bandiți.

Personal am simțit direct brutalitatea regimului legionar. Intr-o dimineață, în drum spre fabrică, un muncitor a găsit un manifest. Mi l-a dat să-l citesc cu glas tare, tuturor. Manifestul chema poporul la luptă împotriva terorii legionare, pentru apărarea libertăților democratice. Am fost arestat pe loc și 33 de zile am fost brutalizat și amenințat cu revolverul. Pe timpul reținerii mele la poliție știu că tovarășii de muncă au încercat totul pentru a mă elibera. Cei dinți care s-au interesat îndeaproape de mine, și au cerut cu energie punerea mea în libertate, au fost membrii de partid.

Poporul nostru a reușit să iasă din această grea perioadă. Și aceasta se datorește în primul rînd comuniștilor, spiritului lor de jefită, abnegației cu care n-au încetat o clipă să organizeze și să mobilizeze lupta maselor.

VIRGIL ANASTASE MĂNESCU — București, ne trimite următoarele precizări: Apariția cărții „Panait Mușoiu” de A. Gălățeanu și N. Gogoneață, ca și a articolelor publicate în „Magazin Istoric”, nr. 1/1979, sub semnătura Norei Zizi Munteanu și L. Leoneanu, m-a îndemnat să mă adresez redacției dv. în legătură cu un militant al mișcării muncitorești, care a fost tatăl meu, ziaristul Theodor C. Mănescu.

În cartea sus-amintită, autorii menționează că, „revenind în țară, în toamna anului 1889 (Panait Mușoiu) se întâlnește la București cu Theodor Mănescu, vechi militant socialist, care-i propune să vină cu el la Brăila, spre a scoate împreună acolo o gazetă de-a noastră”. Mușoiu primi propunerea bucurându-se, și astfel apăru la Brăila „România viitoare” (1889), publicație de inițiere socialistă, de cultură generală și de revendicări sociale.

Imaginea despre activitatea revoluționară a lui Theodor C. Mănescu este oarecum completată de volumul „Presa muncitorească și socialistă din România”, în care se arată că „în acea perioadă (1888-1889), în cadrul cercurilor muncitorești din București a desfășurat o activitate intensă T. Mănescu din Brăila”.

Theodor C. Mănescu a acționat într-un spirit revoluționar, ceea ce s-a evidențiat și în timpul răscocilor țărănești din Covurlui. Articolele menite să ia apărarea țăranilor au fost considerate de către guvernul conservator din 1888 ca având un rol instigator. În consecință, T. Mănescu, redactorul responsabil al ziarului, a fost arestat, din ordinul ministrului de Justiție, Al. Marghiloman; s-a trimis organelor locale o telegramă cu următorul conținut: „Arestăți-l spre a-l pune în neputință de a comunica cu țăranii”.

țara noastră. Volumul „Presa muncitorească și socialistă din România” acordă atenția cuvenită acestei gazete.

Theodor C. Mănescu a editat și primul ziar cooperatist din România, „Cooperatorul brăilean”. Stabilat la Călărași, el a condus vreme de 11 ani, până în 1928, când a încetat din viață, și „Gazeta Ialomiței”, ziar de orientare democratică, iar apoi „Deșteptarea Ialomiței”.

În 1907 a tipărit volumul „Marea reformă”, consacrat problemelor reformei agrare și votului universal și a tradus și publicat lucrarea lui Charles Cyde: „Programul cooperatist și școalele socialiste”.

Theodor C. Mănescu a fost un ateu convins și a consacrat o nobilă activitate propagandei ateiste.

La un an după moartea lui, ziarul „Adevărul” a publicat, în două numere consecutive, articolul „Epoca lui Theodor C. Mănescu”, în care erau apreciate eforturile lui pe tărîmul luminării poporului în spiritul ideilor democratice și socialiste.

Am relatat toate acestea deoarece consider că e bine să se continue evocarea tuturor militanților revoluționari în mișcarea muncitorească, al căror număr este mult mai mare decît ar putea să pară. Cred că apropiata aniversare a semicentenarului Partidului Comunist Român, continuatorul celor mai bune tradiții ale mișcării revoluționare, muncitorești, democratice și socialiste din țara noastră, trebuie să constituie un îndemn pentru istorici, îndeosebi pentru cei tineri, de a completa, prin cercetările lor, imaginea pe care o avem despre începuturile răspîndirii socialismului în patria noastră.

IACOB NEGRUZZI DESPRE EUGEN GHİKA

MIHAIL G. STEPHĂNESCU — profesor de istorie din București, remarcînd nota despre Eugen Ghika, publicată în revista noastră nr. 7/1979, ne trimite cîteva date inedite și o fotografie despre personajul amintit.

Eugen Ghika, din ramura Comănești, s-a născut la Iași, în anul 1840, ca prim fiu al lui Nicolae și al Ecaterinei Plagino. Se trăgea dintr-o familie cunoscută pentru curajul și îndrăzneala sa, manifestate între altele și în expedițiile științifice în Africa (Somalia), organizate la sfîrșitul secolului trecut de către fratele său geamăn, cunoscutul explorator Dimitrie Ghika-Comănești, și de fiul acestuia, Nicolae.

Tînărul Eugen s-a angajat, în anul 1861, după apelul lui Abraham Lincoln, ca voluntar în Regimentul nr. 5 al statului New York, comandat de colonelul Iarlovsky. Din primele bătălii a fost rănit și decorat. Însănătoșit, s-a reîntors în luptă și, pentru vitejia sa, a fost înaintat la gradul de căpitan.

O notită revelatoare publicată în ziarul „Bucurul”, scos la București de C. Boliac, menționa participarea lui la războiul de secesiune. Din spital el a scris o scrisoare (publicată în ziarul „Bucurul”, 16 ianuarie 1863) de condoleanțe la moartea unui alt voluntar român, N. Dunka, suro-

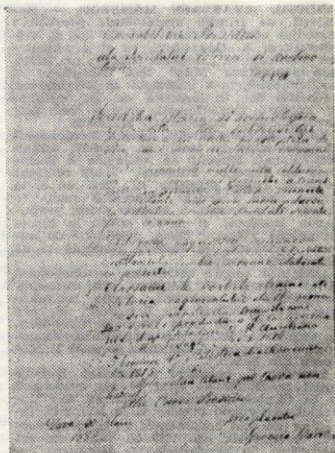
Ceea ce nu s-a menționat nicăieri este faptul că Theodor C. Mănescu n-a fost numai redactor responsabil al ziarului „România viitoare”, colaborator al revistei „Frăția”, al publicației „Dreptate omului” etc., dar și întemeietorul și redactorul revistei „Lampa” (1888-1889), unul dintre cele dintîi periodice de orientare socialistă din

ril acestuia, d-na Constanța Dunka-Schiau, publicistă cunoscută. Reintors în țară, prezența și istorisirile sale au făcut vilvă prin saloanele Iașului. În corespondența timpului găsim mărturiile ale acestei impresii. Prietenul său, cunoscutul scriitor Iacob Negruzzi, pomeneste de el în citeva scrisori (vezi: Biblioteca Academiei, manuscrise, Pachetul scrisori Iacob Negruzzi și Torouțiu I. Documente literare, vol. III) către un amic comun, viitorul jurist și filolog A. Gregoriady-Bonachi, aflat la studii la Heidelberg. Iată citeva pasaje: „Eugen [...] s-a întors din America după un sejur de 2 ani și a dobândit, luptându-se pentru libertate, gradul de căpitan”; în altă scrisoare I. Negruzzi scrie: „Eugen, căpitanul american, m-a înflorat cu istorisiri (de război) americane”.

Că deputat de Bacău și mai tirziu senator, s-a situat pe poziții antidinastice. Atitudinea aceasta a cunoscut un moment culminant în memoria gedință secretă a Adunării deputaților din 11 mai 1871, cind datorită tulburărilor pricinuite de „afacerea” Strousberg și războiul franco-prusac, Carol anunța că va abdică. Eugen Ghika a dat următoarea replică — spre consternarea Adunării: „Era bine să fi abdicat mai de mult” („Românul”, 2 oct. 1871).

Prin căsătoria sa cu Jeanne-Catherine Keșco a devenit cunoscut cu Milan Obrenović, regele Serbiei, a cărui mamă era o Sturduza, și cu regina Natalia-Keșco (informația o deținem de la inginerul F. Bartch, apreciat genealogist). La bătrânețe, s-a retras la castelul său din Asău — Comănești și a murit fără copii, la 20 decembrie 1914 („Universul”, 23 decembrie 1914).

GEORGE BARIȚIU ȘI ARHEOLOGIA

IOAN ANDREIȚOIU — de la Muzeul Județean Hunedoara, ne-a trimis două imagini (din care reproducem una) ce reprezintă facsimilele a două scrisori adresate de George Barițiu Societății de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, înființată în anul 1880, la Deva, din inițiativa unor tineri intelectuali și oameni de cultură. Evenimentul, prezintă tov. I. Andreițoiu, a fost salutat cu entuziasm de ziarul „Observatorul” din Sibiu, printr-un articol publicat pe prima pagină, sub semnătura B., în care se făcea o succintă prezentare a trecutului istoric al ținutului hunedorean. După opinia noastră, autorul acestui articol nu este altul decît George Barițiu, editorul și redactorul responsabil al ziarului.

În continuare, cititorul nostru enumează preocupările pe care Barițiu le manifesta pentru cunoașterea ținutului hunedorean și pentru activitatea societății, precizînd că în gedință anuală ținută la 29 mai 1881, marile cărturar a fost primit în rîndul membrilor ei de onoare. Aflînd despre cinstea ce i s-a făcut, Barițiu arată într-o scrisoare datată „Deva, 30 mai 1882”: „În semn de mulțumire călduroasă din partea mea mi-a permis a transmite [...] un preț micu adăos la biblioteca acestei societăți”.

Erau menționate apoi citeva lucrări pe care marile cărturar le dăruia societății respective.

Într-o altă scrisoare, datată la 15 octombrie 1884, George Barițiu anunța că transmite pentru fondul de cercetare al societății o sumă de bani. Ambele scrisori au fost găsite în fondurile arhivei Muzeului Județean Deva.

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

Fir neîntrerupt de existență românească
Tricolorul românesc peste veacuri

Virsta omului

Cuptorul de olar de la Fintinele
Cui a aparținut tezaurul de la
Pietroasa?

Splendori și enigme ale culturii Cucuteni

Ovidiu avea dreptate

Mărturiile unei civilizații

Cutul Cavalierilor danubieni

Deceneu, sfetnicul apropiat al lui

Burebista

Două „dave” pe Siret

Zeita de la Vidra

Vestigii dacice la Mediaș

Izvoare istorice ale mileniului I

	Nr.	Pag.
— Berciu D.	11 (44)	3-7
— Bizerea M.	9 (42)	50-51
— Nicolăescu-Plopșor D.	3 (36)	80-94
— Palade V.	2 (35)	45
— P. E.	7 (40)	21
— Petrescu-Dimbovița M.	9 (42)	2-6
— Scorpan C.	8 (41)	65-69
— Ștefan Gh.	2 (35)	2-6
— Tudor D.	12 (45)	26-32
— Vulpe R.	6 (39)	60-65
—	2 (35)	70-71
—	4 (37)	77
—	7 (40)	89-90
—	12 (45)	2-9

MEDIE

Pledoarie pentru libertate

Misterul unor fresce

Clopotul Cotmenel

Iași, călătorie prin secole

O curte provincială a lui

Mihai Viteazul

Ulița Bărbierilor

Două lupte: o medalie

A existat Aprodul Purice?

Vlad Tepeș, erou de epopee

Există un portret al lui

Basarab Intemeietorul?

Evangeliiarul de la Reims

Evangeliiarul de la Reims scris

de un român?

Testamentul lui Antim Ivireanul

Vechi contacte românești cu

Levantul

Un transilvănean prieten cu

Benjamin Franklin

Secretarul polon al lui Matei Basarab

Muntenii și moldovenii la asediul Vienei

Istorie românească în Theatrum

Europaeum

Basarab Intilul, Tihomir și

— poate — Seneslau

Curmarea unei dări nesuferite

Zugrăvit din Teluș

Mesterul tiparelor

Sfârșitul lui Ioan Nicoară

Potcoavă

Un document necunoscut de la

Vlad al II-lea Dracul

Negru Vodă — personaj istoric real

Mesterii apelor

Ape mari

„Săderea să le fie fără de cio buce”

Mareș căpitanul și Mareș banul

Pe urmele dramurilor și ocalelor

— Almaș D.	11 (44)	61-64
— Andreescu Șt.	11 (44)	12-19
— Andreescu Șt.	12 (45)	53-55
— Andronic A.	2 (35)	64-69
— Barbu P.	8 (41)	64
— Brătescu G.	7 (40)	76-81
— Buzdugan G.	3 (36)	46
— Cazacu M.	4 (37)	69
— Cazacu M.	6 (39)	25-31
— Cazacu M.	9 (42)	9-11
— C. M.	3 (36)	70-71
— C. M.	4 (37)	76
— C. M.	5 (38)	81
— Căndea V.	6 (39)	10-17
— Cernovodeanu P.	11 (44)	48-51
— Chihaia P.	12 (45)	70-73
— Ciobanu V.	1 (34)	52-56
— Ciurea D.	3 (36)	60-61
— Constantinescu N.	4 (37)	64-68
— Corbeanu Gr.	7 (40)	7
— Crețeanu R.	12 (45)	14-19
— Dumitrescu D.	4 (37)	23-31
— Economu R.	11 (44)	65-68
— Eșanu Șt. T.	8 (41)	77-78
— Florescu G. D.	8 (41)	37-42
— Pleșia D.	1 (34)	42-46
— Giurescu C.C.	7 (40)	2-3
— Giurescu C.C.	6 (39)	58
— Iancovici S.	9 (42)	94-95
— Ionașcu I.	9 (42)	94-95
— Iovanovici Gh.	2 (35)	81-85
— Solomon M.		

NOTA: Articolele sint clasificate în ordinea alfabetică a autorilor.

Al. Ioan Cuza, primul domn al
Principatelor Unite
Cine va depista fotografiile?
Garda civică în războiul
independent
Au biruit prin jertfă
„Mai fără milostivire decît oricare
altul...”
Veacul românesc al drumului
de fier
„Omul acesta a fost lumină”
Voluntarii transilvăneni în
războiul independent
Cuza și emanciparea țăranilor
Arendășia și mișcarea din 1821
Cel doi Cîmpineanu

CONTEMPORANĂ

Impotriva marelui și a agresorilor fasciști
Zile și nopți pe frontul Roșnavei
Mai-septembrie 1940. În anticamera dictaturii
fasciste

YR-LEE nu a mai aterizat la destinație
Inceputurile relațiilor diplomatice româno-ceho-
slovace

Un nume înscris în istoria aviației: Gh. Băn-
ciulescu

Dol aliați electorali: Maniu — Codreanu
Moartea purta cămașă verde
Primăvara 1928: Partidul național-țărănesc
la porțile puterii

Din amintirile unui sofer regal

Se înfruntă două tactici

Neprevăzutul curs al evenimentelor

Un sfert de veac de la memorabilul 6 Martie

Din cronica moravurilor politice trecute: Frip-
turismul

File dintr-un întunecat capitol: dictatura le-
gionară

Gangsterii legionari la putere: jaful la ordi-
nea zilei

Pirele duceau spre centrula nazistă

A. C. Cuza a ținut și Codreanu a tras

La sfat cu arhivistul. Grinările istoriei

Drumul victoriei (interviu cu comandantul de
mari unități în războiul antihitlerist)

Argetolanu — un memorialist infidel

„Pentru tine am murit, sfință libertate”

România — pe frontul victoriei împotriva fas-
cismului

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

Tara a spus: NU! (I)

Tara a spus: NU! (II)

	Nr.	Pag.
— Ștefan M.		
— Iscriu G. D.	3 (36)	10—13
— Racoviceanu S.		
— Tamaș C.	2 (35)	27
— Totu M.	9 (42)	77—81
— Tucă F.	6 (39)	89—93
— Ungureanu Gh.	9 (42)	89—91
— Urmă D.	1 (34)	2—7
— Zub Al.	5 (38)	54—57
—	4 (37)	98
—	7 (40)	99
—	8 (41)	99
—	10 (43)	98—99

— Adam I.	7 (40)	17—20
— Corbuleanu M.	1 (34)	37—41
— Fătu M.	10 (43)	87—92
— Fîroiu V.	11 (46)	96
— Florea T.	8 (41)	32
— Ioniță E.	7 (40)	69
— Ioniță Gh. I.	9 (42)	60—64
— Neagoe St.	11 (44)	88—94
— Petreanu N.		
— Coman I.	8 (41)	46—55
— Popa M. N.	9 (42)	96—98
— Savu Al. Gh.	1 (34)	8—13
— Savu Al. Gh.	2 (35)	21—27
— Savu Al. Gh.	3 (36)	2—9
— Savu Al. Gh.	8 (41)	79—83
— Savu Al. Gh.	11 (44)	81—88
— Savu Al. Gh.	12 (45)	83—90
— Spălățelu I.	12 (45)	84—90
— Stănescu M. C.	11 (44)	70—80
— Ștefan I. M.	1 (34)	57—60
— Ștefan M.	4 (37)	16—22
— Teodorescu		
— Braniște T.	7 (40)	52—53
— Tucă F.	4 (37)	62—65
— Zaharia Gh.	5 (38)	2—10
—	11 (44)	95—96
—	12 (45)	91—92

MIȘCARE MUNCITOREASCĂ

Teatru între balonete

Mesașul unui steag

Români care l-au cunoscut pe Lenin

Delegați români la primul Congres internațio-
nal antifascist

Nu bate!

Simbolul pumnului strîns

Scrisori către un prieten (I)

Scrisori către un prieten (II)

Casa de ajutor a opștii călilor de șepcari

Constantin Dobrogeanu-Gherea

Învățătura leninistă se răspindește în

România

Sala „de sus” din Palatul Băilor Eforiei

O familie de socialiști: Păunescu

Elena Filipovici: demnitate și curaj revolu-
ționar

În lagăre și închisori studiam învățătura lui

Lenin

1929: Cuvîntul-manifest al lui Panait Istrati

Sub semnul unității și frăției (convorbire cu

prof. univ. Ladislau Bánya)

— Alexandru C. Z.	12 (45)	10—13
— Ariniu M.		
— Furo S.	10 (43)	26
— Babici I.	4 (37)	10—12
— Benjamin L.	11 (44)	29—32
— Bojan P.	2 (35)	16—20
— Bunta P.	1 (34)	20—21
— Callimachi S.	9 (42)	42—49
— Callimachi S.	10 (43)	9—17
— Căzănișteanu C.	5 (38)	60—62
— Copoiu N.	10 (43)	37—41
— Deac A.	3 (36)	14—19
— Felea I.	6 (39)	41—43
— Felea I.	8 (41)	19—24
— Ganciu D.	8 (41)	25
— Goldberger N.	5 (36)	45—46
— Ioniță Gh. I.	4 (38)	70—80
— Ioniță Gh. I.	11 (44)	8—12

Cum l-am cunoscut [pe Panait Mușoiu]
 Justiția balonetelor
 Panait Mușoiu — un pionier al răspîndirii ideilor
 marxiste în România
 O carte rară
 Totul pentru front, totul pentru victoria impo-
 triva fascismului
 „Atmosfera este foarte încordată”
 Primii deputați comuniști în Parlamentul
 României
 Un act de naștere cu numele lui Lenin
 Escadrilele au fost salvate (interviu cu aviatorul
 lt. col. în rezervă V. Negrei)
 Delegat al muncitorilor francezi la procesul de
 la Craiova (interviu cu Raymond Barbet)
 O treaptă spre viitor
 Și a fost ora H
 Publicațiile: „Studentimea nouă”, „Dacia
 nouă”, „Frontul evenimentelor culturale
 și sociale”
 Pe baricadele libertății [Nicolae Crîstea]

	Nr.	Pag.
— Leoneanu L.	1 (34)	76—77
— Matichescu O.	10 (43)	18—26
— Munteanu N. Z.	1 (34)	73—76
— Munteanu N. Z.	11 (44)	26—27
— Nicolae C.	10 (43)	74—76
— Popescu S.	7 (40)	37—38
— Potop V.	7 (40)	39—43
— Sărățeanu L.	4 (37)	13—15
— Ștefan M.	8 (41)	17—18
— Teodorescu P.	2 (35)	86—88
— Tuțul Gh.	10 (43)	2—3
— Zîncă H.	8 (41)	2—16
—	6 (39)	97—99
—	9 (42)	89

ISTORIE UNIVERSALĂ

VECHE

De ce au învins dorienii ?

A doua dintre cele patru minuni ale Angliei —
 pietrele uriașe de la Stonehenge
 Nero — un mare calomniat
 În culisele Luvrului
 Inelul fermecat al lui Gyges și urechile de mă-
 gar ale lui Midas
 Septimius Severus — imperatorul african
 Reporterii antichității
 Caius Iulius Caesar, al 84-lea dictator al Romei
 Pe urmele Atlantidei cretane
 Șahul are 1400 de ani
 Un oraș infruntă un imperiu
 Colosseum — amfiteatrul cruzimii și al fru-
 museții
 Mituri, legende, tradiții și texte în lumina ar-
 cheologiei
 Mesaje descifrate după patru milenii
 Un ilustrat medalist al antichității: Evainetos
 Marii căpitani ai Țării antice
 Războiul Troiei. Între onoarea lui Menelau și
 lăcomia micenienilor
 Așa ne place !
 Codul lui Hammurabi

— Alsop J.	11 (44)	20—25
— Atkinson		
— Richard I. K.	8 (41)	84—87
— Decaux A.	3 (36)	83—89
— Devambez P.	2 (35)	61—63
— Eydoux P. H.	7 (40)	47—51
— Eydoux P. H.	12 (45)	60—63
— Gaeta G.	10 (43)	93—97
— Grant M.	2 (35)	38—44
— Lecca A.		
— Andrieș M. Gh.	6 (39)	44—49
— Lupu Gh.	2 (35)	56—60
— Matei H. C.	4 (37)	46—51
— Nicorescu V.	12 (45)	64—69
— Rosetti D. V.	10 (43)	83—86
— Saint Blanquet		
— H. de	9 (42)	72—76
— Secășanu C.	4 (37)	83
— Tudor D.	9 (42)	65—71
—	5 (36)	92—95
—	8 (39)	83
—	7 (40)	82—83

MEDIE

Pe urmele lui Shakespeare
 Rugul din Campo di Fiori
 William Shakespeare sau Francis Bacon ?
 Falsul Dimitrie și Boris Godunov
 Văzut-am semne din Lună și Soare
 Diagnostic medical și enigma unor dinastii
 Maria de Medicis împotriva lui Richelieu
 Istoria unei tapiserii
 Cetatea Fuzeră
 Amintirile insulei verzi
 Ceașornicul istoriei
 Carol cel Mare — întemeietorul unui imperiu
 debil
 Gloria și umilința lui Galiei
 Măreția și decăderea Imperiului încaș
 Venetia, orașul-republică
 Francesco Guicciardini : un nume ilustrat în
 Renașterea italiană
 Reabilitarea Ioanei d'Arc
 Cristofor Columb la curtea lui Balazid al II-lea ?
 Bruges, melancolia „Veneției a Nordului”
 Descoperirea planetei Terra
 O solie bizantină la curtea lui Attila
 Magna Charta Libertatum

— Beligan R.	10 (43)	27—32
— Buduru V.	3 (36)	86—91
— C. D.	10 (43)	30—31
— Decaux A.	9 (42)	52—59
— Decei A.	3 (36)	37
— Drăgan M.	4 (37)	69—95
— Erlanger P.	6 (39)	18—23
— Georgescu M. V.	6 (39)	74—76
— G. T.	7 (40)	34
— Hera F.	1 (34)	90—95
— Ionașcu I.	8 (41)	56—63
— Lopez R. S.	8 (41)	26—31
— Lupu Gh.	8 (41)	43—47
— Mason J. A.	7 (40)	70—75
— Marian E. B.	1 (34)	83—87
— Oțetea A.	5 (38)	69—74
— Oursel R.	8 (41)	88—95
— Rotman C.	9 (42)	85—88
— Sărățeanu L.	9 (42)	92—93
— Țiulescu E.	2 (35)	28—32
—	1 (34)	14—19
—	9 (42)	82—84

MODERNĂ

Depeşa de la Ems
Uite-o pasăre cum zboară...
Cine a descoperit Polul Nord?
Moartea lui Nelson — o sinucidere?
Adevărata dramă de la Mayerling
Crima ducelui de Praslin
Asasinul lui Mozart
Intortocheatul drum al steagului negru
Beethoven ar fi împlinit 200 de ani
O manevră diplomatică cu efect de bumerang
Erupţia vulcanului Pelée
Mai avem (şi noi) un răspuns
Războiul anglo-bur şi opinia publică din România
„Memoriile” prinţului von Bülow

— Castelot A.	10 (43)	62—69
— F. A.	11 (44)	52—53
— Ionescu C.	3 (36)	66—69
— Minei N.	5 (38)	82—87
— Moceanu V.	7 (40)	57—63
— Nicolescu M.	1 (34)	68—72
— Paşcanu T.	8 (41)	74—76
— Răutu N.	2 (35)	93—97
— Sibianu R.	7 (40)	22—32
— Stancu I.	12 (45)	54—67
— Steriade N.	1 (34)	79—82
—	5 (38)	96
— Unc Gh.	6 (39)	63—73
— Gh.	7 (40)	91—95

CONTEMPORANĂ

Contraprocesul unui incendiu
Memorii (X)
V. I. Lenin şi ştiinţele istorice
Ultimele zece minute ale crucişătorului India-napolis (I)
Ultimele zece minute ale crucişătorului India-napolis (II)
Bătălia Moscovei. Nume de cod: „Taifun”
Un mare forum al istoricilor (interviu cu prof. univ. Miron Constantinescu)
Procesul de la Nürnberg (I)
Procesul de la Nürnberg (II)
Procesul de la Nürnberg (III)
Procesul de la Nürnberg (IV)
Fridtjof Nansen
Asaltul Italiei meridionale
Începe „Operaţia Berlin”
Calculatoarele electronice servesc cunoaşterii trecutului
Istoricii lumii la a treisprezecea întâlnire (interviu cu acad. A. A. Guber)
„Nicăieri în lume nu se scrie mai bine istoria României decât în România” (interviu cu prof. dr. M. Bernath şi dr. O. Böss)
Citadela se prăbuşeşte
Atena 1970. Al doilea congres internaţional de studii sud-est europene (interviu cu prof. univ. C. C. Giurescu)
Istoria în ecuaţie matematică (interviu cu D. Kendall, Gr. C. Moisil şi Jean Schneider)
Istoria — o muză a muzeelor (interviu cu Lu-chino Visconti)
Finalul
Ultima bătălie
Spre birlogul fiarel
Sabotorul olimpic
Calendarul celui de-al doilea război mondial

— Bucşan M.	1 (34)	47—50
— Churchill W.	1 (34)	61—66
— Constantinescu M.	4 (37)	2—9
— Costin V.	11 (44)	72—76
— Costin V.	12 (45)	74—77
— Cristescu I.	1 (34)	22—32
— Crivăţ D.	9 (42)	7—8
— Stefan I. M.	9 (42)	12—31
— Georgescu T.	10 (43)	42—52
— Georgescu T.	11 (44)	40—47
— Georgescu T.	12 (45)	38—51
— Hera F.	5 (36)	89—95
— Ionescu C.	4 (37)	81—87
— Jukov G. K.	5 (38)	12—16
— Liveanu V. D.	7 (40)	64—69
— Minei N.	5 (38)	79—81
— Minei N.	10 (43)	59—61
— Nişescu V.	4 (37)	37—43
— Petreanu E.	8 (41)	70—71
— Petreanu E.	12 (45)	20—25
— Andreescu St.	5 (38)	58—59
— Stefan I. M.	5 (38)	21—24
— Popisteanu C.	5 (38)	25—33
— Proektor D. M.	5 (38)	17—20
— Ryan C.	5 (38)	
— Stemenko S. M.	5 (38)	
— Wighton C.	2 (35)	73—78
— Feis G.	5 (38)	34—44

MIŞCARE MUNCITOREASCĂ. REZISTENŢĂ ANTIFASCISTĂ

Unul contra o sută
Frontul partizanilor iugoslavi
Ginduri despre Vladimir Iliei Lenin (interviu cu acad. I. I. Mint)
Miracol la Anvers
Riscind mai mult decât viaţa (I)
Riscind mai mult decât viaţa (II)
Alături de un om numit Vladimir Iliei
Lenin în memoria contemporanilor
Şchiapria partizană
Din începuturile rezistenţei poloneze
„Mătuşa Frieda soseşte miine”
„Acela care cade în lupta pentru libertate nu moare”
Bătălia Romei

— Boico C.	5 (38)	47—51
— Luca	11 (44)	54—60
— Copolu N.	3 (36)	20—26
— Georgescu T.	6 (39)	37—40
— Gheysens R.	3 (36)	38—45
— Hansson P.	4 (37)	70—75
— Hansson P.	2 (35)	11—15
— Krupskala N. K.	4 (37)	4—6
— Lazea A.	10 (43)	77—82
— Rădulescu-Zoner Ş.	2 (35)	52—55
— Maksutovici G.	6 (39)	77—82
— Moldoveanu M.	9 (42)	37—41
— Pielasa A.	7 (40)	8—16
— Popescu S.		
— Secchia P.		
— Frassati F.		

Contents

*** Historical Sources of the First Millenary	2
C. Z. ALEXANDRU Theatre among Bayonets (Performances Given by Workers 1929-1931)	10
RADU CRETEANU The Painters of Telus (Wallachia, 18th-19th Centuries)	14
Our Interview with DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER History in Mathematical Equations	20
DUMITRU TUDOR The Cult of the Danubian Cavaliers (A Strange Pagan Religion of the 2nd and 3rd Centuries A.D.)	26
TITU GEORGESCU The Nürnberg Trial (IV)	38
STEFAN ANDRESCU The Bell of Cotmeana Monastery (1384-1385)	52
ION STANCIU The Zimmermann Note	54
THEODOR N. TRAPCEA Ancient Cities on the Banks of the Danube	58
P.H. EYDOUX Septimius Severus, the African Emperor	60
VASILE NICORESCU Colosseum, the Amphitheatre of Cruelty and Beauty	64
PAVEL CHIHAIIA A Mysterious Character at the Court of the Wallachian Prince Matei Basarab	70
VIRGIL COSTIN The Last Ten Minutes of the Cruiser Indianapolis	74
AUGUSTIN Z.N. POP From the History of the Romanian Official Publications of 1848	78
THEODOR POPESCU Romanian Officers on the Fronts of Gaeta and Messina	80
SANDA RACOVICIANU The Romanian Parliament Welcomes the Establishment of the Capital of Italy in Rome	84
AL.GH. SAVU September-December 1940: The Iron-Guardist Gangsters in Power	83
ION SPALATELU The Relations between the Iron Guard and the Nazi Central Office	84
Index of Contents	95

Sommaire

*** Sources historiques du Ier millénaire	2
C.Z. ALEXANDRU Théâtre entre des balonnets (spectacles donnés par les travailleurs de 1929 à 1931)	10
RADU CRETEANU Les peintres de Telus (Valachie, 18e-19e siècles)	14
Notre interview avec DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER Histoire en équation mathématique	20
DUMITRU TUDOR Le culte des cavaliers danubiens (une étrange religion païenne des IIe-IIIe siècles de notre ère)	26
TITU GEORGESCU Le procès de	38

Nuremberg (IV)	38
STEFAN ANDRESCU La cloche du monastère de Cotmeana (1384-1385)	52
ION STANCIU La note Zimmermann	54
THEODOR N. TRAPCEA Cités anciennes sur le bord du Danube	58
P.H. EYDOUX Septime Sévère, l'empereur africain	60
VASILE NICORESCU Le Colisée, l'amphithéâtre de la cruauté et de la beauté	64
PAVEL CHIHAIIA Un personnage énigmatique à la cour du prince valaque Matei Basarab	70
VIRGIL COSTIN Les dix dernières minutes du croiseur Indianapolis	74
AUGUSTIN Z.N. POP De l'histoire des publications officielles roumaines de 1848	78
THEODOR POPESCU Officiers roumains sur les fronts de Gaeta et de Messine	80
SANDA RACOVICIANU Le Parlement roumain salue l'établissement à Rome de la capitale de l'Italie	84
AL.GH. SAVU Septembre-Décembre 1940: Les gangsters de la Garde de Fer au pouvoir	83
ION SPALATELU Les relations entre la Garde de Fer et la centrale nazie	84
Sommaire des sommaires	95

Содержание

*** Исторические источники 1-го тысячелетия	2
К. З. АЛЕКСАНДРУ Театр среди штыков (спектакли, представленные рабочими в 1929-1931-ых годах)	10
РАДУ КРЕЦИАНУ Художники Тейша (Румынское государство, XUIII-XIX-века)	14
Интервью мы получили от ДАВИД КЭНДАЛ, ГРИГОРЕ МОИСИЛ, ЖАН ШНАЙДЕР: История в математическом равенстве	20
ДУМИТРУ ТУДОР Культ лангубийских кавалеров (странная языческая религия II-III-ых веков нашей эры)	26
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ Нюрнбергский процесс (IV)	38
ШТЕФАН АНДРЕЕСКУ Колокол Котмьяны (1384-1385 гг)	52
ИОН СТАНЦИУ Циммермана депеша	54
ТЕОДОР Н. ТРАПЦЕА Старые крепости на берегу Дуная	58
П.Х. ЕЙДУХ Септимий Север, африканский император	60
ВАСИЛЕ НИКОРЕСКУ Колосей, амфитеатр жестокости и красоты	64
ПАВЕЛ ЧИХАИЯ Загадочная личность при дворе валашского государя Матей Басараба	70
ВИРЖИЛ КОСТИН Последние десять минут американского крейсера Indianapolis	74

АВГУСТИН З. Н. ПОП: На истории официальных изданий 78
ТЕОДОР ПОПЕСКУ: Румынские офицеры на фронтах Гаэты и Мессины
САНДА РАКОВИЦАНУ: Румынский парламент приветствует объявление Рима столицей Италии
А. Г. САВУ: Сентябрь-декабрь 1940-го года: Гангстеры железной охраны
ИОН СПАЛАТЕЛУ: Связи Железной Гвардии с нацистским центром
Напечатано в 1970-ом году

Inhalt

*** Geschichtsquellen des 1. Jahrtausends	2
C.Z. ALEXANDRU Theater zwischen Bajonetten (Arbeitertreffen von 1929 bis 1931)	10
RADU CRETEANU Die Maler von Telus (Walachei, 18.-19. Jhrhdt.)	14
Unser Interview mit DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER Geschichte in mathematischen Gleichungen	20
DUMITRU TUDOR Der donauländische Reiterkultus (eine seltsame heidnische Religion aus den 2. und 3. Jahrhunderten unserer Zeitrechnung)	26
TITU GEORGESCU Der Nürnberger Prozess (IV)	38
STEFAN ANDRESCU Die Glocke des Klosters von Cotmeana (1384-1385)	52
ION STANCIU Die Zimmermannsche Note	54
THEODOR N. TRAPCEA Alte Festungen an Donauufer	58
P.H. EYDOUX Septimius Severus, der Afrikanische Imperator	60
VASILE NICORESCU Das Kolosseum, Amphitheater der Grausamkeit und der Schönheit	64
PAVEL CHIHAIIA Eine rätselhafte Persönlichkeit am Hofe des walachischen Prinzen Matei Basarab	70
VIRGIL COSTIN Die letzten zehn Minuten des Kreuzers Indianapolis	74
AUGUSTIN Z.N. POP Aus den rumänischen offiziellen Veröffentlichungen von 1848	78
THEODOR POPESCU Rumänische Offiziere an den Fronten von Gaeta und Messina	80
SANDA RACOVICIANU Das rumänische Parlament begrüßt die Erklärung Roms zur Hauptstadt Italiens	84
AL.GH. SAVU September-Dezember 1940: Die Gangster der Eisernen Garde an der Macht	83
ION SPALATELU Die Beziehungen der Eisernen Garde zur Nazizentrale	84
Übersicht der Inhaltsverzeichnisse	95

ABONNEMENTS ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134-135; Telex: 226

magazin istoric

Bucuresti, str. Onesti, nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul postal Nr. 1. telefon 16 63 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivă, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Șimandan, I. M. Ștefan, Marian Ștefan.

SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre.

COPERTA: Cristea Condacci.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

Un document istoric neobișnuit (**Clopotul Cotmenei**, p. 52)

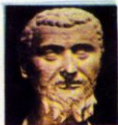
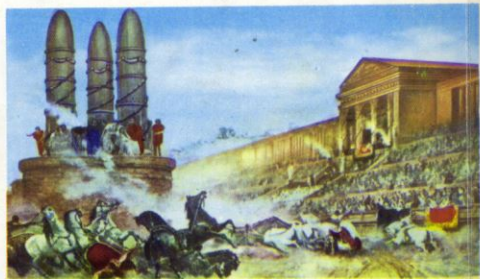
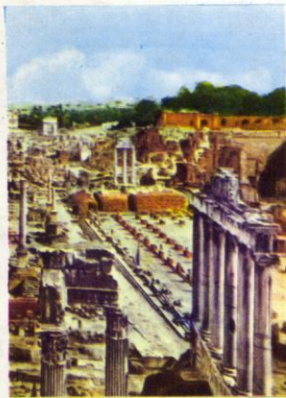
magazin istoric

		2
3	4	
	7	
6	5	1

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

COPERTA I—IV

1. Gladiatorul așteaptă hotărârea 2. În medalion: Colosseum — astăzi 3. Frânturi din Forul roman de odinioară 4. Curse de care în marele circ din Roma 5. Arcul lui Septimius Severus și coloana lui Foca 6. Celebru monum. „Lupoaica și cei doi gemeni” 7. Septimius Severus, așa cum este reprezentat în Muzeul Brescia (Septimius Severus — imperatorul african, p. 60; Colosseum — amfiteatrul cruzimii și al frumuseții, p. 64)

Singeroasele spectacole ce delectau publicul în Roma antică existau cu mult înainte de a se construi Colosseumul, consacându-li-se oficial 93 de zile în fiecare an